

2-AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ . KASIM / ARALIK 1989 . SAYI: 18 . FİYATI: 4,-DM

dergi 'den

Liebe DERGI - Leser,

wieder sind wir am Ende eines Jahres angelangt und schauen mit neuer Hoffnung und Wünschen auf das neue Jahr, das eine lebenswertere Welt mit sich bringen möge.

1989 haben wir von vielen Künstlern und Schriftstellern für immer Abschied nehmen müssen. Zu letz verloren wir unserer erst 59 Jahregen Autor der Arbeitmigration Fethi Savasçi.

Der Schwerpunkt dieser 18. Ausgabe der DERGI - DIE ZEITSCHRIFT ist anlässlich des 60. Geburstages Fakir Baykurt gewidmet. Mit vielen Autoren und Freunden teilen wir diese Freude und gratulieren Fakir Baykurt.

Wir danken allen Autoren für die zahlreichen Beiträge über Fakir Baykurt, die bei der Redaktion eingegangen sind. Wir müssen uns aber bei vielen Einsendern entschuldigen, daß wir aus Platzmangel nicht alle diese Artikel verwerten konnten.

Mit den besten wünschen für das neue Jahr!

Die Veranstaltung am 8. 12. 1989 „Ein Abend für Fakir Baykurt“ wurde mit Unterstützung von DERGi / die Zeitschrift und folgenden institutionen ermöglicht:

Arbeiterwohlfahrt, Kreisverband Duisburg e.V.

Kulturzentrum Kiebitz.

Freunde & Förderer interkultureller Beziehungen e.V.

Mit Unterstützung des Kultusministeriums NRW.

Bir yılı daha geride bıraktık. Her yeni yıl umut ve özlemle geliyor. Dünyamızın daha yaşanır olması, yaşanan kötü günlerin geride kalması için dilekler, temmiler mücadele ile anlam kazanıyor. 89 Yılı edebiyat ve sanat dünyamız açısından açılı geçti denebilir. Peşpeşe yitirdigimiz yazarlarımızın anıları henüz taze iken, sevgili Fethi Savaşçı'nın ölüm haberi ile bir kez daha burkuldu yüreklerimiz.

59 yaşında Fethi Savaşçı'yı yitirmenin üzüntüsü yanında, Fakir Baykurt'un 60. yılını kutlamadan coşkusunu taşıyoruz.

Dergi bu sayısında bu kutlamaya ağırlık veriyor. Pek çok yazarımız kutlamayı bizimle paylaşıyor. Fakir Baykurt üzerine düşüncelerini dile getiriyorlar. Bize birlikte bu imcekeye katılan tüm yazarlarımıza 'Dergi' çalışanları adına teşekkür ediyor. Yer darlığı nedeniyle değerlendiremediğimiz kimi yazarlar için yazarlardan özür diliyoruz.

İyi bir yeni Yıl dileğimizle, kalın sağlıcakla...

IMPRESSUM

“Dergi” 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazışları Sorumlusu: Aydin Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Selçuk Ceylan, Sait Günel, Aydin Karahasán, Serol Teber, Agnes Thorbecke, Selçuk Uzun.

Adres: Marienstr. 16/a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 405185 / 343197
Hesap No: 214 93 00, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Dizgi-Grafik: Verlag Dayanışma, Duisburg, Tel. (0203) 29239

Baskı: Offsetdruckerei E.Bockamp. Tel. (0203) 664949

Kapak resmi: Abidin Dino, Suluboya 30 x 21 cm. Özel Koleksiyon

Yıllık abone tutarı: F.Almanya için 24,- DM, diğer ülkeler için 30,- DM
(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler.)

Fiyatı: 4,- DM

In Zusammenarbeit mit Kiebitz - Internationales Jugend und Kulturzentrum.

İçindekiler / Inhalt

Özdemir Basargan

Fethi Savaşçı mı? 3

Önay Sözer

Tarihi Anlamak Korkusu 4

Necile Deliceoğlu

Schweigen aus Loyalität? 7

Aydin Yeşilyurt

Dolu Bir Yaşam 8

Leyla Erbil

Anadolu Kadınının

Bilinç Birikimi 9

*Şiir / Gedicht**Fakir Baykurt* 10

Hans Van Ooyen

Wenn ich an Fakir denke 11

Özgen Ergin

Erinnerung an

Fakir Baykurt 12

Adnan Binyazar

60 Yıl 13

Şiir / Egemen Berköz 13

Aziz Nesin

İyi ki Yazdım Fakir Baykurt 14

Sükran Kurdakul

Kimi Öykü ve Romanlarında

Fakir Baykurt'un insanları 15

Şiir / Fakir Baykurt 16

Johannes Fest

Fakir Baykurt - Bilder eines
türkisch-deutschen
Lernprozesses 17

Dergi Redaksiyonu

Fakir Baykurt'la Başbaşa 19

Mehmet Bayrak

Irazca Ama'nın Oğlu

60 Yaşında 25

Ali Püskülleroglu

60 Yaş Güzellemesi 26

Halja Reindel

Fakir Baykurt's Gedichte 27

Remzi İbancı

Akpaşa Nire,

Duisburg Nire 28

Yücel Feyzioğlu

Fakir Baykurt'un 60.

Doğum Yılında 29

Muammer Bilge

Hocam Fakir Baykurt 30

Mehmet Semik

Fotolu Vergi Mükellefi 31

Mehmet Bayrak

Bir Halk Sanatçısı:

Fakir Baykurt 32

Marija Mihaylovska Pedenkovna

Romancı Fakir Baykurt'un

Yaptılamada Geçen

İnsan Tığlarının Evrimi 33

Fethi Savaşçı mı?

Özdemir BAŞARGAN

Evet Fethi Savaşçı. Ölmüş!..
İnanmam. O, ölmek kolay kolay.

Ben de inanamıyorum ama, radyolar,
gazeteler de bildirince...

Ölüm haberi nasıl da tezden duyulur!
Her yıl bir kitabı yayımlanır, duyulmaz-
dı pek. Ölümü, şu kara haber ivecence
yayılverdi Almanya'da, Anadolu'da.
Acısı yeğindi de, içe gömülmesi, sindiril-
mesi değildi de... Bir acı çığlığının kop-
ması, çığlık çığlığı telefonlar: "Fethi
Savaşçı Ağabeyimizi yitirdik!" O, dev
bedenli, mangal yürekli Fethi Savaşçı
ha! Sigara içmez, içki içmez, bir yüz yıl
ömre bel bağlamıştı, "düşmana inat"
yaşayacaktı, yazacaktı habire.

Makine başından yorgun argın gelir,
soluklanmadan atardı kendini yazı masasına.
Kol-kafa işçiliğini özdeşleştirmiştir
yüreğinde, beyninde. Kaç kol-kafa işçi
çıkar şu beş milyar dünyamızda? Yeri
doldurulmaz Fethi Ağabeyim. AL-
MANLAR BİZİ SEVMEDİ adlı romanını
okuyup bitirmeden KARGALAR adlı
öykü kitabı geldi imzasıyla. Saygıyla,
sevgi, özlemle imzalamıştı. KARGA-
LAR adlı öykü kitabını okuyup bitir-
meden EKMEKLE KİTAP adlı romanı
geldi. "Ağabey, biraz soluklanın!" de-
miştim, telefonla. Yazıyla, telefonla ile-
tişim içindeydik.

Kafa-kol işçiliğini içinde özümsediği
gibi, insancılığı, sanatçılığı da içinde
özümsemiştir. Yazdıklarının insanydı.
Kimlerden mektuplar, kitaplar alsa, er-
tesi gün mektuplar, kitaplarla sevindirir-
di, tanındı, tanımadıklarını.

Sevgi, saygı, özlemle imzalardı yap-
ıtlarını. Sevgi, saygı, özlemle imzalardı ya-
pitlarını. Dili, yüreğinin sıcaklığını çağ-
rıtırıldı mektupları. Berlin'e gelip, ay-
larca yelip, tanındıklarına telefonla olsun
"merhaba" demeden gidenlerden değil-
di. Yazın dergileri içinde görünüp, top-
lumdan kaçanlara yazar, ozan diyorsak,
Fethi Savaşçı'ya nasıl bir ünvan vermelii,
bilemiyorum!

KARGALAR adlı öykü kitabını şu
sözlerle imzalayıp gönderdi: "...In-
sanlar gözden irayınca, gönüldende mi
uramalı? Ama bu, bizim için geçersiz-
dir..."

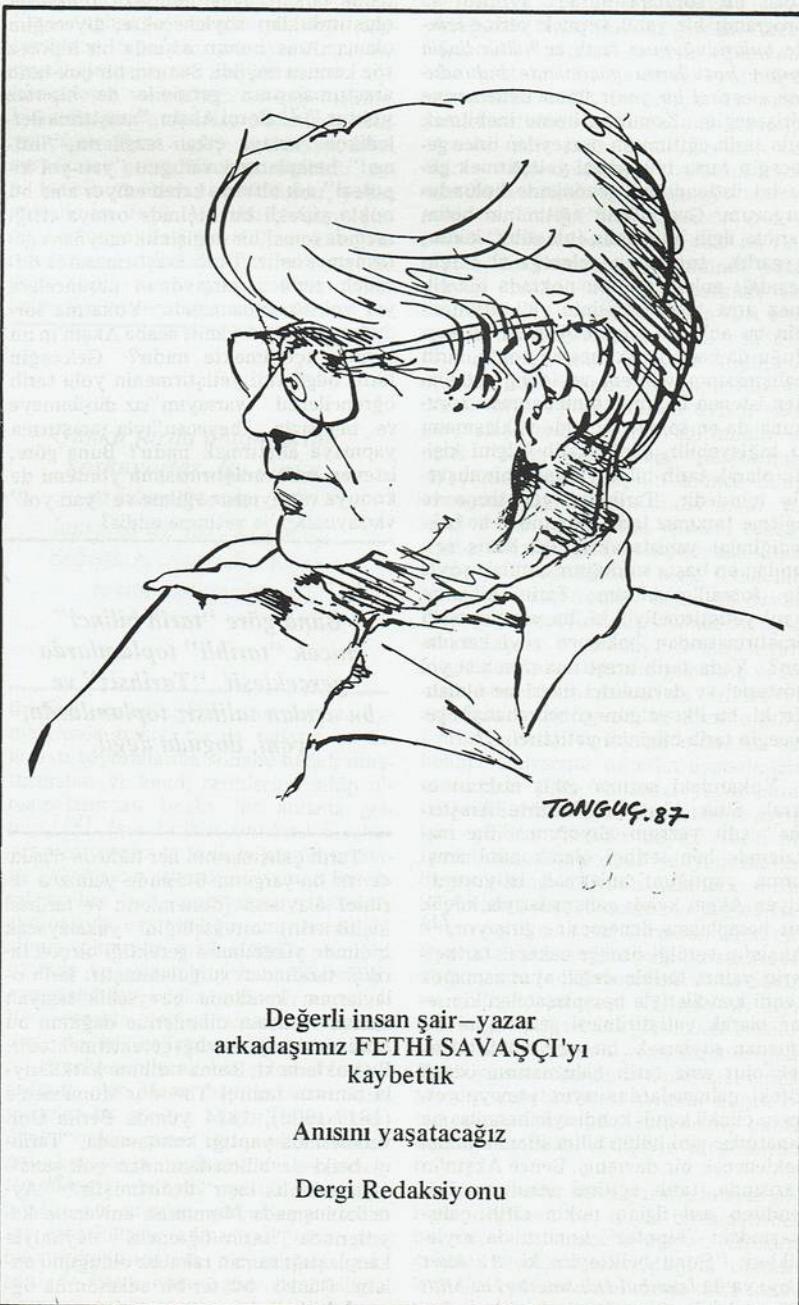
O, yazı masasını bir sıçrama tahtası
yapmamıştı. Yazısal ürünlerini yüre-
ğinde, ciğerinden duyarak sergilemişti.

İnsan sevgisini, edebiyat sevgisine ba-
şat kilmişti.

Fethi Savaşçı, kişisel olarak aydın ya-
şadı, aydın kaldı. Uyuşturucu laflar

mafyasına karşı ödünsüz savaşı.
Savaşın, yaşasın Fethi Savaşçılar! ●

Berlin, 1 Kasım 1989

Değerli insan şair-yazar
arkadaşımız FETHİ SAVAŞÇI'yı
kaybettik

Anısını yaşatacağız

Dergi Redaksiyonu

Tarihi Anlamak Korkusu

Önay SÖZER

Tarih öğrencisine nasıl bir eğitim vermeliyiz? Tarih eğitiminin en baş ilkesi ne olmalıdır? Tarih eğitiminin amacı nedir? Birbirini bütünlüyor ve açan bu sorulara burada ayrıntılı ve programlı bir yanıt vermek yerine *inceleme bulduğumuz tarih ve kültürü bağı minin koşullarını gözönünde bulunduran eleştirel bir yanıt arama* denemesine girişeceğim. Konunun özüne inebilmek için tarih eğitiminin herseyden önce geleceğin tarih bilimcisinin yetiştirmek görevini üstlendiğini gözönünde bulunduruyorum. Gerçi tarih eğitiminin bizim tarihle ilgili bilincimiz (ulusallık, kültür, uygarlık, toplumun geleceği vb.) için taşıdığı anlam tek bu noktada tüketilmez ama tarih bilgisinin yetiştirlimesinin bu anlamın odak noktasını oluşturduğu da kesindir. Ayrıca bu nokta, tarih çalışmasının yöntem ve içeriği yönünden istenen biçimde tanımlanması sorununa da en somut biçimde yaklaşmamıza sağlayabilir, çünkü tarih bilgini kişilik olarak tarih bilimiyle canlı bir alışveriş içindedir. Tarihçi yetişirme ve eğitime tarzımız tarih biliminden ne beklediğimizi yansıtacaktır. Bu bakış açısından en başta sorduğum soruları söyle de formülleyebilirim: Tarih bilginini nasıl yetiştirmeliyiz ki, bu yetişim tarih araştırmasından beklenen şeyi karşılasın? Yada tarih araştırmasının asıl yol gösterici ve devindirici ilkesi ne olmalıdır ki, bu ilkeye göre gönül rahatıyla geleceğin tarih bilgisini yetiştirelim?

Yukarıdaki soruna çıkış noktası olarak Sina Akşin'in "Tarihte Araşturma" adlı yazısını正在阅读。 "Bu makalede ben tarihçi olarak nasıl araştırma yaptığımı anlatmak istiyorum" diyen Akşin kendi çalışmalarıyla küçük bir hesaplaşma denemesine girişiştir.⁽¹⁾ Akşin'in verdiği örneğe bakarak tarihçilerin yalnız tarihe değil, aynı zamanda kendi kendileriyle hesaplaşabilecek kimseler olarak yetiştirmesi gerektiğini ilk ağızdan söylesek, bu gerçi haklı bir istek olur ama tarih çalışmasının özünü öteki çalışmalarдан ayırt etmeye yeter, çünkü kendi kendisiyle hesaplaşma sanatçıları gibi bütün bilim adamlarından beklenecek bir davranıştır. Bence Akşin'in yazısında, tarih eğitimi sorununu ilgilendiren asıl ilginç nokta tarih çalışmalarındaki "hipotez" konusunda söylemekleri: "Şunu belirtiyim ki, 31 Mart olayı ya da İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele'yi yazma işine girisenken, ka-

famda kayda değer hiçbir hipotez yoktu. Yalnız söz konusu dönemleri aydınlatmak hususunda bir güdü, bir heyecan duyuyordum. Eğer dünya görüşüm, yetişme tarzım, ilgilerimin gizli hipotezler oluşturdukları söyleneceğe, diyeceğim olamaz. Ama bunun dışında bir hipotez söz konusu değildi. Sanırım bir çok tarih araştırmalarının gerisinde de hipotez yoktur."⁽²⁾ Gerçi Akşin, "araştırma ilerledikçe" ortaya çıkan sezgilerin, "İhtimal" hesaplarının varlığını "yarı-yol hipotezi" adı altında kabul ediyor ama bu nokta yürekli bir biçimde ortaya attığı savında temel bir değişiklik meydana getirmemektedir: Tarih araştırmasında önceden sonucu varsayıdan düşüncelere yer yoktur, olmamalıdır. Yukarıda sorduğum sorunun yanıtı acaba Akşin'in bu savında içermekte midir? Geleceğin tarih bilgilerini yetiştirmenin yolu tarih öğrencilerini "varsayılmış" düşünmeye ve delirsizin "heyecan"ıyla araştırma yapmaya alıştmak mıdır? Buna göre, istenen tarih araştırmasının yöntemi de konuya varsayımsız eğilme ve "yarı-yol" varsayımlarıyla yetinme midir?

Buna göre "tarih bilinci" ancak "tarihli" toplumlarda gerçekleşir. "Tarihsiz" ve bu açıdan talihsiz toplumlarda, yani, doğuda değil.

Tarih çalışmasının her türlü ön-düşünce ve ön-yargının ötesinde yalnızca tarihsel olayların (dönemlerin ve tarihsel kişiliklerin) bireysellikini yakalayacak biçimde yürütülmeli gerektiği birçok tarihçi tarafından vurgulanmıştır: tarih olaylarının kendinde bireysellik taşıyan zaman ve uzam dilimlerine dağılmış bütünlüklere varsa msızlığı gerektirmektedir. Bu noktadır ki, Roma tarihine katkılarıyla tanınan tarihçi Theodor Mommsen'e (1817-1903), 1874 yılında Berlin Üniversitesi'nde yaptığı konuşmadada, "Tarihçi belki de bilimadamından çok sanatçıya yakınlık taşır" dedirtmiştir.⁽³⁾ Aynı konuşmadada Mommsen üniversite kayıtlarında "tarih öğrencisi" deyişimle karşılaşışı zaman rahatsızlığını anlatır. Çünkü bu tür bir adlandırma öğrencinin belli bir tarih alanı için zorlulu-

dil ve tarihsel kurumlarla ilgili bilgilerin arasında olduğunu bildirebileceği gibi tersine onun katı "filolojinin zorlukları"ndan kaçip yuvarlak bir "tarih" kavramına sıçındığı anlamına da gelebilir.⁽⁴⁾ Mommsen tarih bilgilerinin doğrudan doğruya öğrenilemeyeceği kanısındadır. "Tarih" der, "en sonunda, gerçekten olmuş şeylerin seçik bilgisinden başka bir şey değildir, bu da bir yandan erişilebilir tanıklıkların bulgulanması ve incelemeyle, öbür yandan da bu tanıklıkların neden ve etkiye dayanan bir öykü biçiminde birbirine örülmlesiyle olusur. Örne işi için ise olayları biçimlendiren insanları ve egemen olan koşulları *anlamak* gereklidir." (altını ben çizerim —O.S.)⁽⁵⁾

Şu "anlamak" deyimi üzerinde durulmam. Mommsen'in söylediklerini mantıksal sıraya koyarsak şu varıflara varırız: 1. Tarih bilgileri öğrenciye doğrudan doğruya aktarılacak, çünkü bu bilgilerin eninde sonunda dayandığı "anlama" öğretilebilen bir şey değildir; 2. Anlama tipki sanatının "yaratıcılık" gibi bir şeydir. Yukarıda Akşin'in "hipotez" kurmadan "aydınlatma" olarak belirlediği şey öncelikle "anlama"ya dayanıyor mu? "Anlama" varsayımsız olarak mı gerçekleşir? Bu sorunun olaklı yanıtına göre, tarih bilgilerinin "anlama" yoluyla kazanılması ne demektir?

Burada tarih araştırması için "anlama"nın ne anlama geldiği sorusuna ancak bir iki tutamak vermekle yetineceğim.⁽⁶⁾ Sorun G.W.F. Hegel'in (1770-1831) tarih felsefesinde gelişirdiği ve sonrasında tarihçi okula kaynak olan savlara geri gidiyor. Tarihin yürüyüşüne "akıl"ın egemen olduğu, "nesnel tin"in bireysellik taşıyan ulusal tinlerin üstünde olduğu, bu egemenlik ve üstünlüğün tarihin "evrensel tarih" ("Universalgeschichte") olarak kavranmasını sağladığı Hegel'in bilinen savları arasındadır. "Evrensel tarih" kavramına göre, tek tek ulusların tarihleri kendisi bir "bütin" olan, akl uygundan asıl tarihin, yani "evrensel tarih"in parçalarıdır. Bu kavramı kendine temel alan *yorumbilgisi* ("Hermeneutik") tarihteki bu bütün-parça ilişkilerinin kavranmasına "anlama" adını vermiştir.⁽⁷⁾ Anlama bütünden yola çıkarak parçaları, yani bireyleri, bu parçalara bakarak bütünü kavrur, uluslararası evrensele giderken aynı zamanda evren selden uluslararası döner. "Anlama" kavramı Schleiermacher ve Dilthey'dan Heid-

egger ve Gadamer'e kadar değişik biçimlerde yorumlanmakla birlikte bu bütünü parça şeması temel olarak kalmıştır.⁽⁸⁾

Bu kısa açıklamadan sonra yukarıda sorduğumuz sorulara dönecek olursak, şunu görürüz: anlama ilk bakışta her türlü varsayımlının öncesinde yer alır, tam da varsayımsızlığın kendisini dile getirir gibi gözükmemektedir. Niçin? Diyelim ki belli bir tarihsel dönemi anlamaya, "anlama" yöntemiyle aydınlatmaya çalışıyoruz; bu tarihsel dönem (ve onun içinde soluk alan ulus) evrenselliğin bir parçası olduğu ölçüde, dikkatimizi bu parçaların özellikleri, bireysellikleri üzerinde yoğunlaştırmamız yetecektir. Çünkü bu bireysellikler evrenselin parçaları, öğeleridir, evrensel-üssü olan da bu parçaların dışında bir yerde değil, nastamam onların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Öyleyse parçaları bir araya getirirken zaten bütünü içindeyiz, yoksa bütünü varsayılmıyor. Ulusallıklar için evrenselliği varsayılmaya gerek yok, çünkü bunların bütüne varan ilişkisi zaten evrensel. Ancak başka bir açıdan "varsayılm" sözünü salt bir "kabul", "tahmin", "farazİYE" diye değil de *mantıksal önde-dayanak* olarak alırsak, görürüz ki, "anlama" hiç de varsayımsız değildir." Anlamanın yorum bilgisindeki varsayımları "tarih bilinci"dir. Gadamer şöyle belirler bu bilinci: "Tarih bilinci bir kendini-bilme tarzıdır" ("eine Weise der Selbsterkenntnis").⁽⁹⁾ Tarih bilinci adı üstünde, tarihi kendisine konu, nesne olarak alan bilinçtir. Tarih bilgisi tarih bilgisine eş değildir, çünkü bu bilgi tarihin bilinçli bir kavranaşı olmaksızın da edinilebilir, yani tarihi bilinçli bir biçimde "tema"laştırmadan da edinilebilir. Bunun gibi tarih bilinci tek tek tarihsel olanların ya da bunların bağlamının bilinci değildir, belki de daha çok bu olaylar içinde ortaya çıkan "tarih'in, bu olaylar olayının bilincidir, hiç değilse böyle olduğu iddia edilmektedir.⁽¹⁰⁾ Bu anlamba tarih bilinci, Gadamer'in saptadığı gibi, tarih içinde yaşayan insanın bir tarz kendini bilmesi olur, çünkü tarih bilinci o bilince sahip olan insanı derinden belirler (örneğin Fransız Devrimi'nin tarihsel bilincinin Fransız kentsayısının kendisini bilmesinden, gerçekleştirmesinden vb. ayrı düşünülemeyeceği gibi). Tarihi anlamanın varsayımları işte bu anlamlıyla genel "tarih bilinci"dir.

Ama kimdir bu tarihte kendini bilen, kendini bulan? Bu soruya birlikte "varsayılm" kendi içinde bir katman daha kazanır ve iş çetrefillesir. Kaynağı yine Hegel'in tarih felsefesinde olan, yorumbilgi okulunun "varsayılm" olarak hiç dokunmadığı, dolayısıyla bütün yorumbilgisel tarih incelemesini koruyucu kanaati altına alan, beri yanda ana çizgilere Hegel'den Karl Marx'a ve Max Weber'e geçen temel bir düşüm noktası karşısındayız. Bir düşüm ve yol ayrimı. Buna göre "tarih bilinci" ancak "tarihli" toplumlarda gerçekleşir, "tarihsız" (ve bu açıdan talihsiz) toplumlarda, yani

doğuada değil. Hegel'e göre doğu toplumlari batı toplumlarının biçim vererek işlediği "töz", "ham madde" aşamasında kalmıştır, "toplumsal içerik"ten ona uygun bir "form" geliştirememiştir. Töz ve doğa dini, yalnızca kilgiya yönelik bir teknoloji ve bilim, tarım toplumuna egenen yüksek aristokratlar töresi, kenderinden Hint-Avrupa dilleri anlamında bir "söz-dizimi" yaratmayan diller hep "tarihsizlik"in belirtileridir. Hegel'e göre tarih süreci özgürlüşe demektir ve bu süreç doruk noktasına Alman kentsoylu toplumunda erişir, kendilerinden yalnızca "despot" çakaran doğu toplumları tarihe ve tarih bilincine sahip olamazlar. Marx da "kapitalizm öncesi" doğa-insan uyumuyla belirlenmiş olarak gördüğü "köy topluluğu" kavramıyla doğu toplumlarını Hegel'den çok ayrı bir biçimde ele almaz; aynı sosyalizmin bu toplumu içine sokacağı diyalektik ilişkide, kapitalist toplumla olan ilişkisinde ortaya çıkar. Marx'a göre belirleyici olan, sosyalizme geçen ülkelerin tarihidir, yani tarihin yeniden yaratılmasıdır, yoksa anlaşılmazı değil. Ama bu çerçeveye içinde, toplumsal devinimsizliği ve durağanlığı içeren "tarihsizlik" kavramı yine de doğu toplumlarına yapıtırlı olarak kalmıştır. Weber ise doğu toplumlarının be-

si tam da evrenselliğin şansı (dinamik olatı toplumları) olmaktadır denilebilir.

Başlangıç noktamızda dönelim ve o-rada sorduğumuz soruya, tarih eğitiminin ilkece nasıl olması ve hangi amaca yönelik gerektiği sorusuna bu açıklamalarla işığında nasıl bir yanıt verebileceğimizi görelim. Kuşkusuz ciddi bir kuramsal zorluk karşısındayız. Hatırlanacağı gibi, Sina Akşin'in tarih bilimcisinin tarihi hıçır "hipotez"e dayanmasının "aydınlatma" si gerektiği görüşünden yola çıktı ve bu görüşle Theodor Mommsen'in savları arasında yakınlıklar saptadık. Aslında bu Türk tarihçisiyle Roma tarihçisinin - konuları ne denli değişik olursa olsun- "tarih"in herşeyden önce "anlaşıma"si gereken birşey olduğunda birleşiklerini gördük. Ancak "anlama" kavramı üzerine eğilmemiz bize gösterdi ki, "anlama" bütünüyle varsayımsız değil. Batılı için bu varsayımlı, kendisinde bulunduğu inandığı, ama bir Türk tarihçisinde, özellikle Osmanlı vakanüvislerinde bulunmadığını rahatlıkla iddia edebilecegi birşey: yalnızca "tarihli" toplumlarda ortaya çıkan "tarih bilinci". Peki ama bu varsayımlı, bu ön-dayanağı kendinde bulunan (daha doğrusu kendisinde bulunmadığı) bu varsayıma sahip batı toplumlarının bilginlerince iddia edilen) toplumlarda, örneğin bizim toplumumuzda, tarih bilimi nasıl yapılacak, giderek tarih eğitimi amaca uygun nasıl gerçekleştirilecek? Tarih eğitiminin amacı "tarih bilinci"nin geliştirilmesi, yükseltilmesi ise, bu bilince sahip olmayan toplumlarda buna nasıl varılır? Tarih öğrencisine içinden çıktıgı toplumda olmayan, o toplumdan aldığı bir "tarih bilinci" nasıl verilebilir, hem kimin tarafından? Bütün bu düşünceler yalnızca içine düşüğümüz bir akyarılıksa, aykırı o yan düşünsel tarzı nedir? Hegel'den Weber'e kadar gelen sağ ve sol tarih bilimi kuramlarının ve tarihsel felsefesinin doğu toplumları üzerine geliştirildikleri ortak varsayıma omuz mu silkelim? Üniversite öğretim üyelerimizin tarihimizle ilgili "bilimsel yayın"larını tarih bilincimiz için bir gösterge sayıp işin içinden çıkabilir miyiz? Tarih bilincini ilkin "şan şeref" duygusuna indirgeyip sonra da batılı yazarların bizde böyle bir bilinç olmamasını yeğledikleri için o yokmuş gibi davranışlarını mı, bunun o "şan şeref"e yeni bir saldırı olduğunu mu iddia edeceğiz? Ya da bütün bu görüşleri bir çeşit "felsefe"dir diye rafa kaldırıp biz bileyecükümüzle felsefesiz de tarihi yazarız diye mi düşüneceğiz? Batılı yazarlardan önce kendimizi ciddiye alıp geliştirdikleri savların doğru olup olmadığını yan tutmadan, gönüllük açıklığı ve kafa dırılığıyle araştıramaz mıyiz?

Her ne kadar batılı yazarlarla aynı görüşte değilsem de, böyle bir araştırma bu yazındaki amacımı aşıyor. Dikkati çekmek istedigim nokta, doğulu toplumlarda ilgili yukarıdaki olumsuz tarih varsayımları üzerine tarih bilimcilerimizin şim-

Cünkü tarihi anlamaktan korkuyorlar. Bu korku sağ kanatta da, sol kanatta da var, kuşkusuz değişik biçimlerde. Korku tarihi kol geziyor.

lirleyici özelliğini dünyanın gidişine umalarında bulur, bu da onların kültürli batı toplumlarına sömürü hedefi oluşturmaları ve kendi tarihlerine sahip olmamalarından başka bir anlama gelmez.⁽¹¹⁾ İşte tarihin sınırları! Kuşkusuz aynı zamanda tarih biliminin sınırları. Fakat şunu sormak istiyorum: Evrensel tarihin batı toplumlarının tekeline alınmasıyla evrenselliğin sınırları da çizilmiş olmuyor mu? Hegel'in, tarihçi okulun ve yorumbilgisinin düşündüğü evrenselliğin başka türlü bir evrenselliğ -emekle kapital arasındaki ayırmadan doğan çeşitlerin kaldırılmasına gerçekleştilecek bir evrensel tarih-ardında olan Marx dışında bütün öteki yazarlar bu soruya "hayır" diyecekler, çünkü onlara göre "evrenselliğ" ancak batı kentsayılmış toplumunun gerçeklestirebileceği birşeydir ve bu gerçekleştmiştir, en azından gerçekleşmektedir. Bu gerçekleşme adına gereğinde gice başyurulmasında da bir sakınca yoktur.⁽¹²⁾ Hatta onlara göre evrenselliğin sınırlarının (doğu toplumları) kaldırılma-

diye değer hic hakkını vererek eğilmediş olmamaları ve bunun bilincaltına kadar isleyen nedeni. Mantıksal ön-dayanak yoksunluğu ya da ön-dayanak sorunuyla ilgili bilincin eksikliği tarih bilminden ilkin "aydinlatıcı" gözüken açıklamaları aslında derinden etkiler, hatta onları celişki ve çıkmazlara sürükleverebilir. Bu bakış açısından kendini hemen ele veren bir iki noktaya değinmekle yetiniyorum. Atatürk sonrası tarih kuramları içinde, daha önceki tarih çalışmalarında "TÜRKÜLÜK" ya da "PANTÜRKİZM" formülü altında belirsiz kalın evrensellik-ulusallık sorununu açık bir biçimde ele alan kuşkusuz Fuat Köprülü'dür. Halil Berkay Köprülü'nün "laik ama ilimli bir Osmanla tavri" içinde bulunduğuna dikkati çekmekle birlikte bu bilim adamımız üzerine şu yargıya varır: "20. yüzyıl başlarının Oryantalist paradigmاسını bilim dünyasını ikna edici bir tarzda yığıp yerine bütüncül bir kavrayışı getirebilen asıl Köprülü olmuştur" (13). Sözü edilen "oryantalist paradigm" en kökten felsefi formülüyle yukarıda ele aldığımız, doğu toplumlarında tarih bilinci ve buna bağlı olarak evrenselliğe doğru tarihsel gelişme olmaması savıdır. Ancak Köprülü'nün bu savi "laik", hem de "ilmili bir Osmanlı" kalarak nasıl yıkılmış olabileceğinin doğrusu karanalı bir noktadır. Gerçekten de (Berkay'ın ortaya koyduğu gibi) Köprülü batılı anlamda evrensel tarihin sınırlarını "islami tekamül" savıyla genişletmeye çalışmıştır; ancak böylesi varlığı "toplum" ve "devlet" ikiliğinde devletin süreklilığını bir değişimle ilişkili biçimde alarak -somut olarak örneğin II. Mehmet'in kanunnamelerini daha önceki törelerin salt yaziya geçirilmesi diye yorumlayarak- başlangıçtaki evrensel, gelişmeci savıyla celişkiye düşmüştür. Köprülü'nün şu tümceleri bu celişkiyi çok iyi özetler: "şurası muhakkaktır ki, Fatih devrinde, ne saray hayatında, ne devletin umumi müesseselerinde hiçbir esası değişme olmamış ve içtimai hayatın diğer şubeleri gibi, Osmanlı devletinin hukuki tekamülü de tabii mecrasını takip edip gitmiştir" (14). Bir yanda "hukuki tekamül", "tabii mecr" gibi "tarih bilinci"ne sahip "tarihli" toplumların sürecini belirleyen "ideolojik", hatta "metafizik" diyeBILECEĞİM kavramlar, öbür yanda "tarihli" denen toplumların belirlenimi olan "değişmezlik" görüşü (Hegel, Marx, Weber vb.). Değişmezlik süreklişan manmak Köprülü'nün ağır kavralsal yanlış mı oluyor? Günümüzün tarih tartışmalarında FÜT ci AÜT ci savların yukarıdaki ana soruna bir yanıt getirmek yerine ancak çevresinde dolaştıkları görülmeye. Gerçekten de birinci yön kendisinde laik hiçbir öge taşımayan feudal bir yapıya laik ve sözde evrensel bir açıdan bilmek isteyerek ideolojik üst-yapı hesaba katmanın yanlışmasına düşerken, ikinci yön feudal üst-yapıyi ve onda laikliği ters düşen her şeyi özgün bir değer olarak almakla evrensellik düşünsesine veda ediyor. Büttün bu görüşler tarihli bir olayı anlamam-

nin koşullarının o tarihli olayın kendisi ne ölçüde ve ne anlamda bulunduğu sunu hiç sormadan dogmatik bir biçimde yeni savlar üretiyorlar, "tarihli" denen toplumlar karşısında kendi "tarihli" denen toplumlarının ne tarzda temellendirilebileceğini değil araştırmak, bu temellendirmenin gereksinimini bileyduymuyorlar. Tarihçilerimiz gerçi tarihi iyi kötü sorguluyorlar ama "tarih" sorusunu hiç sormuyorlar.

Cünkü tarihi anlamaktan korkuyorlar. Bu korku sağ kanatta da, sol kanatta da var, kuşkusuz değişik biçimlerde. Korku tarihi kol geziyor. Geleneksel, tutucu tarihçi, tarihin zaman içinde süren birsey olduğu kadar uzamda geçen, yayılan birsey olduğunu, tarihin bir de coğrafya yönü olduğunu düşünmekten, "misak-ı milli"nin bize gösterdiği yerden, o yerin tüm dış ve iç ilişkilerinden korkuyor. Kendisine hayali bir geçmiş kurup sonra bugünü bu geçmişe göre değerlendirdiyor, geçmişe geri götürülen bugünde yeni geçmişler uyduruyor. Kendisine kaçınılmaz bir biçimde örnek aldığı batılı tarihçi için ulusallığın (tek yönü de olsa) evrenselliğe așılması modeli geçerliken, tarihi anlarsa orada Türk-olmayan, ulusal-olmayan birşeyle karşılaşmaktan korkuyor. Laik ve evrensel tarih ilkesine bağlı tarihçi ise gerçi böylesine korkuya başını tarihin içine gömmeye kalkışmıyor ama o da gözlerini tarihli "icerik"ten kaçırıyor, evrenselliği bir "form" olarak uygulamakla yetiniyor. Yukarda Hegel'in, doğu toplumlarında tarihin "öz" aşamasında kalıp kendisinden bir "form" yaratmadığı savına değinmiştim. Hegel'in bu görüşü ortaya atmasından aşağı yukarı bir buçuk yıl sonra temelinde bir doğu toplumu geçmişine sahip bu topluma formalist bir tarih yazımı gerçekleştiriliyor. Aslında olması gereken bunun tam tersidir, tarihimizin özünün, içeriğinin sorgulanmasıdır, kuşkusuz içeriği bir çeşit "özgürülük" olarak yorumlama yanlışına düşmeden, onu tarih adına tarihin kendisinden soyutlamadan. Tarihin içeriğine eğilmek kaçınılmazdır, çünkü bu içeriğin de Hegel'in düşünemediği bir tarihi olması gerekir. II. Mehmet'in kanunnamelerinin delli oir anlamda tarihi kendi içinde taşımazı ve törelerin yaziya geçirilmesinin bu töreleri dönüştürmiş olması gerekir. Bu dönüsüm kavranması bize belki de üst-yapıya alt-yapının ilişkisine giden yolu kendiğinden açacaktır, tarihimizi anlamamız ilk kez böyle gerçekleşecektir. Ama bü-

tün bunlardan önce tarihi anlamaktan korkmamak gerek.

Öyleyse tarih eğitimi öğrenciye tarihi anlamaktan korkmamayı öğretmekle başlamalı!

1) Sinan Akşin: *Tarihte Araştırma*, Türk Kültürü Araştırmaları, yil XXVII/1-2, 1989, 13-19, s. 15.

2) a.g.y.s. 19.

3) Theodor Mommsen: *Rektoratsrede 1874*, Reden und Aufsätze, Wiedemann: Berlin 1905, 3-16, s. 11. Theodor Mommsen kuşkusuz bu görüşünde yalnız değildir. Thomas Babington Macaulay (1800-1859) tarih ile yazın, Johann Gustav Droysen (1808-1884) sanatla tarihi yöntem arasındaki yakın ilişkilere dikkat çeken tarihçiler arasındadır.

4) a.g.y., s. 13-14.

5) a.g.y., s. 10.

6) Bu konuda daha fazla bilgi için bak. Önyay Sözer: *Anlayan Tarih*, Yazko: İstanbul 1981, Birinci Bölüm, I, II, III.

7) Karş. Hans-Georg Gadamer: *Wahrheit und Methode*, Mohr: Tübingen 1975, s. 185.

8) Karş. Önyay Sözer: *Anlayan Tarih*..., s. 47-49.

9) Hans-Georg Gadamer: *Wahrheit und Methode*..., s. 221.

10) "Tarih bilinci"ni Sina Akşin'in sözünü ettiği "gizli hipotez"le karşılaştırırmak gerekdir. Bu bilinc kuşkusuz dünya görüşünde, "yetişmə tarzı"nda, "ilgi"lerde ortaya çıkabilir, ama bütün bunları aşar.

11) Özet olarak verdigim yukarıdaki görüşler, yazarların çeşitli yapıtlarında, başlıca, Hegel'in Tarih Felsefesi'nde, Felsefe Tarihi'nde; Din Felsefesi'nde Marx'in Hegel'in Devlet Hukuku Eleştiri'sinde, Alman İdeolojisi'nde, Çin ve Hindistan üzerine yazılarda; Weber'in Din Toplumbulumu, Bilim Öğretisi ve Politika üzerine olan yazı ve kitaplarında bulunabilir.

12) Bu konuda aynı görüşün yorumbiligi kanadından taze bir örnek; "Hoşgörülü kendi hakkından vazgeçmeye dayanan ve başkasının eşitliğini öngören bir erdem olarak düşünmek çok yaygınlaşmış bir yanlıstır. Kendi Avrupa tarihimize bakalım. Orada Yeniçağ'ın başlarında Reformasyon'un bir sonucu olarak Orta Avrupa'yı yakip yakan mezhep savaşlarını görüyoruz; ya da 17. yy.'da İslamiyet'in baskısının Viyana önlerinde nasıl yenilerek bir direnişle karşılaşmasına tanık oluyoruz. Hoşgörüsüzliğin ve başkasını acımasız ezmenin bugüne kadar dünyaya sahip olmadı naşıl belirleyici olduğunu görüyoruz. İnsan kendisine şunu soruyor: aydınlanmacı insanlık ve hoşgörü idealleri nerede kaldı? Ama yalnızca tek bir şey söylenebilir: Güç neredeyse, hoşgörü de oradadır." Hans-Georg Gadamer: *Des Erbe Europas*, Suhrkamp: Frankfurt am Mai 1989, s. 59.

13) Halil Berkay, *Tarih Çalışmaları*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları: İstanbul, 9. cilt, 2456-2478, s. 2466, 2465.

14) Halil Berkay'dan alıntı. a.g.y., s. 2468.

MOSKOVA – LENINGRAD GEZİSİ

Tarihi: 14–21 Nisan 1990

Kategori: 1. sınıf

Ücreti: Tam pansiyon olarak 1300,-DM

Başvuru süresi: 20 Aralık 1989'a kadar

Daha geniş bilgi için: Tel. 0203/2 27 76

Düzenleyen: Duisburg Öğretmenler Derneği

Schweigen aus Loyalität?

Interview mit Erich Fried Teil II

Necile DELİCEOĞLU

Vor einem Jahr starb Erich Fried. Kurz vor seinem Ableben führte Necile Deliceoglu ein längeres Interview mit ihm, das wir in Auszügen in Nr. 12 bereits veröffentlicht haben. Hier ein weiterer Auszug aus diesem Interview.

Sie haben die Einladung der Duisburger Akzente, unter dem Motto „Der Gefährdung, zum Trotz“ abgelehnt, einem Kulturfestival, das die Beiträge der Juden zur deutschen Kultur und Kunst würdigen sollte. Welches waren Ihre Motive?

Das war eine Entscheidung nur für mich selbst, ich möchte damit nicht sagen, daß alle Leute, die die Einladung angenommen haben, darunter sehr anständige Menschen, Unrecht gehabt haben sollen. Nur in meiner eigenen Situation konnte ich es nicht über mich bringen, da auch Teilnehmer aus Israel waren, die nicht Stellung genommen hatten gegen die Greuel die Israel gegen die Palästinenser begangen werden, mit denen ich nicht bereit gewesen wäre zu diskutieren, wenn sie diskutieren wollten. Ich bin immer bereit mit allen Leuten zu diskutieren, sogar mit Neo-Nazis, wenn sie bereit sind zu diskutieren, was allerdings nur in Ausnahmefällen der Fall ist. Nur wenn ich mit Leuten spreche, kann ich versuchen sie dadurch auch zu ändern, aber dort wäre es ja keine Diskussion gewesen, sondern sozusagen ein gemeinsames Auftreten. Und das wollte ich nicht, weil ich mich seit Jahren mit den Opfern des Zionismus, oder dessen, wozu der Zionismus in den letzten Jahren verkommen ist, identifizierte. Weil ich mich also mit den Palästinensern identifizierte und nicht mit ihren Vertreibern und Verfolgern und Mörtern, das ist zu klar. Als Antifaschist sind mir israelische Faschisten genauso unangenehm wie Faschisten irgendeiner anderen Nation, und ich kann nicht sagen, daß deshalb, weil es Leute sind, deren Väter aus derselben Schicksalsgemeinschaft kommen und die auch verfolgt wurden wie ich, ich mit denen solidarisch sein muß. Ich kann sehr wohl verstehen, wieso Leute aus Verzweiflung wegen des Antisemitismus zum Zionismus gekommen sind, und trotzdem war der Zionismus von vornehmlich ein großer historischer Fehler, weil ein Nationalismus von Unterdrückten sehr verständlich ist. Aber wenn diese Unterdrückten gar nicht in ihrem eigenen Land unterdrückt wurden, sondern wenn sie nur ein Land möchten, wie vor 2000 Jahren und inzwischen andere Menschen längst in die-

sem Land sind, dann ist es nicht die richtige Lösung, diese Menschen ihr Land wegzunehmen, sondern höchstens eine Lösung in diesem Land mit den anderen Menschen zusammen zu existieren. Und das wird auf die Dauer die einzige Lösung sein. Also Anerkennung eines palästinensischen Staates, wofür dann die Palästinenser in ihrer Mehrheit bereit sind, einen israelischen Staat anzuerkennen, und diese Staaten können dann nebeneinander existieren. Und sie können sich hoffentlich mit der Zeit, wenn die Wunden geheilt sein werden, grundsätzlich untereinander ergänzen. Vielleicht mit der Zeit auch in einem Bundesstaat, aber das geht nicht von einem Tag auf den anderen. Die heutigen Führer der nationalistischen Bewegung in Israel hingegen haben den Juden dort auch nichts zu bieten als ein ständiges Dasein, als eine unrechtfertigende Minorität, die gegen alle ihre Nachfahren und gegen die eigene Bevölkerung einen Teil der eigenen Bevölkerung mit rassistischen, diskriminierenden und mörderischen Methoden funktioniert.

Im Zionismus gibt es natürlich noch viele Leute, wie Martin Buber und Ber Borokoff und überhaupt die linken Zionisten, die das eigentlich ganz anders wollten. Und die meisten Juden heute in Israel, die sich gegen die Regierungspolitik und die Palästinenser einsetzen, sind mal Zionisten gewesen.

Diese ganzen Untaten, diese Politik der Regierung wird eigentlich von allen Ländern der Welt im Moment schärfstens kritisiert. Was ich nicht verstehe ist, daß diese Kritik aus der Bundesrepublik nicht so laut kommt, und daß in den Diskussionen mit meinen deutschen Bekannten gesagt wird sie seien gar nicht berechtigt, die Israelis so offen zu kritisieren. Was meinen Sie dazu?

Menschlich, verstehe ich das sehr gut, weil Juden in Deutschland, von Eltern oder Großeltern vieler heute lebender Deutschen so unmenschlich behandelt und vernichtet worden sind, daß also Deutsche denken, sie müßten sehr vorsichtig und taktvoll sein. Aber ich glaube nicht, daß politische Kritikausübung nicht erfolgen darf, denn man darf kei-

nem Menschen verbieten, sein kritisches Denken zu artikulieren. Natürlich ist es für einen Deutschen richtig auch zu sagen, daß diese furchtbaren Dinge in Israel, gar nicht geschehen wären ohne den deutschen Faschismus, weil dann auch gar nicht genug Juden nach Israel gekommen wären, zum Teil so verbitterte und durch ihr eigenes Schicksal starr gewordene Menschen. Also ich habe ein Gedicht geschrieben „Die gestern gesagt haben die Juden sind Schuld“. Ich meine aber jetzt nur die, die gestern gesagt haben, „die Juden sind Schuld“ — nicht deren Kinder —, sind Schuld daran, daß die Zionisten schuldig werden konnten. Diejenigen, die gestern sagten, die Juden sind unser Unglück, sind das Unglück der Juden und der Palästinenser geworden. Dies befreit nicht die Zionisten von Schuld an den Palästinensern und nicht die Juden von Verantwortung für die Zionisten. Also mit dieser Einschränkung ja, aber ich meine, jedem Deutschen und besonders jedem jungen Deutschen oder antifaschistischen Deutschen, das Denken oder den Mund oder Kritik zu verbieten aus irgendeiner Loyalität, wäre ganz falsch. Das wäre so als wenn man allen alten Kommunisten verboten hätte, an Stalin Kritik zu üben, aus Loyalität zum Kommunismus. Das war ja wirklich ein Grund, warum viele geschwiegen haben. Aber durch solches Schweigen aus Loyalität können Bewegungen entarten, ohne daß man rechtzeitig etwas dagegen tun kann.

Desen: Abidin Dino

Dolu Bir Yaşam

Aydın YEŞİL YURT

Onca roman, öykü, çocuk kitabı, masal ve Türkiye öğretmen haretinin bir dönem önderi olarak sürdürülmen yoğun uğraş. Fakir Baykurt'un 60 yıllık yaşamının kısa özet. Sürgün, hapis, işkence bu yaşamın tuzu biberi. Ülkemiz için bu doğal sonuç. Arkasız, danyanıksız bir köy çocuğunun kurulu düzene bir aydın olarak, bir kalem işçisi olarak kafa tutuşunun bedeli.

Daha henüz bir öğretmen adayı iken kitaplarından tanıdım onu. Öğretmen oluşu onuna övmemizde tatlı bir hoşluk veriyordu. Hem bir öğretmen yazar, hem de öğretmenlerin öncü örgütünde yönetici. Bu özellikleri onu sevmemize yetip artıyordu bile.

1975 yılında TÖB-DER Kongresi'nin hazırlık çalışmalarında karşılaşık ilk kez. Bölgemizdeki delege arkadaşlar beni kendisi ile görüşmek için sevtiklerinde içim içime sağlamıştı. Taşralı bir öğretmen olarak Fakir Baykurt'la görüşecekti, öğretmen hareketini bekleyen sorunları konuşacaktı. Benim gibi Anadolu'nun çeşitli yörelerinden öğretmenlerle birlikte tartışık, söyleştik. Konuşmaları çok etkileyici, inandırıcıydı. Hepimiz benimsemış, ilgi ile onu dinliyorduk. Kafamdaki koca Fakir Baykurt'un alçakönüllüğü beni şaşırtmıştı. İsmi tüm Türkiye'de yankılanan bir yazarın bu tavrı bizi kendisine daha da yakınlaştırmıştı. Bu ilk tanışmadan sonra ilişkimiz aralıkh olarak devam etti.

Sonra Almanya. Ruhr Havzası'nın bu kasvetli kentinde aynı hayatı uzunca bir zamandır birlikte teneffüs ediyoruz. Hemen her gün onun edebiyatımıza yaptığı hizmetlere tanık oluyorum. Bitmez tükenmez yazma enerjisini yanında yarın olası yazarlarına verdiği destek her türden beğeninin üzerinde. Yurtdışında yaşam savaşı veren dergilerden tutun da eline kağıt-kalem alan hevesileri desteklemesine kadar. Yaklaşık 3,5 yıldır yayın faaliyetinin içinde bulunan "dergi"nin yaşamasında onun teşvik edici desteği unutulabilir mi? O bugün hemen tüm Almanya'da, ama özellikle Ruhr Havzası'nda bir "okul" olma görevini başarıyla sürdürüyor. Evi ve çevresi genç yazarlarla çevrili bir ağ. Onlarla sohbet ediyor, tartışıyor, özendiriyor, yazdıklarına kafa yoruyor, imlaları üzerinde düzeltmeler yapıyor. Bundan yorulduğunu üktüğimi hiç sanmıyorum. O sanki kendini bu işlerle de görevliymiş gibi hissediyor, bundan ayrıca başka bir tad alıyor.

Ne zaman karşılaşsak konu dönüp dolasıp edebiyata dayanıyor. Bunca yılın öğretmeni Fakir Baykurt, bir lisede küçük bir grupta yaptığım edebiyat çalışmalarına ilişkin izlenimleri dinlerken bir çocuk gibi seviniyor, "vaktim elverirse bir dersine katılmayı, onlarla sohbet etmeye çok isterim" diyebiliyor.

Şimdiye dek onun ağızından edebiyat çevremize bir tek karalama sözü duymadım. Kendisi hakkında ağır eleştiri yönetenler buna dahil. O kendi yapıtlarının bilincinde olarak yerini belirleyebiliyor, kendine göre bir kalem emekçisi olmaktadır mutluluk duyuyor. Kulaktan dolma, temelsiz, dayanaksız eleştirlere de gülüp geçiyor.

Fakir Baykurt'un 60. yaşı Duisburg'

de kutlanıyor. Pek çok kültürel kurum kutlama toplantısına omuz veriyor. Onlardan da öte onu seven genç kültür adamları toplantının güzel olması için yarışıyor. Tüm bu çalışmalar onun dışında gelişiyor, toplumsal bir boyut kazanıyor. Aslında bu Fakir Baykurt'un şahsında çilenin, emeğin, onurlu bir yaşamın kutlanmasıdır.

"Dergi" bu anlamlı kutlamaya olanakları ölçüünde katılıyor. Fakir Baykurt'un yaşamı, sanatı, edebi kişiliği üzerine değerlendirmeler, yazar dostlarının ona ilişkin düşünceleri, kendisi ile yapılmış geniş bir konuşturma ve bibliografi, eserlerinden örnekler.

Fakir Baykurt'a daha nice yeni eserler ve nice mücadele yılları dileğiyle... ●

Gelincikler

En olmaz bir toprağın üstünde
Uyanmışlar gün ışığındı
Kaldırılmışlar başlarını
Salınışları coşkuyla

Üç yapraklı dört yapraklı yoncalara
İnce çayırlara komşu
Deli kırmızı gelincikler
Dallarında uç uç böcekleri

Durup baktım uzun uzun
Dikilmişler yan yana can cana
Ne mutlu çiçek bunlar dedim
Hayran oldum uyanışlarına

(1988)

Fakir BAYKURT

Anadolu Kadınının Bilinç Birikimi

Leyla ERBİL

Yazar Leyla Erbil'in Fakir Baykurt'un 60. yaş kutlama toplantısında yaptığı konuşma metnini yayınlıyoruz.

Önce hepiniz; buraya gurbete istenerek ya da zorla düşmüş tüm insanlarımıza, dostlara, onlardan biri olan değerli yazar Fakir Baykurt'a, onun altmışinci yılında bana konuşma fırsatı verenlere, dinleyenlere herkese saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Bilindiği gibi, 940'larda devletin kendi safında adam yetiştirmeye politikasının bir parçası, kırsal alana dönük Enstitüler kurma projesiyle gerçekleştirildi. Ama, sonuç beklediği gibi gelmedi. Enstitülerden yetişen bir kuşak özellikle bir yazar kuşağı, devletin ya da partinin değil, memleketin köylünün sorunlarına sahip olarak resmi görüşe ters düştü. İnsan haklarına duydukları özlem demokrasيءى olan inançları o yazarları o gün bugündür aramızda seçkin bir biçimde tutuyor.

Onlardan biri olan Fakir Baykurt'la tanışmam —kitapları dışında— sanırım 1971'de bir Ankara gecesindeydi. TİRPAN adlı romanını imzalarken bana, "devrimci öykülerini daha çok yazması dileğimle" gibi bir sunuña bulunuştu. Bu sonuça da hemen anlaşacağım üzere Baykurt'un sanatındaki baş kayıtların biri edebiyatın insanlarını devrimci bir biçimde bilinçlendirme amacı taşımıştır.

Bu amaci Baykurt'un kaleminden kisa bir alıntıyla vermek isterim: "Sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirmeye tavrıdır. Kitaplarımız bize ün sağlamaktan ya da kalıcı olmaktan önce toplumu devrim yönünden etkilemelidir. Hayati değiştirmeye amacına yönelik bir sanat, insanın bilinçlennesmesine ve birleşmesine yardım eder."

Sanırım burada bulunan herkesin de bildiği gibi, Fakir Baykurt, sadece bu amacı doğrultusunda yazmakla kalmamış yaşamıyla da bu parellede alıksınlık bir tutarlılık içinde bulunan nadir yazarlarımızdan biri olmuştur. Bu yüzden koğuşmalara, sürgünlerle, kıymılara uğramıştır. F.Baykurt'un Türkiye devrimci hareketinin tarihinde, özellikle (TOS) Türkiye Öğretmenler Sendikası olayıyla oynadığı emekçi sınıfının uyanındılışındaki etkin rolün unutulmayacak ayrı bir yeri olacağı düşüncesindeyim. Kendisine sorulduğunda, bu yeri önemsemeyecek kadar alçak gönüllü davransa da.

Ancak ben burada daha çok yazanımızın sanatından, köy kökenli öteki yazarlarımız arasında daha belirgin bulduğum bir yanından söz açmak istiyorum. Bu da, "Anadolu Köy Kadınının Çağdaş Bilince Yaklaşım Notları" diye adlandırılabilirceğim bir dephinmedir.

Enstitülerden yetişen bir kuşak, özellikle bir yazar kuşağı, devletin ya da partinin değil, memleketin, köylünün sorunlarına sahip olarak resmi görüşe ters düştü.

Bilindiği gibi Baykurt'un geniş halk kitlelerine ulaşlığını sandığım, —roman, film, tiyatroya uygulamışı— Yılanların Ökü'nde Irazca Ana tipiyle, yeni cumhuriyetin toplumsal bozuklukları, küçük toprak sahibi köylünün köleleştirilmesi olgusu, bu olguya karşı Irazca'nın varolin kabuğucune ve varsıldan yana çıkan devlete karşı mücadelesi dile getirilir. Irazca Ana'nın kişisel dayanıklılığı, yüksek moral gücü önüne oğlu Kara Bayramı alır götürür ve köy yerinde sanki ufak çapta bir ayaklanma koparır.

Bu romanda izlenen Irazca'nın inatçı onuruya karşısındakilere aşıldığı umut ve direnme gücü ve çizdiği örnek belirli bir biçimde erkek tiplerinden daha olumlu ve saygideğerdir.

Irazca'nın Dirliği romanında da süren bu kararlılık, romanın sonunda Baykurt'un yerde kalandığı gerçekçiliğle bir halk dalkavukluğuna dönüşmeden yeri oturur. Yenilgi kaçınılmazdır. Oğul Bayram yollarak çoluk çocuğunu toplaymış selameti büyük kente kaçmakta bulunmuştur. Irazca Ana kocamışlığın da etkisiyle toprağında kalmış son gücüne dek südürebildiği kadar mücadelesini sürdürmüştür. Romanda bir ara, Irazca'nın zoruya Bayram'ın ilçeye gidip kaymakamdan yardım istemesi, kaymakamın da haksızları tutuklatması bir soru işaretleri yaratmışsa da, hemen ardından rüşvet ve hile ile tutukluların hapisten çıkarılması, gerçeği yeniden yerine oturtmuştur. Yani, Baykurt, kaymakamın köylüden yana olacağını bir düş, bir kaza olduğunu vurgulamıştır. Zaten romandaki bu genç kaymakamı, devlet

baba bir başka yere sürerek ona kimden yana olunacağına dersini vermektedir.

Bu romanlarda köyde sürekli dayak yiyecek ezilmiş, suspus olmuş toplumsal koşulların dışında erkek hegemonyası altında dayanılmaz alçaltılışla kimliği temelden silinmiş kadının o konudan siyirlip bilinçli adımlar atacağına dair heyecan verici işaretler bulunmaktadır. Baykurt, kadını, çağdaş insan olarak düşünmeyi başaran onurlu bir varlık olarak görmektedir ve Baykurt'un sanatıyla bu durum masası, uydurma bir düzeyden çıkışılıp inanılır kilmaktadır.

Elbette, Irazca'nın çağdaş bilinçle kesiştiği noktalar tartışılabılır; söylemin de vurguladığı gibi, çağdaş bilinçten, yanı üretim ilişkilerinden, emeğin sömürüsünden, Irazca'nın bilsimsel olarak haberli olduğu anlamını çıkarmak mümkün değildir. Köy kadınının bu durumu olsa olsa amprik bir biçimde yaşadığı, deney-duyum-gözlemlerine yaslanarak, ama nesnelliğe ilişkin bir teori getirmeden tavrı aldığı açıklır. Gene de Baykurt'un anlatıldığı o köylü yaşamı ilişkileri içinde kadınların, adeta erkektен ayrı, gizli bir bilinç biriktirdiklerini düşünebiliriz? Üretime erkeğin yanında dışarıda katıkda bulunup, içerde de üretimin yeniden üretilmesini başaran kadının bu gizli bilinç birikimi üzerinde bence ciddiyetle durmak gereklidir.

Fakir Baykurt'un, erkek hegemonyasına cinsel ağırlıklı yaklaşımını içeren bir başka romanı da Tirpan'dır. Bu romanda yazar, Ankara'ya bağlı yoksul Gökçimen köyünün kızlarını bekleyen kaderi ve o kaderle çarpışan kadınları dile getirmektedir. Kitaptan bir alıntı yapacağım:

"...Çoğu köylerin suyu kesilidir. Çiçek, çimen, çiçek açmış ot ne varsa yana karvulur yazın. Çevre köylerde bir inanç vardır: 'Gökçimen'in suyu kesilmediğinden, her yani çayır çimendir. Çayır çimemin yeşili kızların gözlerine yansır. Bu yüzden göküş olurlar. Eğer elinde üç beş kuruşun var da kendine yeni bir kari arıysorsan Gökçimen'e git kiz al' derler.

Geçen zaman da bu inancı doğrulamış, çevreninvarsılarını yanıltmadı. Parayı kuşağına doldurup gelen, istenen altınları da takinea, istediği kızı ata bindirip götürürmüştür, gel demiş imama kıydırmış bir nikah ondan sonra istediği kadar çalıştırılmış, istediği kadar çocuk doğurmıştır. Yıllar geçip Gökçimeli kız biraz kocayınca onu bir köşe-

ye itmiş, belki o kızın da kazancıyla, Gökçimen'e varıp bir yenisini almıştır."

Roman, Gökçimen'in onuncunda güzel Dürü'sünü, komşu köyün varsıl yaşılı Kabak Musdu'sunun sahiplenme tutkusunu evresinde gelir.

Dürü, anası Havana, arkadaşları, Uluğus nine (Uluguş) bu duruma karşıdırılar ama, baba kızını Muşdu'ya vermek ister. Dürü'ye yapılan beter eziyetler karşısında köyün yaşılı ve genç kadın küşüğünün kendi aralarında sanksi bilinçsizce örgütlenmesini izleriz. Dürü'yü kurtarma çapşaları boşanadır. Musdu kızı alır. Romanda örgütün beyni durumundaki yaşılı Uluguş'un kurmaylılığıyla, Dürü dün yatağında Musdu'yu Uluguş'un verdiği bir tırpanla bicer. Kendisini sevmeydiği bir adamaya vermekten katil olup dağlara kaçmayı yeğler. Baykurt, özellikle Kabak Musdu'nun körpe gelin karşısındaki azığın salyalyı köşnüsünü başarıyla verir. Öyle ki okur da bu kabağın öldürülmesinden yana olur. Belki Dürü'nün sonu da pek iç açıcı gelmeyecektir ama ortada az da olsa bir kurtuluş umudu vardır ve çocuk kız Dürü bu umuda doğru koşmakta, bilmeden kendi varoluşu, kendi imajını kendisi seçmek istektedir.

Tırpan'da da Baykurt'un değişmez inancını, insanın kendi kurtuluşunun kendi elinde olduğunu, içinde bulunduğu koşulları değiştirmeye potansiyeline olan güvenini açıkça görürüz.

Baykurt'un Anadolu Garajı adlı kitabı, Dağlarda Doğuracağım adlı hikayesi de, kadınlık durumuyla doğrudan ilgilidir. Bu trajik öykü güzel Ümmi'nün doğurma arzusuna bir hastalık nedeniyle karşı gelindiğinde, geçirdiği düşkünlüğinin yanısıra doğurma azmi ve tutkusu sarsıcı bir biçimde verilir. Öyküden kadının bedenine sahip çıkacağını gerçekten de ilk fırsatта "bir çobandan bile hamile kalıp dağlarda, kırlarda onu büyüteceğini" anlarız.

Şüphesiz ki romanlarındaki kadın tipleri kendi konumlarından bilinçsiz bir biliçle kopup kurtulma kararlılığını gösterdikleri halde, bütünüyle kurtulmuş oldukları sözkonusu değildir. Bence bu açıdan Baykurt'un kadınları bir bakıma da oldukça trajik tiplerdir. Bilindiği gibi, bütünüyle kurtulmak, zaten sadece kadınların değil erkeğin de gerçek bir devrim sonucu "büyük gerçek insan" olma sürecini yaşamaları sorunudur. Fakir Baykurt'un buradaki devrimci tavrı o süreçte yazdıklarıyla bulunduğu olumlu katkıda ve inançta yatmaktadır. Kadına, kadının ekonomik ve cinsel özgürlüğüne bakış açısı, günümüzde epey öne çıkan feminizme demeyeyim ama emancipation'a o tarihlerden denk düşmektedir. Feminist demeyişim, Baykurt'un bulunduğu yerin feminizmi de içermesinden ileri gelmektedir.

Fakir Baykurt'a esenlikler diliyor, nice yıllar edebiyat dünyamızı zenginleştirecek nice devrimci yapıtlar diliyor.

Teşekkür ederim.

Ach Osman

Rüben hast du gesät, ach Osman.
Reiß sie heraus, sagten sie zu Dir,
pflanz Apfelbäume.
Die Apfelbäume hast du gepflanzt.
Äpfel bringen kein Geld.
Reiß sie heraus, sâGerste und Weizen.
Das ist immer gefragt. Man handelt die Ernten
seit altersher auf den Märkten.
Gefühlt hast du Säcke, sie auf Karren geladen
und auf den Markt gebracht über steinige Wege,
sie auf die Waage geworfen, abzüglich der Säcke.
Was sie dir gaben, hat nicht einmal die Hand gefüllt.
Du hast fluchend gedankt und bist davon gelaufen.
Verflüchtig haben sich die Scheine und das Kleingeld.
Nicht einen Tag vergnügt es sich in deiner Hand,
das Geld in diesen Zeiten.
Der Erlös aus dem Markt bleibt auf dem Markt.
Er kommt nicht bis ins Dorf
und in dein Haus hinein.
Aber nein, sagten sie zu dir,
mit dem alten Erzeugnissen ist nichts zu verdienen.
Gerste und Weisen sind billig, die Rübe bringt nichts.
Pflanz Rosen, Osman, haben sie gesagt.
Die Pflugschar hast du in die Erde gesenkt,
die Ochsen sollen ziehen,
den Griff hast du vorwärts gestoßen.
Überall brachen Steine heraus
und häufig war der Boden kaum zu lockern.
Dich reckend und streckend hast du gepflügt
und breite, schöne Furchen geöffnet.
Rosenschösslinge hast du geholt aus dem Dorfe Senir,
auf dem Esel sechs Stunden, zu Fuß auch sechs Stunden.
Die Orte liegen nah bei der Stadt.
Schon früh hat man dort Rüben und Rosen gezogen.
Schösslinge geben sie an entlegene Dörfer.
Weg und Mühsal nicht scheuend, hast du sie herangeschleppt
und Rosen in die Erde gepflanzt.
Vor Tagesanbruch hast du Frau und Kinder gescheucht.
Bevor die Sonne kam, habt ihr die Rosenblüten
in Körbe und Steigen gesammelt
auf Karren und Wagen geladen
und auf den Markt gebracht.
Nun geben sie für Rosen auch kein Geld mehr.
Immernoch geduldig hast du geschwiegen, Osman.
Zwar reichlich spät,
doch frage ich dich jetzt,
was in den vielen Jahren niemand tat.
Weißt du warum
sie nun für Rosen auch nichts geben?
Was meinst du, wann wirst du es wissen?
Ach Osman.

(1975) Fakir BAYKURT

Wenn ich an Fakir denke

Hans van OYEN

*Rede anlässlich des 60. Geburtstages von
Fakir Baykurt am 8.12.1989 in Duisburg.*

Lieber Fakir,
Liebe Kolleginnen und Kollegen, liebe
Freunde,

es ist unmöglich, sechzig Jahre eines Menschenlebens in einigen Worten zusammenzufassen, das weiß jeder von uns. Also kann es an dieser Stelle nur darum gehen, auf das hinzuweisen, was mir besonders wichtig erscheint, wenn ich den Namen Fakir Baykurt höre. Jeder, der ihn kennt, wird sagen: Das und das hat er vergessen, Fakir ist anders. Und das ist richtig, denn jeder macht sich ein eigenes Bild. Ich werde deshalb hier gar nicht erst den Versuch machen, Euch Fakir Baykurt und sein literarisches Werk erklären zu wollen - ich werde über die Vorstellung sprechen, die ich von ihm habe.

Wenn ich an Fakir denke, habe ich ein Dorf in der Türkei vor Augen, eins der Dörfer, die ich sah, als ich im letzten Jahr dort war. Ich sehe Armut und patriarchalische Verhältnisse, harte Arbeit und stummen Gehorsam, karges Land, Ohnmacht und nackte Angst. Ich sehe die Menschen, die Yilmaz Güney in seinen Filmen porträtiert hat, und ich sehe einen kleinen Jungen, der das Vieh der Bauern hütet, damit die Familie überleben kann, einen Jungen, der sich Fragen stellt, die er nicht auszusprechen wagt. Ich höre, wie er sich Geschichten erzählen lässt von den Tieren, von den Bäumen, vom Wind, ich sehe seine fragenden Augen, das Lächeln, mit dem er den Flug eines Vogels beobachtet, die Tränen, die der Wind ihm in die Augen treibt, und ich höre ihn fragen: „Was liegt hinter dem Horizont? Wohin zieht am Abend die Sonne? Wer ist verantwortlich für die Not?“ Aus dem Jungen, und das ist fast ein Wunder angesichts solcher Verhältnisse, ist ein Lehrer geworden, ein Schriftsteller, ein Botschafter seines Volkes, dessen Namen in der Türkei heute jeder kennt. Und wenn man ihn fragt, welche Gründe es für dieses „Wunder“ gibt, dann nennt er die Namen von Schriftstellern, die ihn sehen, denken und schreiben gelehrt haben. „Als ich die ersten Bücher las, habe ich eine neue Welt betreten“, sagt er. Natürlich reicht das nicht aus, um dieses „Wunder“ zu erklären, aber es ist ein

Hinweis: Wer den Weg zur Literatur einmal gefunden hat, der kann nicht mehr aufhören, ihn zu beschreiten. Es gibt Bücher, die die Finsternis durchdringen, es gibt kindliche Freude daran, etwas Neues zu entdecken, und es gibt Lehrer, die anderen den Weg zeigen können. Das macht mir Hoffnung. Wenn ich an Fakir denke, sehe ich einen jungen Mann, der sich in der Nacht abmüht mit seiner Sprache und nach Wörtern sucht, die das Schweigen durchdringen. Und ich sehe ihn am nächsten Morgen weiterreisen von Dorf zu Dorf, um zu hören, was die Leute zu sagen haben, seine Leute, die Bauern, Reden von einem besseren Leben, vom Zorn auf diese Verhältnisse, die den Menschen die Sprache geraubt haben, von der Kraft, die auch in den Ohnmächtigen steckt. Ich sehe ihn durch sein Land reisen, mit den Bauern reden und lachen, essen und trinken, und ich spüre, wie er jedes Wort, das sie ihm sagen, in sich aufnimmt, um es nie wieder zu vergessen.

Der Junge Mann will ein Schriftsteller werden, aber eigentlich hat er keine Zeit dazu, denn seine Leute brauchen ihn jetzt. Deshalb ist er ein Gewerkschafter geworden, Vorsitzender der Lehrergewerkschaft, und in jedem Dorf wollen sie wissen, wie er die Dinge sieht, und jeder will ihm sagen, worunter er leidet, was ihm das Leben schwer macht, was anders werden muß, damit Menschen wie Menschen leben können. Und der junge Mann hört ihnen zu, und viele Jahre später wird er sagen: „Das war meine wichtigste Schule; sie lehrte mich die Menschen kennen.“ Vielleicht ist er deshalb ein so produktiver Schriftsteller geworden: weil er gelernt hat, den Menschen zuzuhören. Und wenn du ihn fragst, ob das zusammengehe, die Literatur und die Politik, dann sieht er dich mit erstaunten Augen an und sagt: „Es gibt keinen anderen Weg. Der Schriftsteller in unserem Land ist immer auch ein politischer Mensch.“ Davon möchte ich lernen.

Wenn ich an Fakir denke, fallen mir seine Bücher ein, mehr als vierzig in der türkischen Sprache, Gedichte, Erzählungen und Romane, von denen ich leider nur wenige kenne, denn für die meisten deutschen Verlage sind türkische Schriftsteller ebensolche Exoten, wie es die Italiener vor Eco, die Spanier vor Cela, die Ägypter vor Machfuss waren. Die Bücher Fakir Baykarts aber, die ins

Deutsche übersetzt sind, lassen mich ahnen, was mir entgeht, denn aus ihnen sprechen jene zu mir, mit denen ich mich besonders verbunden fühle, weil sie an denselben Verhältnissen leiden wie ich selbst.

Nun wird man vielleicht sagen: Du bist ein deutscher Schriftsteller, lebst in einem reichen Land, das mit der ganzen Welt Beziehungen unterhält und gut davon existieren kann, andere für sich schaffen zu lassen. Was sollte, wird man mich fragen, dich mit dem türkischen Bauern verbinden, über den Fakir Baykurt schreibt? Ich antworte darauf: Es ist die gleiche Krankheit, an der ich leide: der Zorn auf die Ungerechtigkeit, die Empörung über die Verachtung der Menschenrechte, die Wut auf die Arroganz der Macht, die Hoffnung auf eine Gesellschaft, in der zu leben sich lohnt. Das verbindet mehr als Staatsbürgerschaft - mein Heimatland ist international.

Fakir Baykurt hat den Sprachlosen, den Verstummen, den Verängstigten eine Stimme gegeben. Durch ihn ist der türkische Bauer mit allem, was sein Leben prägt, zu einem Teil von mir geworden. Auch dank seiner literarischen Arbeit kenne ich heute den Unterschied zwischen den schönen Wörtern, die anlässlich von Feierstunden oder Europaratssitzungen gesagt werden, und der Realität des Lebens in der Türkei. Dafür bin ich ihm dankbar.

Wenn ich an Fakir denke, sehe ich einen Emigranten vor mir, der hierher gekommen ist und dabei ein Stück seines Landes mitgebracht hat. Früher war es in unseren Städten so trostlos trist, aber seit die Italiener, die Spanier, die Portugiesen, die Türken hier sind, atme ich befreit, denn ich fühle mich bereichert. Mit ihnen ist ein Stück Fremde zu uns gekommen, und unser Leben ist bunter geworden.

In seinen Romanen beschreibt Fakir Baykurt auch die Lebenswelt der türkischen Familien in unserem Land. Als deutscher Leser erfährt man mehr über die uns fremden Gewohnheiten, über Kultur und moralische Auffassungen der Menschen, die in unser Land geholt wurden, damit sie die Dreckarbeit für uns machen; man lernt die Menschen kennen — mit ihren Problemen und ihren Hoffnungen, ihren Ängsten und den Zwängen, in denen sie leben, und das ist vielleicht für manchen der erste Schritt

Errinnerung an Fakir Baykurt

Özgen ERGIN

zum Verständnis. Wer als Deutscher Fakir Baykurs Bücher liest, der begreift, wenn er es nicht längst begriffen hat, wie grundlos der neue Rassismus ist, der sich bei uns breitmacht. Voneinander lernen — das wäre eine Chance für uns alle.

Wenn ich an Fakir denke, sehe ich einen heute sechzigjährigen Schriftsteller vor mir, dessen Name mir immer wieder begegnet, wenn ich mit Kollegen über die türkische Literatur spreche, einen Schriftsteller, den sie alle lieben, nicht nur wegen seines Werkes, sondern auch wegen der Fähigkeit, andere auf den richtigen Weg zu bringen.

Ich habe ihn gefragt, warum er tagelang über den Manuskripten junger Autoren brütet und Verbesserungsvorschläge macht, warum er nicht Nein sagt, wenn Kollegen die Zeit in Anspruch nehmen, die er eigentlich zum Schreiben bräuchte. „Ein junger Schriftsteller“ hat er geantwortet: „ist für uns alle eine große Hoffnung.“ Und dann hat er ein Beispiel erzählt: Ein Autor, dessen ersten Roman er gelesen und mit zahlreichen Anmerkungen und Tips versehen hatte, hatte ihn gefragt, was er ihm dafür schulde. „Du hast recht“, hat Fakir ihm geantwortet, „das war eine Menge Arbeit, und diese Arbeit ist unbezahlbar. Aber ich will dennoch etwas von dir dafür verlangen: Wenn in einigen Jahren vielleicht ein junger Schriftsteller zu dir kommt und deinen Rat wünscht, dann mach es genauso. Das ist der Lohn, den ich erwarte.“ Davon möchte ich lernen.

Wenn ich an Fakir denke, dann sehe ich einen Jungen in Ankara vor mir, einen der vielen Schuhputzer mit schwarzen Händen, die nicht zur Schule gehen, weil die Familien ihre Arbeitskraft brauchen, um am Leben zu bleiben. Und jedesmal, wenn ich dieses Bild vor Augen habe, jenen Namenlosen, der sicher noch nie ein Buch Fakir Baykurs in Händen gehalten hat, dann hoffe ich, daß auch er eines Tages lesen und schreiben lernt, denn ich weiß, daß er damit eine Welt für sich gewinnt.

Es ist die Biografie jenes Hütejungen, der heute zu den angesehensten Schriftstellern seines Landes gehört, die mir Mut macht, daran zu glauben, daß auch der kleine Schuhputzer in Ankara vielleicht eines Tages nicht mehr Schuhe putzen muß, daß er in einer neuen Türkei leben wird, in einer Türkei, in der das Wort Ausbeutung ebenso unbekannt sein wird wie das Wort Folter. Und wenn die Türkei wirklich diesen Weg nehmen sollte, dann wäre dies auch ein Verdienst solcher Schriftsteller wie Fakir Baykurt, die ihr leben in den Dienst ihres Volkes gestellt haben. Heute noch verfolgt man die Worte, verbietet die Bücher, treibt die Schriftsteller aus dem Land oder sperrt sie in Gefängnisse, aber längst haben auch die Mächtigen in der Türkei zu ahnen begonnen, daß die Don Quichotes unserer Zeit am Ende den Sieg davontragen werden.

Meine Erinnerungen sind noch wach. Im Jahre 1959 war ich Schüler der 7. Klasse. Mit meinen Augen nur verfolgte ich den Unterricht, meine Gedanken waren bei meinem Vater, der im Krankenhaus lag. Wird er nun operiert oder nicht? Es war ungewiß. Nach Schulschluß wollte ich zu ihm laufen. Was konnte ich ihm mitbringen? Blumen oder ein Buch? Ich stellte ihm mir so einsam und allein vor, so weit von uns entfernt. Der beste Freund ist ein Buch, dachte ich mir. In die erste Buchhandlung, die ich sah, ging ich ohne große Überlegung hinein und kaufte das Buch, den Roman, der die Bestsellerlisten beherrschte und damals in der Türkei ein starkes Echo hervorrief: „Die Rache der Schlangen“.

Dieses Buch des Autors Fakir Baykurt rührte meinen Vater. So wie Baykurt hatte auch mein Vater die Dorfinstitute — eine revolutionäre Schulform zur Ausbildung der Bauernkinder, die aber nach kaum zehnjährigem Bestehen von Reaktionären abgeschafft wurde — als Lehrer absolviert.

Damals schenkten die Väter den Söhnen und die Söhne den Vätern Bücher von Fakir Baykurt.

So geschah es, daß ich Baykurt und seine Romane kennenlernte. Wie konnte ich damals ahnen, daß ich ihn nach so vielen Jahren hier in der Bundesrepublik treffen würde, sogar Freundschaft schließen und darüber hinaus seinen Lebenslauf zu schreiben mir aufgegeben würde...

Seine Landsleute leben schon mehr als zwanzig Jahre in Deutschland. Über das Leben unserer türkischen Mitbürger in der Bundesrepublik gibt es aber sehr wenig Literatur. In den letzten fünf bis sechs Jahren haben Deutsche damit begonnen, über die Situation der Türken in Deutschland zu schreiben. Erst in der jüngsten Zeit sind türkische Mitbürger und türkische Literatur endlich aktuell und interessant geworden.

Die hier lebenden Türken sind ständigen Veränderungen ausgesetzt, die sowohl Vorteile als auch Nachteile mit sich bringen. Türken haben in der Bundesrepublik verschiedene Probleme: Gewohnheiten, Anpassung, Integration mit der Suche, dem Finden und der Spaltung oder dem Verlust der eigenen Identität. Alle diese Probleme beeinflussen die Bühne deutscher und türkischer Kultur.

Für unsere Kinder ist es notwendig, ihnen unsere Gefühle, unsere Aktionen und Reaktionen, Aktivitäten und Erlebnisse, das heißt: unsere gegenwärtige Geschichte in der Gesellschaft Deutschlands, weiterzuvermitteln.

Fakir Baykurt wurde 1929 als Kind einer Bauernfamilie in Akcaköy/Burdur, Türkei, im Inneren des südwestlichen Anatolien geboren. Er hat die Dorfschule und das Dorfinstitut besucht. Danach studierte er am Gazi-Erziehungsinstitut in Ankara Pädagogik. Nach einjährigem Studium am State University in Indiana/Vereinigte Staaten kehrte er in die Türkei zurück und unterrichtete dort jahrelang als Gymnasiallehrer.

Bis zur Militärintervention im Jahre 1971 diente er der türkischen Gewerkschaftsbewegung mit seinen Tätigkeiten als Vorsitzender der einzigen Demokratischen Lehrergewerkschaft (TÖS).

Neben seinem Lehrerberuf hat Baykurt als Schriftsteller gearbeitet und über das Leben der Bauern mehr als dreißig Bücher geschrieben. Sie wurden in mehrere Sprachen übersetzt, einige wurden verfilmt oder für die Bühne bearbeitet. Baykurt hat in der Türkei sechs Literaturpreise bekommen, 1984 wurde er vom Berliner Senat ausgezeichnet.

Werke von Baykurt wurden in der Bundesrepublik, in Bulgarien, Ungarn und in der Sowjetunion veröffentlicht. Einige seiner Kurzgeschichten wurden in zehn Sprachen übersetzt.

Seine Hauptwerke: *Tırpan* (Die Sense), *Yayla* (Bergwiese), *Onuncu Köy* (Das zehnte Dorf), *Köygören* (Dorfstürmer), *Keklik* (Rebhuhn), *Kaplumbagalar* (Die Schildkröten), *Efendilik Savası* (Der Herrschaftskrieg), *Can Parası* (Lebensgeld) *Eskar Tepesi* (Der Kummergeifel), *Sıñırdağı Ölüm* (Der Tod an der Grenze) *Yılanların Ölü* (Die Rache der Schlangen), *Kara Ahmet Destanı* (Der Epos von Kara Ahmet), *Gece Vardiyası* (Nachtschicht)...

Hiervom sind in deutscher Sprache — sämtlich im Ararat Verlag, Berlin — erschienen: *Die Rache der Schlangen*, *Mutter Irazca und ihre Kinder*, *Das Epos von Kara Ahmet* (als Romantrilogie), *Die Friedensorte*...

In der Immigration geschrieben und sowohl in der Türkei als auch im Ausland veröffentlicht wurden: „Nachtschicht“ (22 Kurzgeschichten), „Die Friedensorte“ (23 Kurzgeschichten).

„Nachtschicht“ erschien 1984 im Union-Verlag, Zürich, „Die Friedensorte“ wurde mit fünf weiteren Kurzgeschichten im Ararat Verlag, Berlin, aufgelegt. Den in Duisburg entstandenen und spielenden Roman „Hochöfen“ hat Remzi / Istanbul veröffentlicht, die deutsche Übersetzung wird vorbereitet. In Arbeit waren 1984 mehrere Kurzgeschichten und ein Roman.

Baykurt hat auch einige Kinderbücher geschrieben.

Baykurt begann seine literarische Arbeit während seines Studiums. Später, während seiner Lehrertätigkeit, beobachtete er die Probleme der türkischen Bauern. Seine Geschichten waren ein Appell der Bauern an die übrige Welt. Sein erstes Werk, ein Buch mit dem Titel „Cilli“ (Das Mädchen mit den Sommersprossen) wurde im Jahre 1955 veröffentlicht. Sein erster Roman „Die Racher der Schlangen“ wurde mit dem Preis der „Yunus Nadi“ von der Intellektuellenzeitung «Cumhuriyet» ausgezeichnet. Der Erfolg dieses Romans ermöglichte ihm, in sozialkritischer Hinsicht eine führende Rolle in der zeitgenössischen Literatur der Türkei zu übernehmen. In seinen darauf folgenden Werken setzte er seine Themen über die Bauern und ihr Leben fort.

Baykurs Stil ist einfach und leicht lesbar. Junge Leser, die von Schulbüchern auf Geschichten und Romane umsteigen, beginnen mit den Werken von Fakir Baykurt.

Er ist ein origineller und kundiger Meister des Schreibens.

Er beherrscht den Dialekt der Bauern, und der Leser wird gezwungen, ihren Lebensstil kennenzulernen.

Seine Themen bearbeitet Baykurt sofort und intensiv, bis er das beste Ergebnis herausgeholt hat. Nach langjähriger Arbeit und trotz Veränderungen und Verfeinerungen seines schöpferischen Talents bleibt seine ländliche Verwurzelung lebendig. Besonders in seinen späteren Werken sind die Menschen und Dinge vom Verschleiß der Zeit verschont geblieben. Manchmal erzählt er mit feiner Ironie von Charakteren in ihren neuen Zuständen, aber immer noch umhüllt von ihrer Originalität — genau, wie sie sind.

Baykurt schreibt in erster Linie über den ausgenutzten und ausgebeuteten Menschen. In der Entwicklung der Gesellschaft spielt die Literatur eine große Rolle. Aus dieser Perspektive gesehen sind die Werke Baykarts eine vertrauenswürdige Quelle, aus der wir unsere vergangene Geschichte schöpfen können.

In der Türkei wird Baykurt immer ein unvergessener Schriftsteller bleiben. Neue Leser wachsen heran, und ihre Liebe zum Lesen beginnt mit seinen Werken.

In den Büchern „Friedenstorte“, „Nachschicht“ und „Hochöfen“, die er in der Bundesrepublik geschrieben hat, berichtet er über Schwierigkeiten und Probleme der Bauern bei der Anpassung an Arbeitertum, Großstadtleben und die rasche Entwicklung des Lebens in der heutigen Zeit.

Diese Bücher sind in die deutsche Sprache übersetzt worden, und so will ich es dabei belassen. Denn wenn Sie Baykarts Werke gelesen haben, werden Sie am besten urteilen können.

Übersetzung:

Volker Dietrich, Özgen Ergin

60 Yıl

Adnan BINYAZAR

Tamışlı 30 yılı geçti. Yazgı Almanya'larda buluşturdu bizi. Ankara yıllarında sık sık görüşmemize evcek gidip gelmeye karşın, Fakir Baykurt hep ilk karşılaşlığımız gibi kaldı bende; yüz yaşını da bulsa hep yaşlanmayacak gibi.

Soylu bir kara atın yeleleri gibi parlak saçları, yeşilleri derinleşen gözleriyle ilk kez İstanbul Erkek Lisesi'nin girişinde karşılaşmıştım. Üzerindeki ak keten elbisesiyle, bir köy enstitüsü son sınıf ağabeyini anımsatıyordu. Öyle idi de. Köyden gelmiş, Cumhuriyet gazetesinin önemli bir yarışmasında "Yılanların Öcü" romanı birinci olmuştu. Mahmut Makal'la yürüyen kervan, değer biçilmez mallarla donanıyordu. Bu sözcükler kervancısı, sesiyle daha da bir köy enstitüsü ağabeyi oluyor, dst dolu çevresine bir şeyle anlatıyordu.

Dostluğumuz, arkadaşlığımız bu köy enstitülü ağabey sesiyle hep beslendi, Bu günlere geldi. Bu ses yaşılandırmıyor bir yazarı. Eskiye beden oluyor, ses eskimiyor. Şairlerin sultani, hani o Kanuni gibi bir padişah bile, sen mülküne sultani isen, ben de sözün sultaniyim diyen, Bakı, "Bu dünyada sonsuz olan bir güzel ses, sözdür" demiyor mu? Halkın "ses", "söz" vermiş yazarların altmış yaşları toplumların altı yüz, yedi yüz, bin yaşlarındır. Fakir Baykurt, bedensel yaşına bu anlamda varmış bir yazardır. Düşünce-

den üretme, üretimden eyleme dönüsən her saniyesi değerlendirilmiş bir yazar. Kim adına değerlendirilmiş? Kendi keyfine ayırdığı bir iki dakikasının olduğu bile hiç sanmıyorum. Kentler arası yolculuklarım olurdu; ya ilginç bir yolcu, ya bir şoför muavini bulur, elindeki küçük kağıtlara bir şeyler yazardı. Fakir Baykurt kadar yazmakla iç içe olmuş yazar çok azdır. Öyle ki, basılı romanlarını bile, yeni bir baskiya hazırlarken bir kompozisyon ödevi gibi düzeltirdi. Metinlerindeki sağlamlık biraz da bu emekten gelir. Durmadan alılgı notları ise, roman kahramanlarını doğal konuşurmada gösterdiği başarının kaynağı olmuştur. Her yazarın, yaratığı bütünlüğün ve biçimin yanında bir kendine özgüluğu vardır. Fakir Baykurt, özellikle Türk insanını konuşturmadı kendine özgüdür; romancılığımızı bu alanda ilerletmede sonsuz emekleri olmuştur. Bu konuşturmalarda en küçük bir yapılık yoktur. Böyle bir durum olsa olsça bir de Orhan Kemal'de görülebilir. Anadolu insanının sanatsal boyutta kimlik kazanmasında da bu emeğin derin izlerini aramak yerinde olacaktır. İşte Fakir Baykurt gibi yazarların 60 yaşları böyle yüz yıllık emeklerin bir sonucudur. Daha nice yıllara erecek kısa bir yaşam, ama yüzyılları dolduracak uzun bir emek... ●

Nice yıllarda büyük emeklere... ●

Gelgitte

Ben.

Mimar Sinan okur.
Vivaldi dinler.

Mihrimah Sultan Camisini yarın gidip görmeyi düşünür,
fotoğraflarını nasıl çekeceğini.

Raki içer, turşu-tulum peyniri-ekmek yer.

Aklına Komili broşürü takılır.

Gece saat biri geçerken
gün yeni başlıyordur.

Sanki.

Sen.

Uyumuyor, öğrenci yazılarını okuyordur.
Örgü örüyüordur belki.

O da kendi dünyasında gelgittedir.

Gelgitte.

Bir şiir adı neden olmasın?

Egemen BERKÖZ

12.2.89. Pazar 20.00

İyi ki Yazdin Fakir Baykurt

Aziz NESİN

Yazarın doğumgününde o uluslara-
rısalı olmuş "iyi ki doğdun" yerine
"iyi ki yazdin" demeli. Yazarlar, her
yazdıklarıyla yeniden doğarlar çünkü.

18. Yüzyıl sonuyla 19. yy.'daki kal-
burüstü yazarlarımızın, düşünürlerimiz-
zin, kültür insanlığımızın toplumsal kö-
kenine bakınız, bunların içinde halktan
ve ortatabakanan olanını göremezsiniz.
Hepsi de ya doğrudan ya dolaylı olarak
saraya ilişkin, yanı yüksek tabakadan,
bir bakıma Osmanlı soylularının çocuk-
larıdır. Çoğu, daha küçük çocuklukla-
rından beri yabancı müreibiyelerle —da-
ha çok Fransız— yetiştişmişlerdir ve
hepsi de yabancı dil bilirler. Bunlar dev-
let katında önemli görevler almışlardır,
saygın kişilerdir. Bunlara eşzamanlı olarak (Rum, Ermeni, Yahudi) azınlık ay-
dınları ve sanatçıları da, bir anlamda ti-
caret burjuvazisi diyebileceğimiz varlık-
lı azınlık ailelerinin çocuklarıdır.

Neden böyledir? Çünkü kültür ve bil-
gi edinmek varlıklı ve etkili olanların te-
kelindedir. Halk bu olağanı bulamıyor-
du.

Bu dönemde sonra, 19. yy.'dan baş-
layarak 20. yy.'a dek, kalburüstü yazar-
larımızın, düşünürlerimizin, sanatçılara-
mızın toplumsal kökenine bakarsak, ağırlık Osmani soylu ailelerinden asker-
lere geçmiştir. Asker yazarlar, şairler,

ressamlar, bilimciler, müzisyenler ağırlık kazanmıştır. Bunlar toplumsal köken olarak yoksul ailelerin, halkın çocuklarıdır.

Neden bu değişme olmuştur? Çünkü Türklerde, Avrupa'da olduğu gibi subaylık burjuvalara özgür bir seçkinler mesleği olamamış, yoksul halk çocuklar asker okullarında eğitim olağanı bulmuşlar ve yetişmişlerdir.

Daha sonraki dönemde Cumhuriyet'ten sonra, sanatçımızın niteliklerinde büyük bir değişim görülmüştür. Özellikle en ünlü yazarlarımıza bakınca, bu değişikliği çok belirgin olarak görüyoruz. Bu yazar ve şairler, 18. yy. ve 19. yy. ve 20. yy. başlangıcındaki gibi yüksek düzeyde öğrenim görmemişlerdir. Coğu yabancı dil de bilmez. Benim kuşağımın olan bu yazarların en ünlülerini lise çıkışlı bile değildir. Buna karşılık çok yetenekli bu yazarlar, eksikliklerini büyük tutku ve çabaya gidermeye çalışarak, disleri ve tırnaklarıyla ünür dorugu yükseltmişler, geçmiş dönemlerin eski kuşak yazarlarından dünyada daha çok tanılmışlardır.

Bu nasıl olmuştur? Bir ölçüde Halk-
evleri'nde, daha çok Köy Enstitülerini-
ne ve daha olsa parası yatılı okullarda
yoksul aile çocukların eğitim ve öğrenim
olağanı bulabilmisler, bu olağanı bula-
mayanlar da uygun ortamda kendi ken-
dilerini yetiştirmişlerdir.

*Önceki yapıtlarını gölgede
birakarak F. Baykurt
patlamasını başlatan
Yılanların Öci'dür.*

Benim kuşağımın sonraki yazarlar-
ının, sanatçının toplumsal kökeni yine
değişmiş, 1950'den sonra oluşmaya
başlayan burjuva kökenli olan, düzeyli
eğitim görmüş ve yabancı dil bilen ya-
zarlar öne geçmeye başlamıştır.

Bu dört dönemin ayrı toplumsal kö-
kenden gelen yazar ve şairlerinin —ge-
nelde sanatçlarının— öne geçmesi bize
şunu anlatır. Yazar ve şairler ve sanatçı
ve aydınlar, ne zaman ve nerde yetişme
olağanı bulmuşsa orda yetişmişlerdir:
Saraya ilişkin ailelerin varlıklı çocuklar,
asker okullarında eğitim olağanı bulan
halk çocuklar, Köy Enstitüleri'nde ya
da Halkevleri'nde yetisen ya da kendi

kendilerini yetiştirmeye fırsatı bulan ya
köyü ya kentli halkın çocukları ve 1950'
den sonra oluşmaya başlayan burjuva
çoçukları...

Yazın sözlüklerini tararsak, çağdaş
Türkiye yazının simgeleyen en az Köy
Enstitüsü onbeş yazar ve şair, birçok dü-
şünür ve bilimci buluruz.

İşte Fakir Baykurt Köy Enstitüler'i
nin verdiği oanacla yetişmiş ve Köy
Enstitüsü yazarlarımızın doruklarından
birdir. F.Baykurt altmış yaşında. De-
mek ki onun kuşağı da artık yaşlılığı
adımını atmış bulunuyor.

Köy yazını akımı, Fakir Baykurt ve
Mahmut Makal'la başlamıştır. Akımın
genişleyip yayılmasıyla da tepkiler art-
mıştır. Fakir'in bir akım olarak köy ro-
manı yazmış olduğunu hiç sanmıyorum.
F.Baykurt'un romanlarının konusunu
kırsal bölge insanların, onların ezil-
mişliğinden, sömürülmesinden ve baş-
ka kâdirlarından almış olması çok doğaldı.
En iyi tanıdığı, bildiği, içinden ye-
tiştığı ve içinde yaşadığı bölgenin, orta-
min insanlarını anlatıyordu. Bunun tem-
sili yapması, kenti, kentliyi, kentligilleri
yazması yapay olurdu. Bu bakımından
yazımızda çıkarılan köy romanı-kent
romanı tartışmasını yapay ve zorlama
buluyorum.

Önceki yapıtlarını gölgede bırakarak
F.Baykurt patlamasını başlatan Yılanlar-
ının Öci'dür. Bugün de bence bu roman,
bir Fakir Baykurt klasığıdır. Tirpan da
Fakir romanının doruğu.

On yıldagoeri Almanya'da yaşayan
Fakir Baykurt'un yeni yapıtlarını oku-
yamamış olmam eksikliğimdir. Bu yüz-
den yazımızda hangi düzeye vardığını,
kendini yenileyip yenilemediğini bilemi-
yorum.

Fakir Baykurt'un yazın yaşamını in-
celerken, onun çağının salt tanıtı ol-
makla kalmayıp, tanık olduklarına yoru-
rum getirdiğini, böylece okurlarını bir
toplumsal değişimde özendirme çabası
göttüğü görülecektir. Bu çabalarını salt
yazar olarak değil, toplumunun duru-
mundan kendini sorumlu duyumsayan
bir aydın olarak da toplumsal etkinliklerle
sürdürülmüştür. (TOS çalışmaları
vs.)

Altmışinci yaşı dolayısıyla sevgili F.
Baykurt'u kutlar, verimli çalışmalarının
artan başarılarla sürmesini dilerim. İyi ki
yazdin Fakir Baykurt....

Kimi Öykü ve Romanlarında Fakir Baykurt'un İnsanları

Sükran KURDAKUL

Fakir Baykurt'un ilk kitabı *Çilli* (1955)'yi oluşturan öyküler 1950-54 yıllarının ürünleridir. Bu yıllarda târîmsal kesimde geleneksel yapı çözülmeye başlamış, "Marşal Yardım Planı" uygulaması ile, orta ve büyük köylülük üretim araçlarını değiştirmeye yönelmiştir. "Sabit sermaye"den yoksun olması nedeniyle üretim araçlarını yenileyemeyen küçük köylülük proleterleşmekteydi. Bu evresinde yakın çevre ilişkilerine bağlı gözlemleri kullanan Baykurt, ayrı yeterel özellikleri, ayrı sosyo-ekonomik yapısı, ayrı genelik ve görenekleri olan köyü yansıtırken, 1946'lardan sonraki değişmenin etki alanı dışında görünür. Bu nedenle işlediği konular eski dönemlerin miras bıraktığı sorumlara dayanmaktadır.

Dört yüz liraya satılmayı bekleyen kız (Çilli), yol vergisini ödeyemediği için erkeği çalışmaya götürülince kişiliğini koruyamayan zayıf kadın (Kütük), köyle ilişkisi olan kentlinin dinsel kurumla bağıdaşlığı (Hasret), köy insanların kente zorunlu ilişkileri (Aman Doktor), çalışma koşulları (Pitrak) bu evresinin belirgin konuları arasındadır. Genellikle birinci tekil kişi anlatışı ile kurulan öykülerde, yer yer Sait Faik'i severek okuduğu sezilen bir yazarın, kişilerin iç yaşamı özelliklerini yansıtmaya eğilimi görülmektedir. Karın Ağrısı'ni oluşturan öykülerde de dönemin başat sorunlarının dışında kalan konularına karşın, insanların konuşundaki sıcaklık ve ustalık yeni boyutlar kazandırır öykülere. Tarlasında çalışan kadın toprak işçisine sulanın ağa (Bicer-Döger) kirpi eti yemekle iyileşeceğini uman hasta (Kirpi), kendisine müsallat olan kayın-oabasının erkeklik organını kestiği için karakola götürürken bu kez jandarma boyun egen kadın (Gelin) açmaza düşmüş insanları simgelerler.

Baykurt'un 1960'dan sonraki yapıtlarını oluşturan ürünlerinde ise insanların temel toplumsal özellikleri ortaya çıkarak nitelikler kazanmışlardır. Devleti temsil edenlerin anlayışsızlıklarını, yasadışı karakterleri karşısında, sömürücüler, çıkarıcılar ve çağ dışı kurumları karşısında eğilmez bu insanlar. Tartışma, öfkelenme, küfür, saldırgı gibi bireysel korunma silahlarına başvururlar. Tahsildar, jandarma, muhtar, tefeci, büyük toprak sahibi önünde yer yer güç kullanarak, kamu vicdanını harekete geçirmeye çalışarak, boyun eğmediklerini göstermek isterler.

"Bu varsıllardan her birinin bin, iki bin toprağı var. Hacı Yusuf'un üç bin. Hacı Kadir'in beş bin. Öyleyken bizim 150-160 dönüm toprağı çok gördü dürüzüler. Ben hükümet olayım, devlet olayım, analarını beller, ellerini kollarını şudar güpgündük ederim bu çakalları." (Kör Osman'ın Tarlası, Cüce).

"Hükümet sizin hükümetiniz değil mi? At sabısının altında kişişer. Adam olunaptırın yolunuza. Yapmayırsa eyi hükümet seçin." (Dozerciler, Anadolu Garajı)

Bu tür örneklerde sık rastlanır Baykurt'un öyküsünde. Değişen toplum koşulları kırsal kesimde yeni insan tipleri oluşturdukça Baykurt öyküsü de yeni sorumlardan kaynaklanarak zenginleşir. Yazarın geneldeki başarısı kişilerini koysta görünürlük. Öyküsünün temel ögesi olan doğal ve inandırıcı konuşmalarla sağlar bunu. Kırsal kesim insanlarının umarsızlığını, umudunu, direncini (kendi dilleriyle) ortaya koyan bu konuşmalar öyküde durum-davranış doğallığını sağlamaya öğeleri olarak da görünürlük.

ROMANLARI

Fakir Baykurt ilk romanları Yılanların Öcü ve Irazca'nın Dırılığında derebey artıklarından birinin topraklarını satın alarak küçük ve orta üretici durumuna gelen Karataş köylülerini sergiler. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde. Roman, Irazca ile oğlu Karabayram ailesinin -evlerini körletecek bir arsa üzerinde konut yapmak isteyen - köy kurulu üyesi (Hacıali) ile çatışıklarıyla başlar. Muhtarın araya girmesiyile yoksol varsıl savaşımına dönüşür. İç ve dış sermayenin köydeki en küçük bağıdaşları siyasal iktidarla bütünlüğünün bilincindedir (s. 89). Parasal olanaklarına güvenen kişilerdir (s. 153). Yoksol için ancak "Hasmin karıncaya da horsunma" mantığına bağlı bireysel direnç sözkonusudur (s. 87). Roman gelişikçe devlet, yasa, kamusal ahlak gibi kavramların geçerliğini yitirdiğine tanık oluruz. Bürokrasinin halkçı kanadını simgeleyen kaymakamlı Irazca Ana'nın bağıdaşlığı, kapitalist ilişkilere geçiş döneminin vazgeçilmez ögesi orta üreticiliyi simgeleyen muhtarlar siyasal iktidar bağıdaşlığı karşısında yenik düşer. Gerçekte sözkonusu olan genel bir yenisliği ve çözümlüsüdür; küçük üretici ya da ortaklığın proleterleşmesi olayıdır.

Irazca Üçlüsü olarak nitelenen bu diz-

nin son romanı Kara Ahmet Destanı'nda çözüllüğün köyden kente göç biçiminde görünen (tezahür eden) ikinci aşaması işlenmiştir. Bu aşamada Irazca ailesinin ikinci usağı Kara Bayram ile karısı Hatça) gecekondu halkın kişileri olarak çıkmaktadır. Üçüncü kuşak, 1960'dan sonra hangi sınıf ve tabakadan geldiğini algılayarak, yeni eylem biçimleriyle topluluğu değiştirmek isteyen 1965 sonrasınun genç insanlarıdır. Romanda kentin yeni sakinlerinin ekonomik-toplumsal savasımı, işleyışı, konut, okul, çevre ilişkileri içinde verilir. Son kuşak ise kılıçlılarında toplumsal sorunların patlama noktasına ulaştığı 1970 koşullarında yüksek öğrenim gençliğini simgelerler.

Fakir Baykurt'un öteki romanlarında da "köyü yaşayışını halkçı ve devrimci açısından yansıtma amacıyla egemen"dir. Aykırı toplum güçlerini temsil eden iki köy ağıası ile dünyayı değiştireceğine inanan öğretmenin savasının işlendiği Onuncu Köy'de kırsal kesimdeki farklılaşma vurgulanır. Amerikan Sargısı'nda Ankara yöresindeki bir köyde uygulanmak istenen pilot projenin yol açtığı olağanüstü durum sergilendiştir. Kaplumbağalar, kendi çalışma, sabır ve istem gücünü ortaya koyan topraksız köylü ile çadıra kurumlara dayanan devletin kendi halkına yabancılıması olayın romandalıdır. Tirpan'da daha gençlik duygularının bilincine bile varmamış on iki, on üç yaşlarında bir çocuğun elli yaşındaki zengin aracılıya satılmasına karşı koyuşu işlenir.

GENEL ÖZELLİKLERİ

Fakir Baykurt'un romanlarında köylülüğün değişim aşamasına girdiği evrenin özelliklerine ilişkin sorunlar genel olarak yoksol-varsıl ilişkisine dayanarak sergilendiştir. Ana ile oğul Kara Bayram'ın (Yılanların Öcü, Irazca'nın Dırılığı) karşısındakiler geleceklerine yatarım yapan adamlardır. Amerikan yardımına bağlı kredilerden yararlanarak oğlunun altına traktör çekerken muhtar hangi siyasal güçlerin bağıdaşlığı olduğunu bilincindedir. Bir dünya görüşünün belirlendiği açısından değerlendirir. 'Felsefe okuyan adamda din iman kalır mı?' (Yılanların Öcü, s. 217) diye yakınıarak bürokrasinin namusu kanadından yaka silkmekte, parasal büyümeye özgürlüğünü kısıtlayan her türlü engeli aşmayı hak

saymaktadır. "Her işin başı sermayedir. Çok möhümdür. Sermayesi büyük olan adam bütün köyü şahsına teslim alır." (Yılanların Öcü, s. 266) düşündürünün köydeki savunucularından biri olması doğal görünür bize. Tırpan'da köy-kent arasında alış veriş yapan aracı tacir Kabaç Musnu, para gücüyle her kapının kılıdını açacağına inanıldığı için, on iki on beş yaşında bir kızı koynuna almayı hak sayar.

F.Baykurt'un romanlarında sermaye-emek çelişkisinin, üretim süreci içinde yol açtığı, açabileceğİ olaylardan çok "paralı adam" mantığının geleneğe yaslanarak kurulu düzene eğemen olma isteğinin yarattığı durum ve tepkilerle karşılaşırız. Bu tepkiyi gösteren ya İrazca, Ulugış Nine (Tırpan) gibi cocamış kadınlar, ya da okumuşlar, öğretmenler, kaymakamlar, hekimler) arasında yer yer yoksul-varsıl çelişkisini vurgulayanlar vardır. Direnen kişiler ister istemez, bireysel silahlardan donanmak zorunda kalırlar Baykurt'un romanlarında. Tarihlerinin o aşamasında yalnızdırlar cübü. Alışılmışın, kabul edilememişin varsayıdığı haklar karşısında gerçek bir hukuk savasının öncülerini oldukları için, yeni bir hak kavramı da geliştirmek onların yığıltığının vazgeçilmez görevleri arasındadır. "Bu gidenin en varsıl herifi, en büyük alışverişçi gelmiş kızına müstere oluyor, daha ne istiyorsun utan?" (Tırpan), s. 35) mantığını belirleyen genelik dinsel kurumu da, çoğunluğu da yanına almıştır. Bu nedenle çoğunluk kendisi gibi düşünmeyenlerin tepki ve dirençleri keskinlikte yalnız bırakır. Güçlüden yana çıkar. Kurulu düzenin ahlak anlayışına bağlı gerekçeler arayarak direnenlere yabancılabilir. Onlara deli gözü ile bakarak rahatlamaya çalışır. Kara Bayram'ın (Yılanların Öcü, İrazca'nın Dırılığı) bu nedenle anasına, öfkesine, kinine karşın savaşmasını yarın bırakması doğaldır. Ama Ulugış Nine'nin (Tırpan) köyün son kuşak kızlarını "kendinin ne kabahatin var da kendini asiyorsun kız deli?" (Tırpan, s. 147) mantığı ile donatmaya çalışarak varlıklarının bilincini algılamaları için kararlılığı, inadı, direnci de doğaldır. Cünkü yitirecek hiç bir şey yoktur Ulugış Nine'nin.

Baykurt'un başarısı romanlarını bir temel olay yörungesinde oluştururken kişilerini sürekli devinim içinde tutmaktadır. Orhan Kemal insanların üretim sürecine özgü olgular içinde toplumun başat çelişkilerini davranışları ile ortaya koymalarına karşılık, Baykurt'un insanları yaşadıkları küçük yerleşme birimlerinin çelişkilerini vurgulayarak toplumsal sorunları sergilerler. Kaplumbağalar'da Ankara'dan üretme elverisi duruma getirdikleri topraklar üzerinde hiç bir yasal hak tanınmadığını öğrenerek, köyünde yaşayan Kir Abbas 'Kanun, kanun, kanuuun" (s. 334) derkenki öfkesiyle bürokrasi çarkının kaşşamışlığını duyumsatır. Aynı köyün başka bir adamı (Battal) XVI. yüzyıllardan bu ya-

na sürüp giden gerçekleri özümsemiş görünürlük

"650 istiyorlar ev başına. Kuruş isteseler belki, emme lira istiyorlar. Eğer derseniz ki, Körülü aleyhüselam gibi çıkalım dağlara, furuşalım, doğuşelim, ben onda da yokum. Tek başına bizim köy... Tek olsa bizim köyün ne kıymet var? Benim elimde bir av tüfeği, onun elinde makinalı, cip, cephe... Üç gün demeden yakalıyor. Efendime söyleyeyim, her halde bu işin çıkar yoktur. Vardır emme biz bilmiyoruz. Ensemizdeki devlettir. Tırnakları demirden..." (s. 347)

Baykurt'un romanlarında hangi kattan bulunursa bulunsun kadınların önemli yerleri vardır. Tırpan'da Ulugış Nine, "Kim takar kadını, köleyi? Kadın ve kölesi. Kadın doğurur ölümü ye-

ner. Kadın koskocaman ölümü yener de bir kadereni yenemez." (s. 46) diye yakinır ama İrazca'nın gelini Hatice hiç değilse çocukların yazısını değiştirebilmek için başkaldırısını öğrenmiştir. Oğlunun İمام Hatip Okulu'na göndermesine karşı çıkarken "Sen babasın, ben anayım" (Kara Ahmet Destanı, s. 43) diyerek yalnız kocasına değil, yüzyıllara da kafa tuttuğunu bilincindedir.

Kadın, erkek, çocuk ihtiyar, topraksız ya da az topraklı köylüler, ağalar, kabaşra eşrafları, bürokrasının tabana en yakın kesimi, öğretmenler, öğrenciler Baykurt'un romanlarında sürekli devinim halindedir.

Bu insanları tanıtmak değişme sürecindeki temel sorunları algılama olanağı veriyor. ●

Yoruldum

*Yoruldum, çok yoruldum
Biraz değil çok yoruldum Ankara'da
On katlı yirmi katlı beton yapılara
Sabah akşam asansörle inip çıkmaktan*

*Yoruldum, çok yoruldum
Biraz değil çok yoruldum Mamak'ta
Tutukevinde demir parmaklıklar arasında
Yaz kış ranzalarda yatkınlardan*

*Yoruldum, çok yoruldum
Biraz değil çok yoruldum o şehirde
Çokları çok aldı yaşamada benden
Kımne emeğimi, kımne zamanımı vermekten*

*Yoruldum, çok yoruldum
Biraz değil çok yoruldum Almanya'da
Asfalt caddelerde yürümekten
Altı şeritli otoyollarda gidip gelmekten*

*Yoruldum, çok yoruldum
Biraz değil çok yoruldum Duisburg'ta
Pasaport, vize, oturma izni, işlemler her yıl
Yoruldum yurda uzaklardan baktıktan*

*Ama yorulmadım hiçbir zaman
O yoksul sevgili gibi dağ başlarında
Karda kalmış, darda kalmış yolcular için
Yazmaktan*

(1988)

Fakir BAYKURT

Fakir Baykurt - Bilder eines türkisch-deutschen Lernprozesses

Johannes FEST

Zu Beginn der letzten 15 Jahre meines beruflichen Lebens hatte mich von einem Tag auf den anderen die Türkeifrage eingeholt: ohne jemals mit diesem Lande, seiner Geschichte und Gegenwart oder seinen Menschen Kontakt gehabt zu haben, befand ich mich von heute auf morgen in einem Bibliotheksprojekt unter mir bis dahin ebenfalls unbekannten türkischen „Gastarbeitern“ und ihren Kindern in Duisburg. Und in unseren Regalen stand unter den Büchern in türkischer Sprache der Autor Fakir Baykurt mit vielen Titeln an erster Stelle. Entsprechend der Nachfrage und dem Umsatz kauften wir seine Bücher nach Mettern. Für einen Deutschen, der kein Wort türkisch verstand, aber genötigt war, sich mit türkischer Literatur, also auch der Lebenswelt zu befassen, aus der sie stammt, ein beklemmender Zustand, aber auch ein zunehmend faszinierendes Abenteuer. Den Autor selbst traf ich dann, ebenso unvorbereitet, 1976 auf der Buchmesse, wo er sich mit seinem literarischen Werk und den pädagogisch-literarischen Absichten vorstellte, mit denen er seinen Landsleuten in die Fremde gefolgt war. Von allen diesen Signalen seiner Existenz war ich so angetan, daß ich mir vorstellte, ihn eines Tages als Mitarbeiter zu gewinnen, was wenige Jahre später gelang, als wir ihn für ein interkulturelles Projekt interessieren konnten, das Deutsche und Türken in dem Gemeinwesen, das ihnen vorgegeben war, einander näherbringen sollte. Das betraf zunächst einmal uns selbst, und so begann ein ununterbrochener Dialog mit Baykurt, der sich unangefochten als eigenständige Persönlichkeit und mit den Statusgewohnheiten eines Erolgschriftstellers immitten derer, etablieren konnte, die sich weit über Duisburg hinaus, den Problemen und Hoffnungen, den Ansprüchen und Rechten der türkischen kommunalen Minderheiten zuwenden wollten. Mir war nach wenigen Jahren der notwendigen literarischen Beschäftigung mit der Türkei der Kopf besetzt mit den alten Klischees zu den Osmanen, zum Islam, zu Atatürk, nun aber auch mit der Frage, warum wir Deutschen uns mit unseren alten Freunden so schwer tun, nachdem sie als Gastarbeiter zu uns gekommen sind, nicht als Diplomaten der Hohen Pforte, nicht als Vertreter einer anspruchsvoll europäisierten Oberschicht, nicht als Studenten aus gutem Hause, sondern in ihrer

Johannes Fest mit Fakir Baykurt

Mehrzahl als Anatolier, als anatolische Bauern, die Arbeit suchten mit Kindern, die Schulen brauchten. Baykurt ist das Kind anatolischer Bauern, deren Leben er in seiner Jugend geteilt hat. Er war Zeuge ihres Schicksals nach dem Befreiungskrieg und in den Aufbaujahren bis in die Zeit, da sich auch die Landbevölkerung nach dem Zweiten Weltkrieg in einem neuen Mehrparteiensystem für ihre Interessen einsetzen konnte. Als Zeitzeuge jener Jahre der ersten Begegnung mit der technischen Zivilisation auf dem Lande, aber auch der Erfahrungen mit der Schnüffelei der neuen Freunde aus Amerika mit McCarthy und seinen Abgesandten, den ersten Konsumwellen der Menderes-Zeit und des besonderen Sozialismus-Verständnisses jener Epoche schien mir Baykurt von Anfang an für eine Annäherung an „unsere“ Türken der geeignete Mann. Er war als Pädagoge der Mann der spezifisch türkischen Kulturrevolution der pädagogischen Reformen, der Alphabetisierungskampagnen, der aufkommenden Gewerkschaftsbewegung, der Befreiung der Frauen aus Abhängigkeit und Unterwerfung gewesen. Er hat den Umbruch in allen Einzelheiten an seinem Platz erfahren, der jüngeren Türken kaum mehr zugänglich, unter den Landsleuten seiner Generation, insbesondere bei einem Teil der Lehrer aber durchaus noch gegenwärtig ist. Für sie waren seine Bücher, seine Filme, seine Lesungen Mittel der Identifikation, der Selbstbestätigung, auch der Rechtfertigung für ihren Aufbruch und ihre Migration.

Auf dieser Bildungsreise mit Baykurt als engagiertem Vermittler begreift dann eines Tages unsereins, ein Deutscher aus beinahe der gleichen Generation, daß es tiefer liegende menschliche Verwandtschaften auch zu Türken anatolischer Herkunft gibt, deren ständige Begleiter zur Zeit Baykarts Hungersnot, Heuschreckenplage, Wassermangel und Infektionskrankheiten waren: Nachkriegselend. Baykarts Vater war 14 Jahre lang Soldat gewesen, bereits in den Rückzugskriegen der Osmanen, im Ersten Weltkrieg und im Befreiungskrieg der neuen Türkei, hatte Verwundungen davongetragen, war taub geworden, hatte viele Gebrechen und starb, als Fakir 9 Jahre alt war. Eine tief sitzende Erfahrung ist es für ihn geblieben, daß er aus einem Lande stammte, das Soldaten zu liefern hatte, während die Bauern in quälender Armut lebten: Anatolien als Reservoir für den Soldatennachschub... Ein junges Leben ohne Vater, in früher Verantwortung als Wasserverkäufer die Familie ernährend, später bei einem

Onkel ausgebeutet und Jahre lang um die Hoffnung gebracht auf das, was andere schon konnten und erlangt hatten: Lesen, Schreiben, Bildung. Als er sich eines Tages aus den angestammten Bindungen löst, betritt er einen Weg, den er nicht mehr verlassen hat.

Baykurt ist nicht das Produkt einer großstädtischen Intelligenzschicht, deren Kinder es von früh auf lernen, sich allen wechselnden Ansprüchen anzupassen, sei es zu Hause oder in einem anderen Land. Die Bedingungen seiner Entwicklung waren weniger günstig, sie waren hart und konkret, wenig geeignet, früh Abstand zu finden, sich zu individualisieren. So ist er auch nicht der systematische Analytiker, kein weltkluger *poeta doctus*, sondern ein anatolischer Erzähler von Geschichten, deren Realismus seine Erfahrung, sein Einlassen auf Erfahrung wiedergeben. Er ist uns aber auch in seinen Büchern wie in seiner Rede als einer vertraut geworden, der erfahren und mit Begeisterung erlebt hat, was es heißt, „ganz unten“ überhaupt anfangen zu können. Kein Wunder, daß ihm dabei der pädagogische Eros zur zweiten Natur geworden ist, die Bemühung um die Kinder, die Mädchen vor allem, deren Entwicklung ihn gerade unter den neuen Möglichkeiten in der Fremde herausfordert. Im Kampf um die Volksbildung war er damals bei den ersten, die sich um Hakkı Tonguç und seine Idee von den Dorfinstituten trafen, den Neuaufbau der Gesellschaft von ihrer Massenbasis her, vom Lande aus. Dieser Ansatz bestimmt Baykurt bei der Erwachsenenbildung noch heute, die er in unserem gegebenen Rahmen betreibt, aber, bitte, unter türkischen Voraussetzungen, nach türkischen selbsbestimmten Bedingungen. Damit ist er natürlich inzwischen auch über das „Dorf“ und die Dorfliteratur hinausgegangen, die er einmal weithin vernehmbar und hoch respektiert als einer ihrer Großen geschaffen hat. Die literarisch tätigen Türken sind zu Hause und in der Fremde inzwischen bei aktuelleren Themen, doch werfen sie Baykurt wohl zu Unrecht vor, seine Figuren glichen noch heute jenen von damals — als sei mit ihnen inzwischen nichts „passiert“. Er aber kennt seine Leute, die wir die Erste Generation nennen. Sie wollten bei sich bleiben, sie haben sich ihr eigenes Kommunikationsnetz geschaffen. Dabei war Baykurt eine zeitlang ihr Gewährsmann, dessen Romane sie, mit Konservenringen zusammengehalten, auf ihren Schränken stehen hatten. Ein Fachmann hat einmal gesagt, das literarische Werk Baykurts gebe mehr her als soziologische Analysen, wenn man sich für die türkische „Innenseite“ interessiere. Mit wenigen Ausnahmen fehlt uns hierzu der sprachliche Zugang. Aber es war Baykurt selbst, der für uns dieses Puzzle-Spiel anführte, bei dem sich uns allmählich ein Bild der Türkei zusammensetzte, seiner Türkei. Denn zweifellos steht er nicht

außerhalb seiner Generation, und so war es immer angeraten, ihn hier nicht für mehr in Anspruch zu nehmen, als er nach seinen Voraussetzungen leisten konnte.

Die Thematik seiner Bücher hat ihn eines Tages in den Augen einiger türkischer Leser, die deutsch lasen, in die Nähe von Heinrich Böll gerückt. Bei diesem allein in der neueren deutschen Literatur glaubten diese Leser die Situation und Probleme wiedergefunden zu haben, die den von ihnen erlebten entsprachen: Krieg, Elend, Exodus, Entwurzelung, Entfremdung, gefährdete und zerstörte Ehen und Familien, vernachlässigte Kinder usw. Was der Krieg der Türkei erspart hatte, wurde von der Wanderung aufgeholt und bis hierher als Erfahrung mitgebracht. Baykurt hat versucht, dieses über viele Länder reichende Schicksal seiner Landsleute niederzuschreiben, und er hat sie und ihre Kinder angeregt, sich selbst durch Schreiben von diesem Erfahrungsdruck zu befreien. Hier liegt die Stärke dieses ungewöhnlichen Mannes: in der individuellen Entwicklungshilfe, in der Überredung, der Befreiung zu Lernerfahrungen, im Insistieren darauf, daß jeder Mensch kreativ sein kann, wenn er die Gelegenheit dazu erhält. Hier hat Baykurt manches Wunder bewirkt und Dankbarkeit erfahren. Alles dies gehört in den Zusammenhang jener frühen Phase, als sich die Türken auf

sich selbst, ihr Herkommen, ihre kulturelle Vielfalt zu besinnen begannen und Autonomiebestrebungen laut wurden, denen er sich landesweit zur Verfügung stellen konnte. Er lebt unter uns sein überaktives Leben, seine Existenz als berühmter und verehrter Schriftsteller, als anerkannter Hoca fort, dessen Herz zwar „links“ schlägt, der aber gelassen die traditionellen Huldigungs- und Umgangsformen hinnimmt, da sie ihm nach der Meinung seiner Landsleute zukommen. Seine erfahrene literarische Reizhörigkeit funktioniert wie ehedem in bestimmter Richtung, in bestimmten Bildern, bei bestimmten Anlässen, mit bestimmten Erwartungen: Jede Alltagsbegegnung wird auf ihre literarische Tauglichkeit abgeklopft, auf Verwertbarkeit für Texte und Lesungen überprüft. Ein Leben als Erzähler und Romanier, das sich von Anfang an in pädagogische Praxis hat umsetzen lassen, wie bei vielen Autoren dieser Statur. Man muß seine spezifische Identität, seine kreative Individualität in Betracht ziehen, wenn man Baykurt gerecht werden will, denn: ein Autor ist ein Autor... Aus einer ersten Begegnung vor mehr als 10 Jahren ist eine fruchtbare, von gegenseitiger Achtung getragene Zusammenarbeit, ein Fortdauernder Lernprozeß, eine überraschend persönliche Ergänzung, eine Freundschaft geworden.

Desen: Abidin Dino

60. Yılında Fakir Baykurt'la Başbaşa

Söyleşi: Dergi REDAKSİYONU

Aydın Yeşilyurt: 60 yılı geride bıraktınız. 60 yıl gerilere gitsek, bize o günün bir panoramasını, toplumsal-politik yapısıyla birlikte, çocukluğunuza anlatır musunuz?

Fakir Baykurt: Başka insanların yaşamını öğrenmeye çalışırken de, çocukların önemli bir temel olduğunu düşünüyorum. Pek çok yönelmeler o dönemde ortaya çıkıyor. Benim çocukluğum ana gözetiminde geçti. Babamı Yemen'e gönderdi, uzun savaşlara katılmış, tutusak edilmiş, yaralanmış, 14 yıl sonra dönmüş Akçaköy'e. Geldiğinde yaşlı, yorgun bir adammiş. Ben 8 yıl sonra dünyaya gelmişim. Dikkatimi ilk çeken, ıssızlaştırılmış bir köy. Ne bağı bahçe, ne doğru dürüst tarla tapan. Babam durmadan tarla mahkemesi kovalıyor. Köyümüz o zaman Denizli'ye bağlı. Bugünkü ilçemiz Yeşilova, Acıpayam'ın bir bucağı, Satırlar. Babam 18 saat yürüyerek Acıpayam'a gidiyor. Okuma yazması yok. Mahkemeye bir daha ne gün geleceğini yazıp veriyorlar eline. Onu okutmaya üç saat ötedeki köye gitdiyor. Bazan vaktinde, bazan çok erken gidermiş. Mahkemedede söylenen sözleri bilmediğinden, çوغunu yitirmiştir. Böylece az topraklı babam, daha az topraklı olmuş. Yorgunluğunun yanında küskünlüğü vardi. Tüfeğini alır ava giderdi. İşe günde bakmadı. Kafasına ne estiyse onu yapardı. Bu yüzden işlerle anam başetmeye çalışırdı. Beş kardeş babamın sağlığında dünyaya gelmişiz. Yemen'de yanından top patladıdan kulağı duymadı, sağlamıydı. Erken öldü. Altıncı kardeşimiz üç ay sonra dünyaya geldi. Anam, 40 yıl evlenmeden, altı çocuğu büyütmek için sabah çıkar oduna giderdi. Öğleyin tarlaya. Çünkü başka iş yok, kazanç yok.

Babam öldüğünde 9 yaşındaydım. İki yaş büyük abim de işlere yardım edecek kadar güçlü değildi. Kardeş kardeşe bakkadık. İki kez zehirli sıtmaya geçirdim. İlaç yok. Böyle bir ortamda büyündük. İşe girmemizi isterdi anam. Sitmanın yarattığı zayıflık yüzünden, onun istediği kadar atılgan olamazdım. Beni döverken sık sık konuşurdu: "Bir iş gördüğün zaman kaçmayacaksın, geri dönmeyeceksin, yapacaksın. İyiini yapacaksın. Olursan el beğenisin, olmazsan yer beğenisin!" Bunlar benim yetişmemde iyiye dönüştü. El içine çıkacak iş yapma görüsüne böylece kazandım.

Babam ölünce başka köydeki dayım

Dergi yazı kurulu ile Fakir Baykurt bir arada. Ayaktakiler: (soldan sağa) Selçuk Uzun, Aydın Karahasan, Selçuk Ceylan. Oturanlar: Serol Teber, Mevlut Asar, Fakir Baykurt, Aydın Yeşilyurt, Necile Deliceoğlu.

çıkıp geldi: "Abla! Sen bunlara bakanmazsin, Tahir'i ver bana!" Adım Tahir'di o zaman. Zekâlı değilsem de zekâlı olmaya gayret ediyordum. Kardeşlerim arasında öne çıkyordum. Dayım dokumacı idi. Bana sanat öğretecekti. Aldı götürdü. Üç yıl kereste kaçakçılığı yaptı. Ikinci Dünya Savaşı'nın ortasında onu yeniden askere aldılar. Köye kaçtım, kaldığım yerden ilkokula gridim. Yeşilova'da İlkokulun dışında okul yok. Bu sırada Köy Enstitüleri açılmış. 1943'te Isparta-Gönen'dekine girdim. Hem tarım, marangozluk, demircilik, hem de kültür dersleri görüyorduk. Dört buçuk ay sonra bizi sınava soktular. Kazandım, üst sınıfı atlardım. Dayımın köyünde yitirdiğim yıllarda birini kurtardım.

Aydın Yeşilyurt: Nasıldı Enstitü'de durum?

Fakir Baykurt: Köy Enstitüsünde ilgi çekici bir eğitim düzeni vardı. Kültür derslerinden başka özgür okumalar yapardık. Bu saatlerde Türk yazısından, dünya yazısından yapıtlar seçip okurduk. Öğretmenler arada dolaşır, bilmediğimiz sözleri sorardık. Pazartesileri Türkçe öğretmenimiz dergilerdeki

önemli yazılarından haberler veriyordu. Öykü ve şiir yarışmaları açılıyordu.

Köy okulumda şiir yazmaya başlamıştim. Geleneksel halk şiirleri türünden olan bu şiirlerimi topladığım defteri Enstitü'ye getirdim. Yarışmalara katıldım, önce ikinci, sonra birinci oldum. Nazım Hikmet'i, Sabahattin Ali'yi, Panait Istrati'yi, Marksım Gorki'yi, Yakup Kadri'yi tanımış hemen. Orhan Veli'yle arkadaşlarını da izliyordum. Milli Eğitim Bakanlığı dünya yazısından klasik yapıtların çevirisini yapardı. 1200 kadar çıktı. Bunları okuyabilmek için kitaplıkta sıraya girmek gerekiyordu. Müthiş bir hazinenin varlığını anlayacak kadarını okuyabildim. Köy öğretmeni çıktığında biriktirdiğim kitaplar büyük bir maya oldu. Köy öğretmenliğimde boş vakitlerimde bir yandan okuyor, bir yandan yazıyorum. Bu arada öykü ve roman denemeleri geliştirmeye başladım.

Aydın Yeşilyurt: O yıllarda Köy Enstitülerinde yoğun bir edebiyat ortamı var. Şimdi böyle bir çaba gözlenmiyor. O zamanların Türkiye'sinde bu durum nasıl yaratılmış?

Fakir Baykurt: Bugün karşımızda bakarsan daha çok öğretmen, okul, araç gereç

var. Ama verim yok. Olanaklardan yarlanma, gelişme yok. Sadece öğretmen mi yetiştirir insanı? Ben bu kanıda değilim. Öğretmenin kilit rolünü bildiğim halde. Öğrencinin yetişeceğü ortamı düzenleyip, ilgisini uyandırmak önemlidir. Bu havayı yaratmak, bu yolu açmak önemlidir. Köy Enstitülerini yukarıdan iyi yaralanmış. Çalışma programını yapanların başında Tonguç var. Her güne bir büyük saat özgür okuma koydurmış. İlk ciddi kitabı Köy Enstitüsü'nde okudum. Öğretmenlerden şunu okuyun diye bir söz duymadım. Nazım Hikmet'i arkadaşlardan öğrendim. Kitapları orada da yasaktı. Kitaplarda yoktu. Abisi öğretmen olan bir arkadaşın köyüne gittik aşırıp getirdik. Teker teker o kitapları kopya ettim. İnsan o tablo içinde ne öğreneceğini, ne yende ilerleyeceğini buluyordu. Örneğin, hiç bir öğretmen yazı yazmedi bana. Yarışmalar açılıyordu. Biz de istekle katılıyorduk. Pazartesi günleri dergilerden haberlerin yanı sıra, öğrencilerin yazdıkları şiirlerden, öykülerden örnekler okunurdu. Seçilen yazılar Hasanoğlu'ndan çıkan Köy Enstitülerini Dergisi'ne giderdi. Dergilere ayrıca biz kendimiz de şiir gönderirdik.

Öğrenciyi yüreklenendirici ortam olmasa, okuyanın elinden kitaplar alınırsa, o zaman gelişme sakatlanmış olur.

Serol Teber: Bu ortam değişikliğini neye bağılıyorsun? 30-40 yıl önceki durumu bugün ile karşılaştırırsan gerçekten bir uyuşmazlık var?

Fakir Baykurt: Ortam değişikliği bütünüyle siyasal. Türkiye 1945'te çok partili yaşama geçti; hemencevik de Batıya katıldı. San Francisco Konferansı'na giren uluslararası biriyiz. Konferanstan sonra DP kuruldu, gelişti. DP Köy Enstitülerinin yurda yararla değil, zararla eğitim kurumları olduğunu ilan etti. Sadece Köy Enstitülerini değil, yazın, düşün alanındaki çalışmaların hepsi kötülendi. Aydınlar da yeterli tepkiyi gösteremedi. Böylece öğrencilerin yetişirilmeleri geriledi.

Aydın Karahasan: Cumhuriyet, Osmanlı yönetimine bir tepki olarak kuruldu. 1950'yi de Cumhuriyet'e bir tepki olarak görebilir miyiz? Doğuya özgü bir demokrasi biçimine yönelikliği halde 10 yılda bir tökezledi. Dincilik, şeriaçılık, Cumhuriyet'e tepki olarak çıktı. Toplumsal gelişme sürecindeki zızyıldızları nasıl değerlendirdiyoysun?

Fakir Baykurt: 1950'ye kadar olanlar zaten çok anlımlı. 50'nin başı 46 seçimleridir, onun öncesi 45'tir, yani San Francisco Konferansı'dır. Biz Amerika'nın yanına geçmekle, siyasal bloklaşmadı anti komünist bir devlet olduk. Sanki Türkiye büyük bir komünist tehlikesine düşmüştü. Türkiye komünist olmayacak diye, yangın söndürür gibi, sol olmayan düşünceler bile söndürilmek istendi. Gerçekçi edebiyat ne yaptı ki? Toplum

mun, özellikle köyün gerçeklerini yazdırdı. Bunlar üzerine yazdığını, çağdaş, ileriçi, batılı anlamda demokratik olanı söylediğin zaman bile, komünist ilan ediliyordun. Köylü zorunlu olarak giydiği şapkayı sola yıkarsa, solcu oluyor, kötü; sağa yıkarsa, iyi. Böyle biçimsel bir antikomünizm, ama içeriği yukarıdan yaralanmış bir antikomünizm. Bu, bütün topluma şırınga edildi. Orduya da... Kemalist ordu antikomünist oldu. Antikomünizm Kemalizm oldu çıktı. Atatürk'ün söylediği sallanan o ünlü sözü her yere yazıyorlardı. Sonradan Atatürk'ün olmadığı kanitlandı hani...

Aydın Yeşilyurt: Sizin yazma eyleminiz okullarda başladı. Dergilerden başlayarak "Fakir Baykurt" olarak ortaya çıkışınız nasıl oldu?

Fakir Baykurt: Köy Enstitüsü'nde büyük bir tutkuydu bende. Öğrenciliğim sırasında ne sınıfı kaldım, ne zayıf not aldım. Gene de derslerden arasıra kaçmak yapardım. Günde iki şiir yazdım olurdum. Şiir okumaktan da büyük tad alırdım.

Serol Teber: Aklinizda o dönem yazdığınız şiirlerden var mı?

Aydın Karahasan: Kara Öküz'e yazdığım şiir. İlk dizelerini ezbere biliyor musun?

Fakir Baykurt: "Üç yüz liradır değerin/-Seni her yerde överim" gibi şeyledi. O şiirlerin bir bölümü elimde. Belki bir kitap yaparım. Şiir çabalımlı öğretmen olduktan sonra da sürdü. Sonra öyküler yazmaya başladım. Yerli yazarlarla birlikte dünya klasiklerini de okuyunca anladım ki yazın işi sadece bir heves işi değildi. Onu tipki bir görev gibi anlamak gerekiyordu. Tabii o zaman yazmak, hemen bir toplumsal sorumluluk oluyor. Köylülerin toplumsal koşullarını, ruhsal dünyalarını, ilişkilerini açıklamak, duymak gerekiyordu. Bunu şiirle yapamayacağımı anladım. Bu kez eskiden okuduğum romanları, bu işin inceliklerini öğrenmek için yeniden okumaya başladım. Romanların planlarına, giriş çıkışlarına, olayların betimlenmesine bakmaya, kavramaya başladım. Öğretmen çıktıktan sonra roman tasarılarının temelini attım. Enstitüdeyken dergilere yazı gönderdiğimizde pul koyardı zarfın içine. "Bize karşılık verin!" diye zorlardık onları. Köy öğretmeni olduğum yıllarda Varlık'a, Yeditepe'ye, Yücel'e girdim. Orhan Veli Yaprak'ı çıkarırı. Ona girdim. 1942'lerde şire başladım, 1946'da ilk şiirim, 1955'de ilk öykü kitabı çıktı. Arada 10, 11 yıl var.

Necile Deliceoğlu - Aydın Karahasan: Enstitüden ayrıldıktan sonra kimlerden yardım gördün?

Fakir Baykurt: O günün belli başlı yazarlarıyla kendim ilişki kurdum. İlhan Tarsus'u, Vedat Günyol'u, Samim Ko-

cagöz'le... Vedat Günyol'a konuk geldim. İstanbul'da o zaman "Yücel"i çıkıyordu. İstanbul'da bir de "Edebiyat Dünyası" dergisi vardı. Yönetmeni Sabahattin Hüsnü idi. Çağırıldıkları beni, gel tanışalım görüşelim. Ankara'ya, İzmir'e de gittim. İzmir'de Samim Kocagöz'le tanıştım. Bence Vedat Günyol büyük bir fakültedir. Müthiş birikimin insanı, büyük bir eğitimcidir. İnsanı, insanın değerini bilir. Sonra o bana Peride Celal'ı buldu. Peride hanım Sabahattin Hüsnü'yle birlikte bana üç yıl gazete, kitap gönderdi. İlhan Tarus öykülerim hakkında rapor yazdı. Samim Kocagöz'le Söke'ye gittil. Çiftliği gezdi. Onun yazın çalışmalarını kavramaya, bazı kuralları, bilgileri kapmaya çalıştım. Bu tutku sende başlayınca adanmışçasına, gidiyorsun işin üzerine. Bu yüzden TÖS kırularken, yazı işlerimden koparılara götürüldüm yönetim kuruluna. Milletvekili ol dediler, delegeler, temsilciler geldi, sürekli reddettim. Kesin olarak bu alanda kalacağım, bu alan önemlidir dedim; ama TÖS'ün önüne koyduğu görevi geri çeviremedim.

Aydın Yeşilyurt: Evet, bir de TÖS dönemi var Hocam. Yazar kişiliğiniz kadar önemli. Sizin kişiliğiniz bu dönemin öğretmen hareketiyle birleşti. Bu dönemin bir değerlendirmesini isteyebilir miyiz?

Fakir Baykurt: TÖS, Türkiye öğretmenlerinin yolu kesilmiş örgütlenme bilincidir. Hem önceden, hem sonrasında sık sık kesilmiş, hâlâ da kesilip duruyor biliyorsunuz bu yol. Coğunluğu halk çocuğu olan öğretmenler, yoksul halktan, emekçiden yana tavır alıyor, meslek ağırlıklarını onlardan yana koyuyor, bu da egenmenlerin işine gelmiyor.

1965 ile 71 arası kapsar TÖS dönemi. 1961 Anayasasında kamu personelinin de artik sendika kurabileceği, bir hak olarak doğunca, o zamanki Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu tüzük ve benzeri kuruluş hazırlıklarına başladı. Ancak 1965'de yapılabilen kuruluş toplantısında kimlerin yönetici olacağını da el altından saptadı. Anadolulu'dan gelen temsilciler buna tepki duyarak beni kurucular arasında aldı. Ankara köylerinde ilköğretim müfettişi olarak çalışıyorum. Federasyon çalışmalarını izliyor, eleştiriyor. Kuruluş toplantılarında yönetme seçildim, genel başkanlığı getirildim. Yüz kurucu ile çıktığımız yolda altı yıl çalışabildik. Seksen bini bulan öğretmenle olağanüstü yararlı, değerli, güzel çalışmalar yaptık sanıyorum. İktidarlar dehşetli Türkülerdi bizden. Bölümleme için gerici ya da kademevi sendikalar kurduruyor, kurulmuş olanları destekliyor, koruyordu. Altı yılda sendikalarla, halktan yana partilerle halk katmanlarında büyük bilinçlenme aşamaları gerçekleştirildi. Yasal yollardan TÖS'ü boğamayacaklarını anlıyorlar; 72'de Anayasasının ilgili maddesini kaldırıp öbür kamu personel sendikalarıyla

birlikte kapattılar. 12 Mart sıkıyönetimi pek çok arkadaşımla beni gözaltına alıp tutukladı. TÖS'ün mal ve para varlıklarını devrederek TÖB-DER'in kurulmasına yol açmaya çalıştık. Tutuklanmayan arkadaşlarımız bunun için çabalar harcadı. On yıl tamam olmadan TÖB-DER'in yolu da kesildi. Darbeci generaller Demirel, Erbakan, Türkçe hükümetinden daha sağlam bir hükümet kurdurup temelli yok edene değin ezmek, ezdirmek istediler öğretmenleri. Mahkemelerde beraat ettiği halde örgütlerimizi sürekli kapatıyorlar. Öğretmen örgütlenmesi kaçıncı kez görüyorsunuz, sıfırdan başlıyor.

TÖS çok iyi bir başlangıçtı. İyi de gelişiyordu. Meslek sorunlarını inceleyerek yarılara başlamıştı. Şüralar topluyordu. Uluslararası ilişkileri düzene sokuyordu. İlk sendikamızdır TÖS. Altı yaşında doğulmuştur. Yaşama olanlığı bulabilseydi bugün, özellikle yeni öğretmen kuşakları elinde, her bakımdan serpilip gelişmiş, hem ulusal, hem uluslararası düzeyde saygın bir meslek kuruluşu olacak, öğretmen, öğretmenlik ve yurt sorunlarının çözümünde etkin rolünü sürdürdü.

Aradan buncu zaman geçti. TÖS anımsanıyor. Açı, buruk bir hoşnuttuluyoruz bundan hepimiz. Yeni öğretmen kuşakları vefa ile anımsıyorlar bizi. Zaman zaman aşırı överecek mahcup da ediyorlar. Dilerim ilk ele geçirecekleri olanakla, parçalanmadan, Türkiye öğretmenlerinin bir daha yıkılamayacak örgütünü kurup yaşatmayı başarırlar.

N. Deliceoğlu: Gene yazın alanına gelelim. İlk romanın nasıl doğdu?

Fakir Baykurt: İlk romanım Yılanların Öcü biliniyor ama bundan önce de roman yazdım. Acemilikler içeren bir romandı. Daha sonra yazdığım bir romanda da aynı duyguya kapıldım, yayanmadım. Yılanların Öcü ilerki yıllarda oldu. Ali İhsan Beyhan adlı Türkçe öğretmenimi hep anımsıyorum. Onun bana hâlâ örnek olan yöntemleri vardı. Eğer sistem elverişliyse, öğretmenin rolü işe yarıyor. Daha o zaman roman yazmam gerektiğini düşünüyordum. Zola'yı, Balzac'ı, Gorki'yi okuyorum, acaba bunu nasıl köy dünyasına uygarım diye düşünüyorum. Yılanların Öcü'nü yazacağım zaman, çok roman, çok roman kişisi tanıyorum. Önce öykü gibi yazdım. İsparta'da çıkan "Demet" dergiinde yayınlandı. Sonra roman yapmam gerekligi karar verdim. Yedeksubay Okulu'nda talime çıkyorum. Roman kafamda. Bir bayram iznine gitmedim. Bitiririm sandım. Geçtim başıma, bitmedi. Assubay Hazırlama Ortaokulu'na öğretmen olarak Konya'ya gittim. Orada çalıştım ve bitirdim. Tam o sırada Cumhuriyet gazetesinin Yunus Nadi yarışması açıldı. Gönderdim, birinci oldum. Okurlarımla tanıştım. Daha sonra Remzi Kitabevi yayinallyinca tanınmış

bir yazar oldum. Yılanların Öcü neden tuttu? Seçici Kurul'a bakmak gereklidir. Kurul'da Halide Edip, Yakup Kadri, Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Kemal, Behçet Necatigil, Haldun Taner, Vâlâ Nurettin var. Ön kurulda ise Cevat Fehmi Başkurt, Yaşa Kemal, Vahdet Gültekin, Selmi Andalı yer almış. 9'üden 7 oy alarak birinci oldum. İkinci Yusuf Atılgan'dı. Aylak Adam'la katılmıştı. İki romanın yönleri ayırdı. Yılanların Öcü toplumsal - gerçekçi, Aylak Adam bireysel - gerçekçi. Seçici Kurul pek uzun tartışmadan sonra ödüllü bana verdi. Bu tartışmalarda Orhan Kemal'in çıkışlarını birbirim. Cumhuriyet'te yayınlanmaya başladıkten sonra okurlardan tepkiler, yankılar geliyor, okumayacak insanlar okuyordu. Hakkı Tonguç, Ceyhun Atıf okuyordu. İlk romanım böyle ortaya çıktı.

A. Karahasan: En çok tartışılan konulardan biri köy romanı, şehir romanı, işçi sınıfı romanı, toplumsal - gerçekçi roman konusu. Köylüler Balzac ve Tolstoy'da da var. Anna Karenina'da bir yer: "Köylülük öyle bir durumdur ki, kala kala bir Rus köylüsü ile Osmanlı köylüsü kaldı en geri" diye. 1870'lerde yazılmış. Tolstoy Rus müjigidini "insanla maymun arası bir tip" diye tanımlar. Cumhuriyet döneminde, daha sonraki yıllarda köylülerin maddi durumu iyi - kötü düzeldi. Köylülük kavramının romana, edebiyata yansımıası, şehirdeki tiplerin, romanların dışlanması anlamına mı geliyordu? Bir romancı olarak bunu nasıl değerlendirdiyoysun?

Fakir Baykurt: Ben önce Anadolu'da tanadığım köylüler insanla maymun arası düzeyde görmüyorum. Tarihsel olumsuzluklardan ötürü okutulmamış, geri biraktırılmıştır. Gene de bu insanların Tolstoyna betimlenen mujiklerden ayrı, espri yapan, alay eden, hesap soran, düşünen, az çok tepki gösteren insanların olduğunu çok erken yaşıta kavrıldım. Maddesel açıdan geridirler, ama düşünsel dünyaları o kadar geri değildir.

İkincisi, köylünün yaşamını yazmak bana ciddi bir görev olarak göründü. Esası köyü Türk toplumunun. Türkiye'de bunu görmeyen, bunu ele alıp işlemeyen bir yazın yazın olamaz. Köylünün şikayetlerini, isteklerini, toplumsal - siyasal, kültürel ilişkilerini ele alıp işleyerek günüzunge çıkarmak gereklidir. Yeni yazın yapıtlarını bunlarla yazmak, gerçekleştirmek gereklidir. Yazarken bir çok ölçüler çıkyor önmüze. Baş ölçü klasiklerdir. Klasikler bizim yazın bilincimizi geliştirdi, düzeyimizi yükseltti. Ben klasiklerle dünya yazınınin geldiği çağdaş açılardan bakmayı kavrıldım. Köy romanı adı konduğu zaman ikna olamadım. Bu adlandırma yazın bilimcilerinin, tarihçilerinin işidir. Onlar bu sınıflandırmayı, ortaya çıkan romanları inceleyebilmek için yapıyorlar sanıyorum. Ben

yaptığımız işin yazın, yani edebiyat olduğunu kanıtlıyorum. Biz köyü sadece köylü olarak değil, bilincimizle de biliyoruz. Önümüzde birtakım önyargıları da vardı. Bunlara teslim olmadık. Sürekli didiştik beynimizle. Biz roman yapıyoruz. Bu toplum büyük çoğunuğu ile köyde kümelenmiştir. Bu bir bakıma Türkiye'nin açmazıdır. Yani Türkiye köyü çözümlemeden ileriye gidemez. Köylülüğü kaldırarak mı gidecek? Hayır, asla o kanıda değilim. Köylülük planında ilerleyerek katılmak, o noktada uyuma girmek. Köylülükten temelli çiksarsan hangi çöllere düşeceğimizin ayırdında olmaliyiz. Köylülüğün olumsuzlukları vardır, bunları giderdiğim zaman güzeldir. Türkiye köylüsü insanla maymun arası düzeyde değildir. Türkiye köylüsü insandır. O tez Tolstoy'dan da gelse doğru değildir. Köylülerimiz çağın gerisinde yaşıyor ama onlarla politika, insanlık sorunları üstüne konuşabilirsiniz. Biz, köylülük ağır basıyor diye romanlığımızda köylülüğü öne aldıktı. Köylüler de insandır diye onları roman kahramanı yaptık. Bunu yaparken şehirli yurttaşlarımızın sorunları yoktur, onların romanı olmaz gibi bir saplantıya da düşmedik. Üstelik Türkiye'nin şehirlerden gelmiş pek çok yazarı vardır. Önce köyü insanın romanı, sonra şehirlininkini gibi bir politikamız da olmadı. Biz köylünün romanını yaptık, yazdık.

Mevlütt Asar: Bu yola yazınsal değil, politik bir kaygıyla geldin. Bu bir yerde politik tercih. Cengiz Hüseyinov, "Ben kalktım Azerbaycan'dan Moskova'ya gittim. Rusları, başka ulusları tanımış. Kendi ulusunda beğenmediğim bazı yonları saptadım. Bunları atlattım." der. O halkı eleştirmek küçümsemek değil, aslında yükseltmek. Ama kahramanların hep olumlu tipler. Ve onlara birtakım politik görevler yükülüyorsun. Köylülüğü bu yönyle "populist" bir yaklaşımla onu kendi içinde yüceltmek, yükseltmek yerine, eksikliklerini ona göstererek yapmak gereklidir; bu yolu izlemek daha iyi değil miydi?

Fakir Baykurt: Her yiğidin yoğurt yişi ayı. Her romancı da ayı. Köylü toplumundan gelen bir romancının işi nedir? Benim için canalıcı sorun bu. Senin dediğine idealizasyon diyorlar. İdeallize ettiğin zaman hangi çukurlara düşersin, biliyorum. Türkiye köylüsü pek çok kusurları ve olumsuzlukları yanında, pek çok olumluşullukları olan bir köylüdür. Bu Anadolu'nun tarihinden gelir sanıyorum. Evet bu insan okumaz, yazmaz, okullarda gitmemiştir, gene de önceki kuşaklardan birtakım yetişkinlikleri devralarak, özümlemiş, geliştirmiştir. Bunun pek çok olumluşullukları vardır. Örneğin bu insan yılmaz, bükülmmez, başarısızlığa, karamsarlığa, felaletlere teslim olmaz. Biz bunları olumluşullukları varsa onu sen romanında, öy-

künde, yapıtlarında yansıtıyorsan bu hiç de popülizm değildir. Popülizm diye bir şey var. Ama o başka yazınların sorunudur. Tartışma yapacak aydınlar bunu oralardan alarak Türkiye köylü toplumuna uygulamak istemisti. Teori başka yerlerden alınmış, bizim toplumumuzda araştırılmak istenmiştir. Benim romanlarımda hem olumlu, hem de olumsuz tipler vardır. Bu konuda beni uyaran iki düşünür var: Nurullah Ataç ile Sabahattin Eyüboğlu. Eyüboğlu 40'lı yıllarda "Siyah - Beyaz" diye bir yazı yazdı. Ataç buna karşı çıktı. Eyüboğlu tiyatrodan, romanda siyah ve beyaz diye iki tipin adeta kategorileştiğini söylüyordu. Ataç da "Hiç griller yok mu?" diye sordu. Asıl katki Eyüboğlu'nun idi. Evet toplumda siyahlar ile beyazlar vardır, köylü dünsyasında da vardır.

Bayram, Haceli, Muhtar, Irazca eğer anımsar iseniz, sadece olumlu tipler değildir, Irazca sadece beyaz bir tip değildir. Ben bir kişide olumlu olumsuzluğun birleştiğini de gördüm. Örneğin Sovyetler döneminde sosyalist gerçekçi yazını yaratıbmak için olumlu tiplere çokça ağırlık vermek gibi bir saniya varıldı. Benim gözlediğim yaşamda olumlu olumsuzluk bir insanda da birebiliyordu. Kaplumbağalar sadece olumlu tiplerin romanı midir? Hayır bir sürü olumsuzlukları da vardır. Kemal Tahir "Irazca ağızı bozuk bir kadındır" dedi. Doğru. Ama neden ağızı bozukturen gerekçelerini ben ortaya koymaya çalışmışımdır. Olumlu ve olumsuz, her zaman ayrı ayrı kategoriler değildir, köylüler de genellikle olumsuzlardan oluşan bir topluluk değildir; ikisi de vardır.

N. Deliceoğlu: Bu bağlamda, bende biraktığı izlenime göre, kadınlar çöglukla idealize ediliyor. Bu kadar güçlü mü köy kadınları? Bunlar gerçekten gerçeği yansıtıyor mu?

Fakir Baykurt: Anadolu köy toplumu içerisinde, köylü ailesi içerisinde kadın bence o kadar güşsüz değil. Irazca güldür ama hâlâ dramdadır. Irazca kurtulmuş değildir. O kurtulma bilincinde, kurtulma aşkındadır daha çok.

N. Deliceoğlu: Irazca için değil, genelde kadınlar başrolde, pek çok şeyin bilincinde, güçlü, ideal kadınlar izlenimi bırakıyor.

Fakir Baykurt: Öyle gibi geliyor size. Yani bir tip nasıl olumlu oluyor ki, toplum olumlu değilken. Sanki böyle demek istiyorsun. Bunlar yanlış saptamlar oluyor bence. Irazca bütün o açık seçik diretmelerine karşın çıkmazdır. Hâlâ kurtulamamıştır. Ama kurtuluşu istiyor. Bir insanın kurtuluşu istemesi olumluktur. Kurtulabilmesi ise elbet daha büyük olumluktur. Ama kurtuluşambaşa tarihsel, toplumsal, politik bir durum ve sorundur. Benim kahramanlarım ne yazık kurtulma aşamasına ulaşamıyorlar. Tek başına ya da sadece

köylüler olarak kurtuluş yok. Çünkü kurtulamazlar, koşullar elverişli değil henüz. Örgülü degiller. Henüz onlara birlikte siyasal savaşımı iktidar savaşımı haline dönüştürecek büyük etken yanlarında ve önlere de değil. Durum bu iken roman kişileri kurtulsa kaç yazar? Ama kurtulma isteği, bilinci de önemlidir.

N. Deliceoğlu: Gökte daha arka plana düştüler. Köy romanlarındakinden biraz daha arka plandalar.

Fakir Baykurt: Yoo, hayır! Gökte kadın, erkeğin çıktıığı kadar çıkyor. Elif İbrahim'in elinde hâlâ köle değil. Kurtulmak istiyor, bu olumluluk. Belki bir insanı şu momente bunun için suçlayabiliriz: Niçin kurtulma bilincinde değilsin? Niçin kurtulmak istemiyorsun? Ama neden kurtulmuyorsun diye soramayız. Kurtulmak ayrı bir sorun. Az önce belirtmeme çalıştım.

A. Karahan: Bu tipler genellikle bireyin ve toplumun ilişkileri içinde elde alındığına göre acaba bunlar tip midir, birey midir, yoksa toplumun nüansları mı? Yüzyıllarca kullağa, tebaliğa alıştırılmış bir topluma buradan baktığımızda bireyin oluşmadığı ya da tarihi içinde toplumumuzda roman tipleri, kahramanları ne kadar gerçekçidir? 600 yıldır o tipler isyan etmiyor, romanda isyan ediyor. Senin tipler sunıdır demiyorum. Bunlar birey midir? Yoksa romanının kendi yarattığı tipler midir? Yazar tiplerine karşılığı ölçüde onlar bir kukla oluyor. Bu açıdan baktığımızda gerçekçi roman konusunda ne söyleyeceksin?

Fakir Baykurt: Tip, kişi, karakter. Bunlar ayrı ayrı terminolojide. Bu bilinen terminolojiye ben de zaman zaman başvurdum. Ama bunlar toplumsaldır.

Biz görev olarak toplumumuza bakmayı seçtik. İnsanlarımızı olmadığından başka türlü oluşturup daha parlak rollere sokmadık. Türkiye'de belli tarihsel dönemler söz konusu. Bir de Cumhuriyet dönemi vardır. Bu dönemde köy çocukların bir bölümünü okumuştur. Örneğin bir Emin Türk Elicin çıktı. Köylülerin durumunu anlattı. Mahmut Makal çıktı. Bunlar hapiste yattılar. Senin dediğin şu: Yol gösterici, yön gösterici bir yazın olmalı. Roman yazıyorsan insanlara biraz ıvme kazandırımlı. Ama yoku var gösterecek bunu yapamazdık. Türkiye toplumu hâlâ K. Evren'e evet diyor, Özal'a oy veriyor. Sen böyle bir toplumda insanı idealize etmişsin, bayrak vermişsin eline, sol kolunu havaya kaldırılmışın neye yarar? Yani resim yapmıyoruz, ayna tutup yansıtıyoruz, ama toplumda olmayanı var göstererek, var ederek olmayanı olmuş gibi göstermeye de özenmiyoruz. Benim toplumumda Fransız Devrimi gibi, 1917 gibi büyük dönüşümler yoksa, romancı olarak niye telaş ediyim ki? Bir gün o da olur. Zamanı gelince, koşulları oluşunca olur...

Serol Teber: Romancı burada tavır alırken biraz daha dikkatli davranış乱乱 mi? Koca İbrahim'i kutlanası bir tavırla grevin içine sokmadın. Oldukça gerçekçiyydi. Bir de köylülük diye tanımlanan kesimi yeniliğe göre kaptı, bir takım alışılmış dogmalarla yaşamını sürdürmeye koşullu bir zihniyeti inkar etmek başka. Bu savunma sürdürdüüğü sürece, köylülük de savunuluyor. Tümüyle inkâr etmek değil ama köylülük mentalitesini yadsımadan bir yere ulaşmak zor gibi geliyor. Günümüzde müzik denince bağlama, resimde ince minyatür, başka şey denince hali, kilim motifleri gene öne çıkyor. Bunları yoksamadan aşmanın yolları mutlaka belli negasyonlardan geçmiyor mu?

Fakir Baykurt: Bizim aydınlar olarak dramımız burada. Yaşam gitmeden yaşını görmek gibi bir talep. Neden Koca İbrahim'i seçti de, greve katılan binlerce işçiyi seçmedi? Koca İbrahim bizim gerçekliğimiz. Henüz çözümleyemediğimiz, ne yazık ki aşamadığımız gerçekliğimiz. Böyle bir gerçekimiz olduğu için ileri gidemiyoruz.

Çağırıyoruz, gelmiyor, yürüyoruz yürümüyor. Biz onde 3-5 aydın istediğimiz gibi gidelim. Nereye gideceğiz ki? Nereye gittik ki? Koca İbrahim diye bir yanınız varsa onu bulunduğu yerde bırakıp gitmemeyiz. Onsuz da gitmemiyoruz. Gitsek yapamıyoruz. Üstelik yüzbinlerce Koca İbrahimlerimiz var. Romanda en zor iş olumsuz tipi işlemektedir. Yazar böylece daha baştan kendini riske atıyor. Bizim amacımız halkıyla birlikte çıkmak; çıkmadan çıkmak değil, halkıyla birlikte çıkmak ve birlikte yol almaktır. Bakın bu tavrimi kaç kez yineledim. Sizin yok saymadan aşmak dediğiniz de buna yakın. Ama bence bu sorun aydının sorunu. Köylünün sorunu değil.

Serol Teber: Bu sözlerle Koca İbrahim motifini daha berrak algıladım. Bazi inkârlar olmadan halkıyla bazı sıçramalar yapmak olası mı? İncil'den bir parça aldım. İlginizi çeker sanırım: "Gerçi söyleyorum size, gerçeği, buğday tanesi yere düşüğünden sonra yok olmazsa, bir buğday tanesi olarak kalır. Ama yokolursa bereketli ürün verir." Dostoyevski bunu Karaozof Kardeşler'in başına almış. Belli bir inkârın inkârını işliyor. Anadolu halkımızın, köylülüğün bazı bölgelerini inkâr etmeden bir yere varılabileceği kanısında değilim.

Fakir Baykurt: Gülüyorum, kusura bakmayın. Romanda aşama yapmak kolaydır. Yazara bağlıdır bu. Yazar konuya ele alır, kurar, geliştirir, sonuca varır. Okuyucuya da inandırır. Ama bir daki. Bunu başardığımız zaman nereye varırız? Arkasından bir 12 Mart gelirse yazarı yalanlanmaz mı? 12 Mart'ta da 12 Eylül'de Anadolu, şehirler susuyor. İki silah, üç kitap gösteriyor, üç söz söyle-

lüyor, tamam! Kurtuluş romanlarda, romancıların başına alınan dinsel kitap sözlerinde değil, çok derinlerde, anlıyor musunuz? İyisi mi biz gene de gerçeği saptayalım.

Serol Teber: *Saptarız ama olumlu değil.*

Fakir Baykurt: Gerçek bu. Değiştirilmesi gereken gerçek. Önce doğru saptanacak.

Serol Teber: *Gerçek ama olumlu değil. Anadolu'nun müziği saz ama güzel değil. Müzik değil. Bunu söylemek negasyonda bir şeyi beirlemek midir acaba?*

Fakir Baykurt: Anadolu'nun müziği sadır ama, onun gerçeği saz değildir. Onun gerçeği şu: Anadolu insanı siyasal felaketler üstüne çöktüğü zaman susturmak başka bir seçenek vermeyen bir örgütsüzlük içinde. Yalnız başına köylülerin kurtulması diye bir şey yok. Kaç yüz bin üyesi Türk-İş direnemiyor, DİSK'i kolayca susturuyorlar. Köylüler kaç yazar o zaman? Ama bu durumda köylülerin sususu dinamik bir sususur. Yaşamı bekleyeceksin, ne kadar geldiye o kadar götüreceksin. Temelli böyle demek istemiyorum. Ama gerçeğimden temelli kopma hakkına da sahip değiliz. Gerçeğimiz çırın de olsa gerçeğimizdir. Yüzylimiz kahramanlar yüzüyle değil ayrıca. Belki Körülü zamanında bireyler kahramanlığı vardi. Şimdi kitlelerin örgütü kahramanlık gösterebildiği çağdayız. Ama bizimki gösteremiyor. Ben den idealizasyonlar mı bekliyorsunuz, yoksa gerçek saptamalar mı?

Serol Teber: *Köylülüğü savunur halde gelme olumsuzluğunun altını çizmek istiyorum. Anadolu köylüsünü olumlamak, kültürünü, müziğini, masalını yüceltmek, yoksamak anlamında değil, onu olumlar hale getindiği zaman örnek haline getirmek demektir bu.*

Fakir Baykurt: Ben yüceltmenin içinde büyüm, ama yüceltmenin karşısındaım. Durmadan altını çiziyorsunuz ama ne suçu var ki köylülüğün, köylünün? Sazın ne suçu var ki? Masalların ne ayıbi var ki? Bu masallar ne kralların, ne sultânların, ne de Kenan Evren'in yanında. Halkın isyanlarını, özlemlerini dile getiriler. Romanlarda siyasal kavga vardır. Bu kavgada insanların kurtuluş şansı henüz yoktur. Tarihsel gerçek olarak da yoktur. Köylülüğün yanında hatta önünde işçi sınıfı yoktur. Bu başka bir birikimdir. Mutlaka olacak diye henüz olmamış bir şeye düşüncemizi iki seksen yatıramayız. Biz şu anda gerçekçi mesajlara muhtacız.

Aydın Yeşilyurt: *Romanlarınızdaki kadın tipleri mücadeleci. Bu bilinçli bir seçim midir? Türk kadınına yüklenen, farzedilen bir görev midir?*

Fakir Baykurt: Bizim yaptığımız yazının bir özelliği de tepki yazınızı olmasıdır. Nazım Hikmet kadını betimlerken soframızdaki yerinin öküzungünden sonra geldiğini söyledi. Onu sevdigim halde ben bu kanıda değilim. Köy dünyasında kadının yeri öküzden sonra değildir. Irazca, Ulukış, Elif erkeği ile başbaşa gider, kimi zaman da gece düşünür olarak, özlem olarak. Kadının tek başına böyle fırlayıp çıkışmasıyla bir kurtuluş olacaktır demem. Demedim. Ne kadarı gerçekse o kadarı söylemeye çalıştım. Toplumun gerçeği benim gerçeğim oldu bir bakıma. Yılanların Öcü için Orhan Kemal'in saptaması "Irazca aynı zamanda yön de gösteriyor" biçimindedir. Bence kadınımız ileri çıkyor, ama erkeğinden çok ileri çıkmıyor. Erkeği neden o kadar çöküyor? Erkeği alıp okula, camiye, kıslaya, karakola götürürsun, kadından çok. Erkeği askere, devlet dairesine götürürsun. Erkeği kendi yöntemlerine göre eğitiyorsun. Erkek eğitilmiş olarak belli uyumlular gösteriyor. Kadın bunlardan geçmediği için gösteremiyor. Kadının o derece doğal tepkisi olmasının nedeni, erkeği kadar eğitilmemiş olmasındadır. İğdiş edilmemiştir. Kurtulma ne kadının tek başına o derece olumluklar biriktirmiş ve göstermiş olmasıyla, ne de erkeğin tek başına kurtuluşudur. Kadın ve erkek sorunundan çok işçi sınıfının da içinde, başında olduğu toplumsal bir dönüşümür kurtuluş. Bu olmadan kurtuluş olamaz. Politikai iktidar amacını da koymuş olarak görmek gerekiyor. O zaman belki kurtuluş olabilir. Kurtuluş kolay değil.

Mevlütt Asar: *Edebiyatı, sanata politik bir işlev yükleyince, bunu belli ölçüde de sınırlı tutunca "gerçeği olduğu gibi yansıtımak" ayrıntı da değil ama özünde varılan bir noktada gerçeğin saptanması, bu sanatin senin vermek istediği politik işlevini yok sayıyor mu, bir yerde çelişkiye düşmüyor mu?*

Fakir Baykurt: Yok saymıyorum. Bir çelişki söz konusu değil benim için. Benim için önemli olan toplumsal koşullar içinde, köylülük koşulları içinde olan insanın durumu. Köylülükte tek başına bayrak açıp kurtulmak diye bir şey yoktur. Kurtuluş işçi sınıfının öncülüğünde kurtuluşdur. Kuramsal olarak da buna inanıyorum. Köyü insan erkeğiley, kadınıyla bugün kurtuluş özlemine kulak kabartıyor. Ancak bütünüyle bir harmoni ortaya çıkmıyor. Çıkmadığı zaman da bu gerçeği görmezlikten gelemiyorum. Benim ele aldığım köylüler ne derece ileriye gidiyorlar? Buraya kadar. Kadınlar daha çok ileri gidiyor, çünkü onlar iğdiş edilmemiştir. Aklı başında ileri atılımların daha çok görevlisi, sorumlu olan öteki etkenler hazır oluncaya kadar bu varlıklarını gösteriyorlar. Bu çelişki değil. Tam tersine gerçekçilikdir. Doğru yazını gerçek yazın olarak tanımladığım zaman yanlışla düşmediğim kanısındayım. Benim için düşünerek,

olması gerekenle olanı resmetmek isteyen ressam gibi çalışmaktadır. Toplum sıçramak istiyor ama, sıçrayamırsa ona ayakbağı olan gerçekleri de gösterecektir işim. Tam gerçeği kimin için koyuyorum? Bunun politik planlamasını, sosyal yanlarını örgütleyecek, yürütecek olanlara bir sesleniş içindeyim.

Aydın Yeşilyurt: Genelde bir kanı var: "Fakir Baykurt Türkiye'de iyi romancıydı. Belli bir yeri vardı. Ama yurtdışında çıktıktan sonra yazdıkları öncekilerin gerisine düştü, verimsizleşti" deniyor. Bunu nasıl değerlendirdiğiniz?

Fakir Baykurt: Türkiye'de belli siyasal tikanıklıklar karşısında çıkış bulamamış köylüler yazan bir yazar, Almanya'da göçmen işçilik gerçeği içine geldi, burada siyasal çıkış olanaklarını hiç bulamadı. Bu çok zordur. Yazar idealizasyona girmeyeceksse, toplumun gerçeklerine dikkat ederek yazacaksa, romancı bir takım çıkış yolları bulmuş, toplum bulamamışsa, bana göre fazla bir şey yazmıyor. Türkiye toplumu şu anda tıkanmıştır, öünü açamıyor. Avrupa'daki işçiler için de durum aynıdır. Buradaki köylülerin % 90'ı camilerle meşguldür. Yabancılar Danışma Meclisi seçmileri oluyor, 8'inden 6'sını camiciler alıyor. Ben romancıym, köylülerin yanındayım. Onların içinde bulunduğu koşulları izliyorum sürekli. Üstelik bunlar ileriye gitmek özlemindeler. Ama gidemiyorlar. Neden gidemiyorlar, ne kadar zaman sonra gidebilirler'i de yanıtlamak zorundayım. Elimi kolumu bağlayan da budur. Toplumsal tikanıklığa dikkat çekmek zorundayım. Benim için şu eleştiri doğru olabilir: Almanya'daki köylüler yazdı, ama tam yazamadı, onları tam anlatamadı. Böyle demiyorlar, toplum-daki olumsuzlukları, romancılığının olumsuzluğu gibi gösteriyorlar.

Aydın Yeşilyurt: Eleştiinin bir bölümü de roman teknigi açısından. Yurtdışında yazdıkları, yazmak için yazılmıştır deniyor. Küskün, umutsuz, kırık deniyor.

Fakir Baykurt: Burada yazdıklarımın Türkiye'de yazdıklarınından nitelik olarak geri olduklarını düşünmüyorum. Bunu söylemek, aynı zamanda göstermek gereklidir. Türkiye'de eleştiri var tabii. Ama yufka, siğ. Yargı söyleyiş, neden söylemiyor. Gerekçelendirmiyor. Ben hem Türkiye'de, hem burada köylülerin dünyasını anlattım. Politik olarak buradaki insan bir takım açmazlarının içinde. Bu insan çıkmadan romancı neye çiksin ki? Bu gerçege sevgiyle bağlı kalmanın olumsuzluğunu görmüyorum ben. Kim Yüksek Fırınlar'ın, Koca İbrahim'in dökümünü ciddi bir inceleme-sini yaptı? Burada yazdiğim romanların Türkiye'dekilerden ilerde olduğunu söylemek benim işim değil. Ben Elif'in romanını yazarken bana düşen bir işi

yaptığım kanıstdayım. Eleştirmenler, Gece Vardiyası'na ve Sınırdaki Ölüm'ye roman dediler. Bunlar öykü kitaplarıdır. Böyle saptamaların ciddiyetsizliği açık. Yüksek Fırınlar romanının çözümlemesini yapısınlar, hataları, boşlukları gstersinler, teşekkür edeyim. Ben, Avrupa'da Kaplumbağaları tekrarlamak zorunda değilim. Üstelik tekrarladığımı söyleler, "Coğrafyasını değiştirdin, insanlar ayını!" diye. İnsanın değişmesi diye bir olaydan haberleri yok mu? En zor değisen insandır; bizim felaketimiz buradadır. Koşullar değişince insan da otomatik olarak değişmiyor. Burada geriye gitmen insanı saplıyorum. Bunu yazmak bir özeridir. Bunları görmeziği gelip başka şeyleri yazmak da mümkün. Ama asıl iş bunu yazmaktır.

Aydın Karahasan: Negasyon burada başlıyor.

Serol Teber: Bu senin kavradığın saygın bir olay. Bunu belirlemek başka, olumsuzluğunu vurgulamak başka. Biz köylülüğü savunur hale gelmemeliyiz. Son birkaç ayda yapılanda, kestane-nin kabuğu belirlemesinde, kestane-den yana tavır almak gerekmiyor mu?

Fakir Baykurt: Çok hızlı düşünüyorum sizin sanıyor. Köylülüğü betimleyerek, çözümleyerek yazmak başka, onu savunmak başka. Köylülüğün üzerimize çökmüş bir gerçek olduğu kanıstdayım. Köylülüğün olumsuzluklarının, bize ayak bağı olduğunun ayırdıyım. Ben de kestaneden yanıyorum. Çıktığı kabuğu beğenmeyen kestaneyi alkışlıyorum. Ama alkışımı yaparken kabuğu bırakıp gitmeyi vicdani olarak doğru bulmuyorum. Aşanları alkışırken, beni asıl aşamayanlar uğraştırmıyor. Köylülüğün makus talihini görmezden gelmiyorum. Bunun toplumsal, politik, yazınsal bir görev olduğu kanıstdayım. Yازın tekniği açısından Fakir Baykurt yeni romançılarımızla karşılaşıldığında geri düşebilir. Ben Türkiye'nin tek kalemi değilim, bir işi bir çok arkadaşımı beraber yapmaya çalışın imece içinde bir insanım. Köylülüğün olduğu gibi kalmasını savunuyorum; gerçegin kavrılmasını savunuyorum.

Aydın Karahasan: Bazı aydınlarımız Avrupalıların bize karşı önyargısı olduğunu söylüyor. Yillardır Avrupa'dayız, nüfusumuz çok ama nüfuzumuz hemen hemen hiç yok. Avrupalılar Rusları herhalde bizden fazla sevmeler ama Tolstoy'a, Dostoyevski'ye, Chekhov'a toz kondurmuyorlar. Bizim sadanın, yazın'ın dünyadaki etkinliği sözkonusu olduğu zaman, yerimizi nasıl değerlendireceğiz?

Fakir Baykurt: Önyargılar var. Avrupa Türk - İslam dünyasına önyargılarla bakıyor, doğru. Ama sürekli olumsuzlaşmışız, sadece önyargılardan değil. Bizi olumsuzluklarımıza da sürüyor. Kendi içimizde olumlu değiliz ki, dünya

platformunda olumlu görülebilelim. Yaşar Kemal Nobel'i alabilirdi, neden almadı? Nobel sadece yazarlara değil, uluslara veriliyor aynı zamanda. Türkiye'nin ulusal görüntüsü olumlu değil, Türkiye denilince Avrupa'da bugün insan asan, aydınlarını yurttaşlıktan atan bir tablo çıkıyor ortaya. Bu durumda sanatının nüfuzu da eksiliyor; olamıyor.

Aydın Karahasan: Yılmaz Güney aldı ama. Bu önyargı sözüne katılmıyorum. Yazın'ın sinemadan geri olduğunu sanmıyorum.

Fakir Baykurt: Her alanda olumlu olamıyoruz. Önyargılar var, içimizde olumsuzluklar da çok. Yinelemek gerekmek, az önce söylediğim.

Aydın Karahasan: Ülke evrensel olmazsa, sanat, yazın da evrensel olmuyor. Bütün kurumlar birlikte söz konusudur. Bir ülkede her şey mükemmel, yazın kötü ya da tersi. Katılmıyorum.

Aydın Yeşilyurt: Sinemanın Cannes'da ödül alması səbjektiftir. Sinema oturmuştur da, Yılmaz Güney dünya ölçüsünde bir yere götürmüştür de ödül almıştır. Buna katılmıyorum. Bu politik bir jesttir.

Fakir Baykurt: Sinema oldu, çok iyi oldu. Öbürlerinin olabilirliği yok henüz. Onun için Nobel'i ölçü saymadık. Okunurluğu ele alırsak Latin Amerika yazını kadar yokuz. Türk yazınını öznel, nesnel olarak alırsak Latin Amerika yazınıyla boy ölçülebilir. Adam asıyoruz, işkence yapıyoruz, insan hakları bilinci gelişmiş değil. Böyle bir toplumun yazınına da, yazarına da batı dünyası pek saygıyla bakmıyorum.

Serol Teber: Türk yazının Latin Amerika yazını düzeyinde değerlendirmek de səbjektif.

Fakir Baykurt: Neden? Olarındaki yücelikleri görüyoruz. Bunların önüne dikenileceğimiz yüceliklerimiz var. F. H. Dağlarca, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Orhan Kemal niçin görünmüyör? Gerek romanda, gerekse şiirde Latin Amerika'dan geri dehiliz.

Aydın Yeşilyurt: 60. yılınızı ödü müzdeki günlerde Duisburg'da kutlayacağım. Belki de ilk kez bir Türk yazarı yurtdışında böyle büyük katılımla, geniş yelpazeli bir kutlamaya tanık olacak. Bu konuda neler hissediyorsunuz?

Fakir Baykurt: Türk yazını bir ara Cumhuriyetin ilk yıllarda iktidarlarla barındı. Yazın cephesinde karşıtlıklar olsa bile, kopukluklar yoktu. O zamanlar böyle güzel olaylar yaşandı. Yakin zamanlarda Aziz Nesin'in 70. yaşı kutlandı. Anımsıyorum, Rifat Ilgaz'ın,

Kemal Süker'in doğum günleri kutlandı. Arkadaşlarından böyle bir istek gelince önce bocaladım. Sonra bunu, kişiliğimin dışında, güzel buldum. Benim de bir takım düşüncelerim var. O gün söyleyeceğim. Ben büyük başarılar kazandım, büyük çabalar gösterdim de bunlar ondan mı yapılıyor gibi görmüyorum yapılanı. Ben başarıları sıradan, bütün söyleşi boyunca cömertçe belirttiğiniz üzere başarısızlıklar büyük olan bir yazarım. Aci, tatlı gerçek şu: İçimden bir yazar böyle bir yaşa geldiği zaman biz de bunu kutlamak istiyoruz. Benden daha çok bunu hakedmiş yazarlarım, sanatçılarım var. Bu tür kutlamalar onlara da yapılacaktır umudunu taşıyorum. Biz çok yaralı bir milletiz. Yaralı bir yazın ekibimiz var. Bunlara gereken yapamadık. Öyle yazarlar var ki, hâlâ mezarları yok. Örneğin Sabahattin Ali. Bırakın 60'a gelmeyi, 60'ın esliğinde, yarısından yaşamdan, yazmadan alıkondular. Benim adıma yapılan kutlama, katılan arkadaşlarımıza da bunu düşündüreceği umudunda olduğum için güzel görünüyor bana. Kimlerinin kafasında "sunları yazdı, bunlara teşekkür ediliyor" gibi bir anlayış var. Olay bu değil. Enver Gökçe'ye yapıldı mı? Bunu viedanımda duyuyorum. Nazım Hikmet'e çok şey yaptı, tümüyle azdır yaptıklarımız. Orhan Kemal'e, Fahri Erdinç'e, H. İzzettin Dinamo'ya, Ahmet Arif'e, A. Kadir'e yapılabildi mi yeterince? Benden çok bu onuru hakedmiş, sevgili, ünlü, örnek pek çok edebiyatçımıza yapılmadı, umardım bundan sonra yapılır diye değlendiriyorum.

Necile Deliceoğlu: Söyleşimizin başında, şiirle olan gönül bağını çok güzel dile getirdin. Şiir kitabının yayınlanması Fakir'in Fakir'e bir Doğum Günü armağanı mı oluyor?

Fakir Baykurt: Delikanlılık yıllarından olgunlaşmaya doğru yürüken, öbür yazın çalışmalarının yanısıra aksatmadan şiir yazdım. Yayımlamayışımın nedeni, yazınsal bir korku idi. Yazdıklarımı begenemiyordum. 60 yaşına gelirken korkularımı bir ölçüde yendim. "Bir Uzun Yol'u yayıldım. Bir şair saviyla değil, şiirle borcu, sevgisi, saygısı olan bir romancı, bir yazar olarak yaptım bunu. Çağdaş Türk şiirinin düzeyinde şiirler midir bunlar? Hayır, böyle olmadığı halde yayıldım. İyi bir şiirin yazılabilmesi için yüzlerce kötü şiirin yazılması gereklidir. Bu söze sarıldım. Kitap benim okurlarına bir armağanımdır. Necile kardeş, bunu söyleşinin sonnuda sorduğun için teşekkür ederim.

Aydın Yeşilyurt: Güzel bir söyleşi oldu. Keşke daha geniş bir izleyici önünde yapabilseydik. Doyurucu yarınlar alırdık. Dergi adına çok teşekkür ediyoruz. Umarız 70. doğum yılını da birlikte kutlazır.

Irazca Ana'nın Oğlu 60 Yaşında

Mehmet BAŞARAN

Irazca Ana'nın oğlu Tahir (Fakir) Baykurt'u ilkin "Tonguç Baba" tanitti bize, "ulusal bağımsızlığın ve toplumcu kalkınmanın köylüye dayanması, özone köylüyü katması tarihsel bir zorunluluktur" anlayışıyla, devrimci eğitim imecelerinin (Köy Enstitülerinin) yaratıcısı büyük eğitimci İsmail Hakkı Tonguç.... Yüzyılların baskısı, sömürüsü altında ezilen halkımızın yüzde seksenine eğitimde fırsat ve olanak eşitliği sağlayarak, eğitimimizin, sanatımızın, yaratıcılığımızın derin işlenmiş topraklarından fışkırtılmasını, bir uyanış aydınlanma döneminin gerçekleştirmeyi amaçlayan Tonguç...

Köy Enstitülerini Kirizmasıyla ki yazımıza ivme kazandıran taze güçler geldi hala kaynağından; zümre yazını olmaktan çıkıp, halklaştı yazımız.

1990, Köy Enstitülerinin 50. kuruluş yıldönümü. Aydınlanma savaşının meşalesini kıyılarak, sürürek, öldürülerek taşıyan, TÖS'ü, TÖB-DER'i, EĞİT-DER'yle onurlu biravaşı sürdürülerin 50. doğum yıl dönümü...

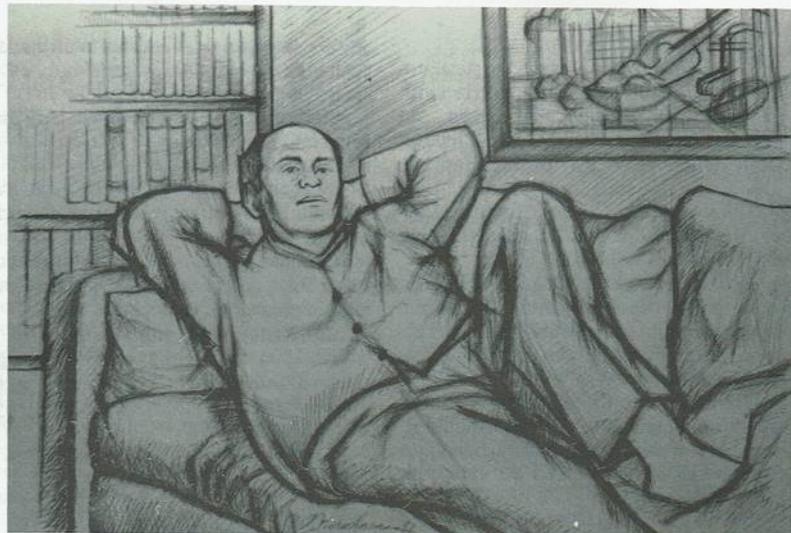
Sanatı, eğitimciliği, eylemciliğiyle bu kuşağın halaybaşı çekenlerinden biridir Fakir Baykurt. Bakmayın siz onun yeni çıkan yaptığı "Bir Uzun Yol"un başında aldığı şirde "Tutukevinde demir parmaklıklar arasında yatmaktadır", "kimine emeğimi, kimine zamanımı vermekten", "...yurda uzaktan baktıktan" yoruldum, çok yoruldum demesine. Hep coşkulu bir imecenin içinde o. Ve Enstitüde "Sis dağının başına borana bak borana" deyip halay çeker gibi, halkı halaya katılmaya çağırır gibi savaşmasını sürdürüyor. Bu yüzden değil mi:

"Ama yorulmadım hiçbir zaman
O yoksul sevgili gibi dağlarında
Karda kalmış, darda kalmış yoldular için
Yazmaktan"

demesi.

Halkının nabzı nabzında atan, sayısız otuzu aşan yapıyla düşünceleri, duyarlılıklarını yüksuran; umutları, savaşım gücünü tazeleyen, gözlerden perdeleri kaldırın devrimci bir sanatçı nasıl yorulur? Yürüdüükçe güçlenen bir uzun yürüyüşçüdür o...

Evet, Fakir Baykurt'u Tonguç Baba tanitti bize, hem de Akçaköy'ü, Irazca Ana'yı, o ananın Tahir adındaki oğlunu kimselerin duymadığı, tanımadığı dönemde. Her zamanki gibi bir cumartesi toplantılarında iç cebinden bir kağıtçı-

Desen: A. Karahasan (Fakir Baykurt A. Karahasan'ın atölyesinde)
karip gözlerini mutlulukla kirpiştirarak:
"Gönen'den mektup getirdim size,
alin okuyun" dedi.

Okuduk:

"Sarı yapraklı, boz topraklı
Bizim iller!
Güneşin dua ile çekildiği
Çifte minarelerin dikildiği
....."

Yaman bir ses yükseliyordu Gönen Köy Enstitüsü'nden, dertlerimiz, sevinçlerimiz, özlememizle yüklü... İlk okuyasta sarsılmıştı bizi. Günün birinde yazımızda onurlu yerini alacak F.Baykurt, o gün doğmuştu bizim için. Daha sonra imzasız şiirleri de yayınladı Köy Enstitüler Dergisi'nde. Vuruldu, şaşırıldı, "kimin, kimin?" diye merak etti durdu herkes.

Talip, Makal, Dursun ve onların ardından gelenler; hepimiz aynı sütanının ogluyduk Fakir'le... Anadoluana, Irazca Ana, Halkanayı anamız... *Yılanların Öcü* Cumhuriyet Gazetesi Roman Ödüllü kazandığında ortak bir mutluluğu yaşamıştık. O kitabı arka kapağına tanıtma yazısı yazarken duydugum coşku, bugün bile yüreğimi istiyor.

Köy Enstitülerile özdeleşmiş adlardan biridir Fakir, elbet TÖS'le de... Ülke yüzeyini üretici eğitim imecesine, enstitüye dönüştürmüştür TÖS.. Baykurt'un başkanlığında bir kirizmayı sürdürmüştür; Devrimci Eğitim Kurultayı'ni gerçekleştirmiş, çalışmalarıyla, düzenlediği toplantılarla ulusal, laik, çağ-

daş eğitimini aydınlatmış sesi olmuştu. O çalışmalar, o toplantılar, Fakir'in büyük bir yazar olduğu kadar, yaman bir yönetici, ustası bir konuşmacı olduğunu da göstermiştir.

On binden çoktu Kayseri'deki toplantımızda Alemdar Sineması'na saldırın kışkırtılmış kalabalık. Devletin yokluğununda boydan boya yırtılmış ceketle, azgın güçlere karşı örgütünü savunan Prometheus yüzlü Fakir'i unutamıyorum.

Yılanların Öcü başarısını kutlamak için yazdığı mektupta şöyle diyor Tonguç:

"Köydeki gerçek yaşayışı bir sanat eseri haline sokarak ortaya sermen, pek durgun ve çok kısır fikir hayatımızi biraz olsun dalgalandırmaya yarayacaktır sanırımlar..." Haklıydı Tonguç, Baykurt *Yılanların Öcü*'yle ve sonraki yapıtlarıyla dünüm ve sanat yaşamımızı dalgalandırmış, devindirmeye sürdürdü...

Köy öğretmenliği, sürgünlük, bakanlık emrine almışlar, TÖS Başkanlığı, Mamak Cezaevi.... Ve Almanya yaşamı...

Evet, yaşamı, sanatı, eylemciliğiyle toplumumuza, yazımıza nice değerler kazandırmış seçkin bir kişilik Fakir; ona yaş günü düzenleyen değerlilikleri kutlamak gereklidir.

F.Baykurt'a, onunla birlikte almışına basan, altmışını geçen aynı sütanın oğullarına (onlar için yaş günü düzenlenmemiş olsa da) nice nice verimli yılalar diliyorum. Köy Enstitülerinin 50. kuruluş yıldönümünde...

60 Yaş Güzellemesi

Ali PÜSKÜLLÜOĞLU

Fakir Baykurt 60 yaşında.

Dergi'nin bunu bildiren, bu güzel doğum günü şenliğine birkaç satırla katılmamı isteyen yazısını aldığım gün, Ankara'da bir "edebiyat matinesi" vardı. Dinleyicilere olayı duyurdum. Hep birlikte Fakir'e selam gönderdik.

Ülkemizde, bir yazının doğum gününe, 60 yaşına gelişini kutlama şölenine ilgi, bu kadar iştir!

Ulke olarak, kalıcı değere boş verip, varsa yoksa "spor" diyoruz şu yıllarda. Cin tutmuş gibi coşup duruyoruz sporla.

Sanatçının, düşünürün başına da, bal-yozları indiriyoruz.

Fakir Baykurt 60 yaşındaymış... Onun için doğum günü şenliği düzenleniyor muş... Hem de yurtdışında, yaban ellerde. Hem de yabancılara kültür kurumlarının ön ayak olmasıyla.

Bu ülkeye viz geliyor bu. Kılımız kırımdamıyor.

Kırımdamasi da olağan değil. Ülkemizde Türk yazarı, her zaman, kendi göbeğini kendi kesmiştir. Özellikle yazınınımızın çölleşmesini isteyenler, yönetici takımımı, hiç sevmeyen Türk yazarını.

Kaç yaşımda olursak olalım.

Türkiye'de yazar olmak, zarar ömré.

Ama yine de, yazar olmak, ozan olmak güzel şey Türkiye'de. Büttün kötülüklerine inat.

Fakir Baykurt hem yazar, hem ozan. Şimdi 60 yaşında.

Önemli olan yaş değil elbette. Önemli olan bir yazarın yaratıklarıdır.

Fakir Baykurt, bu 60 yılın en azından 40 yılında, bir ozan, bir yazar olarak, ülkesinin yazarına yüreğinden kan katmıştır. Bu kırk yılda, roman, öykü, deneme, şiir olarak, kirka yakın yapıt koymuştur ortaya. Yapıtları yanında eylemiyle de bu ülkenin halkın yanı başında yer almıştır Fakir Baykurt. "Ben yalnızca yazarım, ötesine karışmam..." diyenlerden olmamıştır.

Sürekli baskı altında tutulma.

Sürgün, hapis...

Fakir Baykurt, Türkiye'nin bir yazarı, ozanı, aydını olarak çok çileler çekmişdir.

Yüksünmeden, umutsuzluğa düşmeden.

Aydınlığına bitişik yazarlığıyla, ozanlığıyla da, halkın aydınlichkeitine güven "bir uzun yol"da yürümüştür.

Ve dahi yürüyor:

"Bugüne dek gelebildiğim noktaya bakarak Türk halkın devrimi için karınca kararınca bir görev yaptığımı sanı-

yor ve üzerimdeki baskılara aldırmadan önungdeki yoldan yürüyorum."

Böyle diyor.

"Halkımızın gücüne ve geleceğine inanıyorum."

Böyle diyor.

Bu sözlerin üzerinden geçen yirmi yıl, bu uzun süre, onun tutumunu daha da belirginleştiriyor.

Karınca gibi çalışıyor ve yorulmuyor Fakir Baykurt, "karda kalmış, darda kalmış yolcular için/yazmaktan".

Birçok şeyden yorulduğu halde.

12 Mart faşizminin egemen olduğu yıllarda, yazarımızın, aydınımızın çektiğine bakarak, Fakir'in kişiliğinde, söyleye yazdımıştım:

*"Doğrusu ya kardeşler
Şasıyorum su ozanlara yazarlara
Ne bitmez tükenmez türküler varmış
Söylediyip duruyorlar hâlâ"*

Fakir Baykurt, bu dörtlügün kendisi-ne adandığı yıllarda, yılmayan bir aydın olarak gönülmüze yer etmiştir.

12 Eylül faşizminin estiği yıllarda yurtdışında olduğu için, aydına katkılardan oralardan yapmaya çalışı, yaptı. Yurdunun acısını en az bizim kadar yüreğinde duydu.

"Yoruldum yurda uzaklardan bakmaktadır"

Böyle dese de. Böyle dese de, yorulmadı yurduya dayanışmaktan.

Fakir Baykurt'un romancılığı, öykücülüğü yeterince ele alınmadı şimdiden değin. Topluca ele alınmayı bekliyor. Onun, toplumu gerçekçi bir yazar olarak Türk yazısına getirdiklerinin irdelemesi gereklidir. Kırk yıldır yazan, onca yapıt ortaya koyan bir yazarnın henuz enine, boyuna, gerekince ele alınmamış olması da ülkemizin acı gerçeklerinden-dır.

Ben, Fakir Baykurt için şunları söyleyeceğim kısaca: O, yazımıza köylü direncini getiren, insanımıza hiçbir güce boyun eğmemeye çağırın bir yazarımdır. Ezinçle, karanlıkla, bilgisizlikle, zorbaya savıra.

Fakir Baykurt, halk Türkçesini yazın-sal dil düzeyine çıkarın birkaç yazardan biridir de. O yönende üzerinde durulması gereken bir ustadir.

"Varsıl" sözcüğünü Fakir'e borçluyuz saniyorum.

Son kitabının, şiirlerini topladığı *Bir Uzun Yol*'un arkası kapağında ne güzel gülliyor Fakir. Dilerim hep öyle gülsün.

Hep öyle Fakir olsun ve dilerim yazımızı durmadan varsıllaştırsın.

TÜRKEI 90

OSTERN 1990 (31. 03. - 21. 04. 90)

KOMBINIERTE SPRACH UND STUDIENREISE

Flug, Transfer, Unterricht, Ausflüge
SEGELOTOUR oder RUNDREISE

2 WOCHEN HP

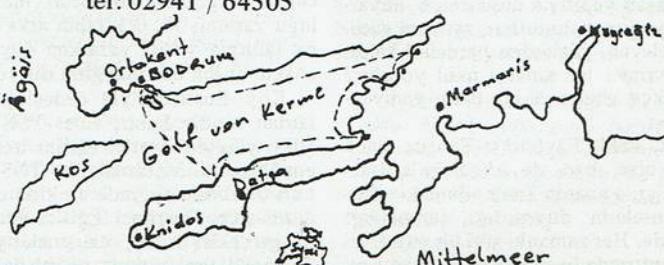
Meltem Motel Ortakent - BODRUM

1. WOCHE SEGELOTOUR VP 1880,-DM
oder

1 WOCHE RUNDREISE

Marmaris, Fethiye, Pamukkale, Ephesus, Izmir 1990,-DM

Nahere info: Doris Altrogge, Am Bruchgraben 1, 4780 Lippstadt
tel: 02941 / 64505

Fakir Baykurts Gedichte

Helga REINDEL

Die jüngste Veröffentlichung von Fakir Baykurt ist sein erster Gedichtband. Er trägt den Titel „Ein langer Weg“ und versammelt 71 Gedichte aus vier Jahrzehnten. Die meisten stammen aus den Jahren 1985-86. Seine Themen sind vor allem die Sorgen und Nöte seiner Landsleute in der Türkei und heute in der Fremde, ihre Sicht der Welt, ihre Träume und Angste.

Er erzählt die Geschichte von Osman, der sein Leben lang versucht, mit der Landwirtschaft Geld zu verdienen, immer wieder auf gute Ratschläge hört, erst Gerste, dann Rüben, dann Rosen anpflanzt, aber immer hinterher hinkt und erst mit seinen Produkten kommt, wenn der Markt schon verlaufen ist. Oder von der Familie, deren Vater nach Deutschland ging um Arbeit zu finden. Zuerst schickte er reichlich Geld und bunte Ansichtskarten, beides wurde mit der Zeit seltener und zuletzt hörte man nichts mehr von ihm. Vom Schäfer aus dem Nachbardorf kam schließlich die Gewissheit, daß der Vater eine andere Frau in Deutschland hat. —Schlimme Geschichten der Emigration. Zu Hause kan man kaum leben, aber in Deutschland findet man sich schwer zurecht.—

In vielen Gedichten denkt Fakir Baykurt, der ja sein ganzes Leben im weite-

sten Sinne Lehrer war, über die politische und wirtschaftliche Struktur der Türkei nach. Er reflektiert die Vergangenheit, besonders die Zeit nach dem Militärputsch, schildert den Druck und die Schikanen, die auf diejenigen ausgeübt wurden, die für mehr Freiheit und Gerechtigkeit kämpften und wünscht sich eine friedliche Welt.

Auch hier erzählt er Geschichten, meistens wahre Begebenheiten, z.B. von dem Studenten İlhan Erdost, der in einem Polizeiwagen unter den Schlägen von Gewehrkolben sterben mußte, oder von dem Verleger Süleyman Ege, dessen 133 Tausend Bücher verbrannt wurden, sie dann durch richterlichen Beschuß eigentlich zurückbekommen sollte, aber wer kann zu Asche gewordene Bücher zurückgeben?

Manche Gedichte hat er in einer besonderen Situation spontan geschrieben, z.B. „Blutsee“ als er im Gefängnis in Ankara lag und von dem Putsch in Chile hörte, oder „Geburtstag“, das eine Würdigung des Friedensvereins in der Türkei enthält, anlässlich des Prozesses, der seinen Mitgliedern in der Türkei gemacht wurde.

Wenn er über unsere Welt nachdenkt, wünscht er sich oft, ein „Zauberer“ zu sein und mit Pillen und Wässerchen überall dort eingreifen zu können, wo Unrecht geschieht oder Menschen Sorgen haben und im Elend leben. Es gibt einige Gedichte, die wie Märchen sind, weil Menschen oder auch Pflanzen übernatürliche Fähigkeiten haben wie „Marko Pascha“ oder „das Unsterblichkeitskraut“.

Aber die reale Welt steht im Vordergrund. Manche Gedichte sind ganz autobiografisch und erzählen von bestimmten Personen wie z.B. seinem kürzlich verstorbenen Freund und Dichterkollegen Fethi Savascı in „Auf dem Bahnhof in München“, oder über den Gründer der Dorfinstitute in der Türkei „Vater Tonguç“.

Seinen Romanen und Erzählungen am ähnlichsten sind die Gedichte, in denen er seine Landsleute selbst zu Worte kommen läßt. In diesen „erzählenden Gedichten“ können wir Deutsche lernen wie die Türken sich hier fühlen und wie sie unsere Welt sehen. In „der blaue Mantel“ sitzen vier Frauen und zwei Männer im Zug von Frankfurt nach Mainz zusammen in einem Abteil und unterhalten sich:

*Den Mantel habe ich gekauft für zweihundert, sagt Azime.
Sie öffnet ihn und zeigt, die Qualität ist gut und die Verarbeitung
Habe ich das blonde Mädchen gefragt.
Nett war sie, doch ihre Sprache hab ich nicht verstanden
Sie versteht auch unsre nicht, was solls.*

Zu ergänzen ist noch, daß der Band fast zu jedem Gedicht eine kleine Tuszeichnung von dem in Paris lebenden türkischen Maler Abidin Dino enthält, und daß er von Hüseyin Cölgeçen bei ORTADOGU verlegt wurde. ●

Desen: Abidin Dino

Akçaköy Nire, Duisburg Nire

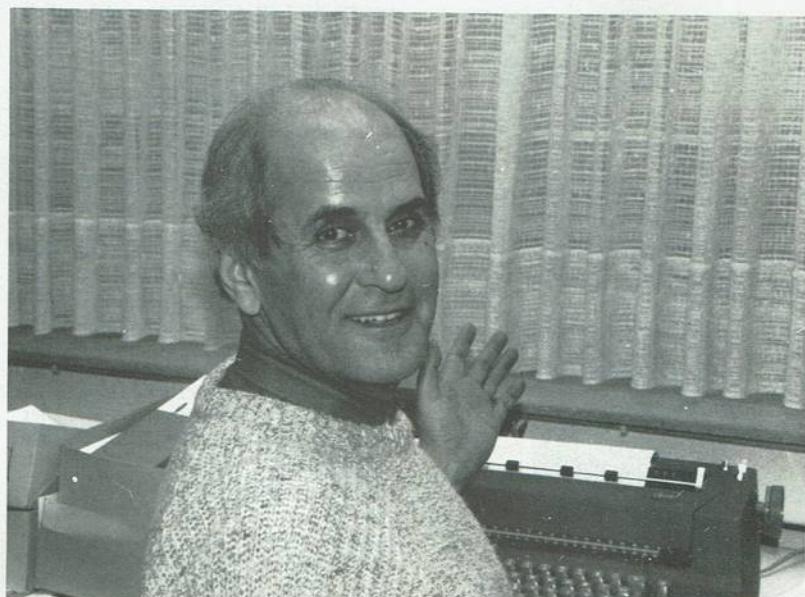
Remzi İNANÇ

Fakir Baykurt deyince hep çalışan bir genç adam gelir gözlerimin önüne. Çalışırken, üretirken bir yanında kendini yenileyen, kendini değiştiren ve geliştiren bir adam. Otuz yıla yaklaşan dostlugu muzda böyle animasın onu.

Az görüştüğüm, ama hep sıcak kaldığımız birkaç dostumdan, edebiyatçı arkadaşından biridir Fakir. Onun gerek Türkiye'de, gerekse yurtdışında genç edebiyatçılara arka çikması, onları yüreklendirmesi beni gönendirmiştir. Pek az sanatımızda görülen bir davranış güzelliğidir.

TÖS olayında büyük sınav vermiştir Fakir Baykurt. Öğretmen örgütlenmesinin bu çetin politikasında toparlayıcı kişiliğiyle önemli işler yapmıştır bir dönem. Bu arada şaşırtıcı ve hayranlık verici olan, örgütün birinci derecede sorumlu kişi olarak savaşım verirken edebiyat ve sanet çalışmalarını ihmal etmemesidir. Yazı, bildiri, genelge, demeç yanında, oturup roman ve öyküler de üretilmiştir. Disiplinli ve ilkelî çalışması hep anılatmaktadır. Tabii bu denli vitrinde olmak, onu, sağ güçlerin hedefi olmaktan kurtaramamıştır. 12 Mart darbesinde toplanan aydınlarından biri de oydü. Cezaevi günleri onun ilginç öyküler üretmesine, zengin gözlem sahibi olmasına yaradı. "İçerdeki Oğul" Fakir Baykurt'un birçok yanıtı gibi, yarına kalacak güçlü öyküler toplamıdır bence.

F.Baykurt yıllardır yurdandan uzakta oturuyor. Oralarda yaşamak zorunda bırakılan, oirçok edeoynatıcı ve sanatçı dostlarımız gibi o da acı çekiyor, bunalım geçiriyor. (Öbür göçmenlerimiz ayrı bir alem!) Bizim gibi Ortadoğulların —AT'ye girmek istememize kulak asmayın— Avrupa'da yanzısal değerde ürin verme çabalarında karşılaşlıklarını güçlükler ve yaşadıkları yaratma sıkıntısı başka ülke sanatçılırıyla ölçülemez gibime geliyor. Fakirle bu konuda anlaşıyoruz sanırı. 1986 yılında, o sira Berlin'de çıkan *Parantez*'deki *Dil Gurbetinde Duygulanım ve Yaratıcılık Sorunu* adlı yazımı, *Dergi*'deki (Ocak/Şubat 1987, s. 5) *Fahri Erdinç*'in *Ardından* yazısının bir yerinde şöyle değiniyor: "Remzi İnanç yazısını Soljenist'in örneğinle destekleyerek, nerdeyse göçmenlikteki yazarları suçlarasına açıklıyor görüşlerini. Nasıl olur? Kimse durup durduğu yerde, hele sanatçılardır, insanlarını bırakıp gitmez. Cengiz Dağcı, İvan

Bunin, Milan Kundera örnekleri üstünde de dursayıdı bar!"

Oysa ben sözkonusu yazımın son bölümünde sadece Soljenist'in adını anmustum. Soljenist'in Nobel Ödülli aldictan sonra takındığı tavır bana ilginç gelmemiştir. Başka bir ülkede yaşamak istemesi ve aradan bunca yıl geçtikten sonra yazamaması, ürin verememesi... Suçlama kesinlikle yoktu. Sadece masum bir gözlemeden yola çıkararak üzüntümüz dile getiriyordum. Yaratma aracı öncelikle "dil" olan, "çevre" olan bir yazın erinin başka bir ülkede ne yapabileceğini, neler yazabileceğini çıkış noktamı. Elbette ki gözlemlenen Türkîyeli yazardı. Yoksa günlük ve genel yaşamda ortak bir kültürü birlikte solyan Avrupalı düşünmemiştim. Büyük oir aile gibi yaşayan onların zaten böyle bir sorunları da yoktur.

Fakir Baykurt anılan yazısında, yaşadığı ikilemi de saklamıyordu. Diyor ki: "Suda balık neyse toplumda (*toplumunda* daha doğru olmaz mı? R.I.) sanatçı odur. Başka sularda, hele de kirletilmiş, bulandırılmış sularda sağlıklı yaşayıp üretmeyi sürdürden sanatçı örnegi ne yazık ki azdır. Bu olumsuzlukları anacak büyük sanatçılardır atlatabilirler. Kolay değildir. "Fahri Erdinç'in yurtdışındaki çalışmalarından sözederken de açık yüreklikle şunu diyor Fakir: "...Ro-

manlarını, öykülerini okuyunca, uzaktan görünen, duyulan, duyumsanan Türkiye ile yaşayan, her an kırıp kırıp, zaman zaman durağan, kimi zaman devingen Türkiye gerçeğinin birbirini tutmadığını görürsünüz." Bu arada uzakta kaldığı ülkesinin edebiyatçılarnı da gözden geçirdi. Akla başında hiç kimseini karşı çıkamayacağı gerçekler: "... Yurttan ne olursa olsun ayrılmayanlar da hepsi öyle, diri, taze yapıtlar üretmezler, ortamlar özgürlük ortamı olmayıncı. Onların da hepsinin değil ama, bir bölümünün tıkandıklarını, solunum yetmezliği nedeniyle solgunlaşıklarını birkaç sayfa okumada görürsünüz."

Bu görüşe katılmamak mümkün mü? Ama F.Baykurt gibi sahiden yetenekli ve deneyimli bir yazarımızın yurtdışında "bulandırılmış sularda" neler yitirdiğini bir dostu, bir okuru, hemi de bir yurttası olarak görmenin acisini ve üzüntüsünü nasıl gizleyebilirim şimdii?

Demek bu enerji kipi, bu anlatım usası, arkasında övünülecek pek çok şeysi olan delikanlı Fakir Baykurt altmış yaşıını geride bırakıyor.. İnsanın yaşamında iki altmış yıl pek yoktur. Olsa bile işe yaramaz. Sevgili arkadaşım, değerli yazar dostum Fakir Baykurt'a sağlıklı ve verimli daha nice yıllar diliyorum. Elbette ülkesinde!

Ankara, 26.10.89

Fakir Baykurt'un 60. Doğum Yılında

Yücel FEYZİOĞLU

Yıl 1969. Aylardan Temmuz 800'e yakın delege ve konuk ölümle yüz yüze. Titanik gemisi ile bir denizin üstünde değiliz. Kayseri'de Alemdar Sinemasında. Türkiye Öğretmenler Sendikası -TÖS-ün kongresi var. Delegelerden biri konuşmasını yapıyor. Fakir Baykurt Genel Başkan. Sakince sahneye çıkmıyor. Divan başkanı Cemal Başbay'a eğiliyor, bir şey konuşuyorlar. Başbay konuşan delegeyi durdurup sözü Fakir Baykurt'a veriyor.

...Arkadaşlar, su anda aldığımız bir habere göre kuşkutulmuş grupları bizi protesto etmek için Sinemaya yaklaşıyorlar. Heyecanlanmayalım lütfen, çalışmalarımızı sürdürelim, önlemler alınmıştır.

Dün gece kaldığımız otellerin önünde çaylarını yudumlarken şehri sallayan iki patlamanın nedeni şimdiden daha iyi anlaşılıyor. Gericiliği üstümüze sürmek için iki camiye bomba konmuş, bizerler ürperdi ile odalarımıza çekilmişti. Fasist Türkş'ın kurduğu komando kampları meyvelerini vermeye başlamıştı. Birçok yerde TİP ve TÖS bürolarına saldırıldı. 16 Şubat'ta "KANLI PAZAR" yaşamış, üç yurtsever öldürülmüştü. 1961'de kabul edilen ilerici anayasayı rafa kaldırıkmak için olaylar tezgâhlıyor, suç da demokrat, ilerici kuruluşlara yükleniyordu. Nasıl ürpererek odamızı çekilmeliydi?

Fakir Baykurt Valiyi aramıştı, izne ayrılmış. Yardımcısı "olacak olayları önleyeceklerini" söylemişti.

Şimdi kongre salonunda bir sessizlik, bir gerilim. Kimse konuşan delegeyi dinlemiyor artık. Derinden bir uğultu duyuyoruz, patlama sesleri geliyor. Çoğunluğu gençler kapılara yığınak yapıyoruz. Kendimizi koruyacak hiç bir şey yok elimizde. Çok geçmeden uğultu yaklaşıyor, yükseliyor. "Komünistler Moskova'ya!" haykırışları.

Merdivenleri dayayarak 2. kat pencerelerinden üstümüze akmak istiyorlar. Merdivenleri geri itiyor arkadaşlar. İlköğretim müfettişi Veli Demiröz heyecanla tabancasını sıyırmıyor.

—Yerine koy onu! diyor Fakir Baykurt.

Biraz sonra kapılara yükleniyorlar. İçerde panik başlıyor. Demir kapılar gümbür gümbür. Biz koltuk kenarlarını söküp ellerimize alıyoruz. Kapılar gümbürtü ile iniyor. İçeri taşlar, sopalar, şişeler yağmaya başlıyor. Atılanları kapı geri fırlatıyoruz. Binlerce kişi bir içeri dolsalar, cesetlerimizin üstünden geçeceklər. Can havlıyle kapıları bırakmı-

yoruz. Yaralanıyor kimimiz. Giremeyeceklerini anlayınca benzinli çaputları ateşleyip üst camlardan içeri atıyorlar. Perdeleri söküp ateşin üstüne sererek söndürmeye çalışıyor. Delegelerden biri perdenin arkasından tam tepeye tırmanmış, perdeler inince açıkta kahıyor.

—Biz yanınca sen kurtulacak misin hey! diye bağıryor bir delege. Adamçağız kırkırmızı kesilip iniyor aşağı.

İçerde duman iyice yoğunlaşıyor, alevleri söndürmek güçleşiyor. Gözü dönmüş genç biri tam içeri dalarken koluna vurup düşürüyoruz. İçeri sırukleyip:

—Niçin saldıryorsun? diyoruz.

Öylesine bir korkuya kapılmış ki, yarın veremiyor. Arkadaşlar sakinleştirildikten sonra:

—Fabrika içinde her birimize 5 lira verdiler. Dinimiz, namusumuz elden gitmiyor, gidip komünistleri sehrimizden kovalım dediler, biz de geldik, diyor.

Delegelerden biri:

—Peki komünistleri buldunuz mu? diye soruyor.

—Yok abi, karşımıza siz çıktıınız, diye yanıtlayıp yalvarıyor, ne olur beni öldürmeyin.

İçerde duman daha da yoğunlaşıyor. Alevleri söndürmek güçleşiyor. Bir ara Fakir Baykurt'u görüyorum; ceketi omuzundan aşağı, pantolonun bir yanı dizine dek yırtılmış. Mikrofona ulaşmaya çalışıyorum:

—Arkadaşlar sakin olun, şimdiki saldırı durdurulacak diyor.

Meğer dışarı çıkmayı başarmış. Tam karşında Ordu Evi var. Subaylar baheden seyrediyorlardı. "Bizi öldürdüktenden sonra mı kurtarmaya geleceksiniz?" demiş. "Müdahale için emir yok" demisler. Tekrar Vali yardımcısını aramış, "Buyruk vermek gerekiğini, yoksa geç kalınacağını" anlatmış.

Aradan 20 yıl geçtikten sonra o kalabalık nasıl yarıp çıktıığını geçenlerde Fakir Baykurt'a sordum.

—Kalabalık daha gelmeden dışarı çıktıım. Bizim arkadaşlar gidişimi engellemeye çalışırken elbiselerim yırtıldı, dedi.

Düdüklük sesleri duyduk üst üste. Bir albay:

—Şimdi sizi dışarı çıkaracağız arkadaşlar. Yavaş yavaş askerlerin arasından geçip arabalara bineceksiniz. Korkuya gerek yok. Ordu Evi'nin bahçesinde toplanacak, sonra Ankara'ya gideceksiniz.

İtiraz ediyor, Kongre'ye devam ede-

ceğimizi bildiriyoruz. Fakat Vali yardımcısı Kongreyi yasaklamış, yapılacak bir şey kalmamış.

Askerler, saldırganların arasından GMC'lere dek bir kanal açmışlar. Oradan geçiyor, arabalara biniyoruz. Saldırmak, vurmak istiyorlar, askerler güçlü engelliyor, hareket ediyoruz.

Yolboyunca buğday tarlalarını hüzünle seyredivorum. Güneş tepemizde kocaman bir portakal gibi görünüyor, akşam olmak üzere. İlk kez güneşin böylesine kızıl görüyorum. Romantik hüyləlara götürüyor beni.

Kongre Siyasal Bilgiler'de devam edecek.

Fakir Baykurt TÖS merkezinde bir basın toplantısı düzenleniyor. İlk kez o toplantıda tanışıyorum kendisiyle. O hengamenin içinde elimden tutuyor yumuşacık: "Eve gel konuşalım..." diyor. Çok heyecanlıyorum. Kitapları çıkar çıkmaz kasiptan bir yazar o. Ben ise bir kaç yazısı yayımlanmış 22 yaşında bir delikanlı. Beklemediğim bir davet bu.

Nasıl oluyorsa evine gidemiyorum, iyi dillikle Kars'a dönmem gereklidir. Sergi kitabımda karşılaşıyoruz. Yanında Prof. Muammer Aksoy hoca var. Tanıştırıyor. O da:

—Aaa, yahu ben seni akı başında bir adam sanıyorum, çocukmuşsun diyor.

Kırkırmızı oluyorum.

Fakir Baykurt:

—Bak, diyor, gazetelerde, dergilerde yazlarını görüyorum. Bunlar unutulup gidecek yazılar. Git otur roman yaz. Kalıcı olan odur.

—Benim yaşam başım kaç abi, nasıl roman yazarıymış? diyorum.

—Şu, şu öyküler yazan roman da yazar, gözünde büyütme. Git ve yaz.

Okuduğuna, aklında tuttuğuna bile şaşıyorum. Çok büyük bir morale Kars'a dönüyorum. Kayseri'de uğradığımız saldırılılığını biliyor F.Baykurt.

Şimdi dönüp baktığımızda 20 yıl geçmiş aradan. Saldırıyı devlet açıktan üstlenmiş. Fakir Baykurt 60 yaşına gelmiş. O ya da şu şekilde örgütSEL çalışmalarını sürdürürken edebiyat çalışmalarını hep ön planda tutmuş. Gençleri yüreklemeye, onlara övgülü yazılar yazmaya devam ediyor. Kimimiz kızı, fazla buluyoruz bunları. Elbette fazlaları, hacketmeden övdükleri var. Öyle sanıyorum kırkınum aşmış bizim kuşağıın ve daha genç sanatçılardan üstünde emeği az değil Fakir Baykurt'un. Bu, ülkemiz için az kazanım midir?

Hocam Fakir Baykurt

Muammer BİLGE

Fakir Baykurt adını ilk kez nerede duyдум diye düşünüyorum. Ortaokul birinci sınıfı başladığım aylarda, soğuk bir kış günü Erzurum'un Doğu Sineması öndeydik. Yanında benim gibi sinema tutkunu arkadaşım... Gözlerimiz "Yılanların Öcü" yazılı büyükçe afişte. İlk bakışta filmin adını ilginç, çarpıcı buluyorum. Afişte "Eser: F. Baykurt" yazısını görüyorum. Arkadaşımı soruyorum: "Kim bu Fakir Baykurt? Tanıyor musun?" Çocuk dudağını bükeyor, "Tanıyorum, ilk kez gördüm bu adı!" diyor. Afişin yanına Cumhuriyet gazetesinden alıntı yapılmış bir tanıtım yazısı konmuştu. O dönemin Cumhurbaşkanı, hemşehrimiz Cemal Gürsel'in filmi öven yazısıydı bu. Böylece ilgimiz daha da artıyor. "Bu filmi mutlaka görmeliyiz!" diyorum. Arkadaşım dünden razi bu önerime. Tek kavgımız hafta sonunda filmin gösterimden kalkması. En sonunda kararımızı veriyoruz: Ertesi gün ders ten kaçacağuz.

Elimizde okul çantaları, arkadaşımla sinemaya gidiyoruz. Gişeye yanaşıp ön sırıldan ucuza birer bilet alıyoruz. Sinemanın emektar kapıcısı Refik amca elimizdeki okul çantalarını görünce, sert bakışlarını yüzümüzde gezdiriyor. Bizi sinemaya almayacak diye içim ürpérüyor. Refik amca başını sağa sola kızgınlkı sallayarak biletlerimizi kesiyor.

Anadolu insanını bitmez tükenmez çilesini dile getiren filmi izledikten sonra çocuk kafamda değerlendirmesini yapıyorum. Beni yürektен etkileyen bir şeyle var, ama nedir, bilmiyorum. Nedenini çözemediğim duygularla yaşıyorum günlerce. Bir filme de olsa Fakir Baykurt'u tanımanın sevincini yaşıyorum.

Sonraki yıllar nerede bulduysam okudum kitaplarını; anlattıklarını yaşayarak, duyarak okudum. Başkalarına da önerdim okumaları için. Bşim kuşağın bilinçlenmesinde, olayları gerçekçi yorumlamasında Fakir Baykurt'un öykülerinin, romanlarının payı büyüktür.

Aradan yıllar geçti. Başkaları gibi ben de birkaç yılliğine Almanya'ya geldim çalışmaya. Ha bugün, ha yarın döneceğiz, derken Hamburg limanına attığım demir çürüdü, kalakaldık buralarda. Dönmek kolay mı?

Kafama esince öyküye benzer bir şeyle yazıyorum. Yazına olan ilgim okul sıralarında başlamıştı. Yazdıklarımı denetleme olağanından yoksundum. İşçi arkadaşımı, tanıdıklarınıma oku-

yordum öykü denemelerimi. Söyledikleri tek şey: "İyi, devam et..." Devam et demekle olacak iş değildi. Bir yazar, bir anlayan bulup okutmalıydım yazdıklarımı.

1977'nin sonbaharında dernekçi arkadaşlar, Fakir Baykurt Hamburg'a geliyor, dediler. Sevindim. Ülkemizin bu ünlü yazarını yakından görecektim. Belki yazdığım bazı öykülerini gösterme olağanlığı bulabilirdim. O günü iple çektim. Yılanların Öcü, Tirpan, hele hele unutulmaz Kaplumbağalar gibi onlarca romanın, öykünün ödüllü yazarı, TÖS'in genel başkanlığını yapmış Fakir Baykurt nasıl bir insandı? Çok merak ediyordum.

Benim gibi meraklılar derneği tıka basa doldurmuşlardı. Gözümüz kapıdaydı, bekliyorduk. "Geldi" dediler. Gürlütlü kesildi. Fakir Hoca içeriye girdi. Güleç bir yüzle bizleri selamlayarak yeri ni aldı. Soluğuğumuzu kesmiş onu dinliyorduk. İnsana güven veren bakışları, yumuşak bir ses tonu vardı. Sözcükleri özenle seçmiş bir konuşmacıydı. İçimizden biriydi sanki, ıstdık ona. Soruları özenle dinliyor, kimseyi kırmadan yanlıyor. Alçakgönüllü, hoşgörülü, herkese ayrı ayrı önem veren bir insanı. Toplantıdan sonra fırsat bulup konuşmadım.

Bırkaç yıl sonra Yabancılar Şenliği'ne katılmak için yine geldi. Bu kez tanıma olağanlığı bulduğum kendisiyle. O akşam bir arkadaşımın evinde buluştu. Gece yarısına dek sanattan, yazından konuşduk. "Ben de birşeyler yazmaya çalışıyorum Hocam." dedim. "Öykülerime bakar misin?" Gözleri ışıldayarak aldı dosyam. "İlk fırsattha okuyup düşüncelerimi sana yazacağım." dedi.

Aradan çok geçmeden posta kutumdan çıktı mektubu. İvecenlikle açtım zarfı. Acaba ne yazmış? Mektubu iki üç kez okudum. Yazım kurallarıyla ilgili bazi uyarılarının yanında öykülerimi övüyordu. Beni yüreklendiren, yazın yasamina sokan onun bu mektubudur, dersem sanırıam abartmış olmam.

Fakir Hoca'yla başlayan dostluğu mız hep sürdürdü. Çok kez birarada olduk, okuma günlerinde, şenliklerde, hafta sonu buluşmalarında... Uzun uzun konuşduk, tartıştık değişik konularda. Yazdım yeni öykülerini özenle okudu, görüşlerini bana iletti. Böylece onu yakından tanımış oldum.

En çok ilgili çeken özelliği, insanlar arasında ayrim yapmadan herkese içtenlikle yaklaşmasıdır. Herkese yetecek ka-

dar sevgi vardır onun yüreğinde, herkese uzzatak bir karanfil... Hele çocuklara karşı tutumu bambaşkadır. Onu bir işçinin koluna girmiş yürürken, ya da tanınmadığı bir çocuğun yanaklarını okşarken her yerde görebilirsiniz.

Yurdışında yeni yeni filizlenen yazarlara, şairlere kol-kanat girmesi onun başkası bir özelliği değildir. Hepsiyle ayrı ayrı ilgilenebilir, mektuplaşır, kitaplarına önsöz, dergilere onlarla ilgili tanıtım yazıları yazar. Nerede bir fidan görse suyunu ondan esirgemez, irmağının yatağını ona yöneltir. Yeni yazarların ortaya çıkması gönencidir Hoca'yı. Vera Tulyakova Hikmet'le bir buluşmamızda, "Nazım da Fakir Baykurt gibi genç yazarlarla, şairlere çok ilgilendi. Onun bu yönü Nazım'a çok benzeyor. Böyle bir yazarınız olduğun için gururlanmalısınız!" demesini unutmadım.

Tanıdığım Fakir Hoca, Kişisel tartışmalarдан, tartışmalarдан hep kaçınır. Garip davranışları, olağan aykırı bir yaşıntıyi yazarlığın, sanatçılığın olmazsa olmaz özelliğini olarak görenlerin tersine onun düzgün yaştısı, ilkel bir çalışma düzeni vardır. Üretkenliği, yapıtları bu na örneklerdir. Fakir Hoca'nın peteği doludur, daha çok oğul balı verecektir.

Sürgünler, hapisler, baskilar onun yaşımanın ayrılmaz parçası olmuş, tutucu iktidarların hismine uğramışsa bu, topluma, emekçi halkımıza karşı duyduğu sorumluluktandır. Romanları, öyküleri, masalları ve şiirleriyle Fakir Baykurt, bereketli Anadolu toprağının Türk yazarına bir armağanıdır.

Altıncı yılında yapıtlarıyla yazın dünayımıza getirdiği yeniliklerden dolayı Fakir Baykurt'un emeğine saygı olsun! Daha nice yillara!...

Bir Öykü

Fotolu Vergi Mükellefi

Mehmet SEMİH

Vergi dairesinden, vergi borçlarını ödedemişime ilişkin bir yazı geldi. Bu vergi işi de nereden çıkıyor? İsim benzerliği, yanlış adrese gönderilmiş bir evrak olabilir. Tüm olasılıkları düşündüm. Bu ben değilim, başka birisi.

Bana gönderilen evrağı alıp, o vergi dairesine gittim. Müdürlerle görüştüm.

— Ali Bey'e gidin, dedi, o ilgilensin.

Ali Bey'le görüşüp, bu bilinmeyen evrakların ne olduğunu soracaktım. Belki bana bilgi verecek, belki o da işin içinden çıkamayacak...

Ali Bey'in odasına girdim.

— Beni müdür bey gönderdi. Evrakları siz inceleyecekmişsiniz.

Ali Bey evraklarını aldı, o da:

- Evet, şimdideyde deşin hiç vergi ödememişiniz...
- Ben vergi mükellefi değilim. Belki isim benzerliği...
- Yoo, bu sizsiniz.

— Nasıl olur? Vergi dairesi ile hiçbir ilişkim yok.

Ali Bey, beni Hamdi Bey'in yanına gönderdi.

Dolaşip duruyordum. Neyin ne olacağım belli değil. Herkes beni bir yere, başka bir odaya gönderiyordu.

Hamdi Bey'in odasına girdiğimde, anlayamadığım bu vergi meselesini ona da anlattım. Hamdi Bey de evrakları inceledi. Bir bana, bir evraklarına bakıyor. Adam öyle bir bakıyor ki, sanki vergi borcum var da ödememişim, suçluymuşum gibi!.. Hiç insan zorla borçlanırlar mı? Ama, maliyeciler mükellefi kışırırlar mı? Tamam... Siz istediginiz kadar vergi dairesine borçlu olmadığını söyleyin, inanmazlar.

Hamdi Bey, bana gönderilen yazıyı, ikinci kez okudu.

— Kaç yıldır bu işe uğraşıyorsunuz? diye sordu.

— Hangi iş?

Hamdi Bey dolaptan aldığı dosyayı, önüne koydu. Ben de dosyaya bakıp, adımın olup olmadığına... Evet, dosyanın kapağında adım yazılıydı!

— Hiç şaşmadım, dedi, galiba sizden cezai vergi alınacak.

— Neyin vergisi bu acaba?

— Haa, demek siz vergi borçlarınızı inkar ediyorsunuz? Bakınız vergilendirilen kazanç kutsalıdır. Herkes gibi siz de verginizi ödeyeceksiniz.

Hamdi Bey ne demek istiyordu?..

— Verginizi zamanında ödemezseniz, bunu yargı organları çözümleyecektir.

— Mahkemeye verilirse, birinci celsede aklanırım.

— Yanlıyorsunuz...

Adamcağıza ne söyleyeyim?

— Ben vergi dairesinde işi olan biri değilim.

Hamdi Bey ayağa kalktı. Masanın üzerindeki dosyayı aldı.

— Siz de geliniz, dedi. Fotolu servise gidiyoruz. Vergi dairelerinde fotolu servisler kuruldu. Mükellefler vergilerini ödeseler de, bizleri uğraştırmalar, olmaz mı?

Koridorun sağındaki üçüncü odanın önünde durduk. Hamdi Bey kapayı tiklattı, içeri girdik.

Odada yirmi kadar memur vardı. Hamdi Bey, fotolu servis şefi sandığım adama:

— Bize K-M 222, K-M 223 numaralı dosyaları çıkartır misiniz?

Vergi dairesinde —vünlüsünüz— olmayan bir çabuklukla, dosyalar çıktı. Hamdi Bey bana dönerek:

Bu bölgede adresini saptadığımız, fotoğrafını çektiğimiz bin kadar kişi var. Demek oluyor ki...

Görevli memur, dosyadan çıkarttığı fotoğrafı bana göstererek.

— Bu siz değil misiniz? Fotoğrafta gördüğünüz gibi, önungüze koyduğunuz kalemleri satıyorsunuz.

— Kalem mi, ne kalemi?

Fotoğrafa iyice bakınca, aaaa. Ben gerçekten kalem satıyorum! Elimdeki kalemi havaya kaldırmışım. Çevremde bir kaç kişi... Onların da önlerinde bir şeyler var.

— Ya bu adamlar kim?

Onları arıyoruz. Kimin adresini bulduk, kimin fotoğrafı elimizde. Onlar da mükellefimiz olacaklar.

Bu vergi memurları, anlaşılan beni izliyorlar. Şimdi bu fotoğrafın nerede ve ne zaman çekildiğini anımsıyorum. Çünkü fotoğrafı Kamil Bey de var. Fotoğrafı ikinci bakışında Kamil Bey'i tanıydım. O da mı isportacı? Adamcağız, ağını açıp konuşmaktan aciz. O ise, fotoğrafta cep defterini karıştırıyor.

— Bu bayı tanıyor musunuz?

— Taniyorum.

— Adresini verir misiniz? Eğer bizlere yardımcı olursanız, vergilendirilmeyen kişi kalmayacak.

Görevli memur, dosyadan başka bir fotoğrafı çıkarttı.

— Bakın, dedi, bu da sizsiniz. Burada da bir şeylerle uğraşıyorsunuz.

Demir gösterilen fotoğrafta, ne yaptığımı anımsayamamışım, düşününce... o fotoğrafta Kamil Beyle konuşuyorum. Ben ona çok önemli bir olayı anlatıyorum. Raslanti, elimde kalem var. O da, elindeki defteri havaya kaldırmış. 'Borçlanmadığım kimse kalmadı. Şu borç defteri dolu' diyor.

Hamdi Bey, sanırım anlatıklarına inanmıyorum. Nasıl inansın? Siz vergi memuru olun da inanın...

— Artık isportacılardan vergi karnesi çıkartacaklar. Kaçak çalışmak yok.

— Fotoğrafları kim çekmişse, yanlış çekmiş. Ben isportacı değilim.

— Olayın mahkemedede anlatırsınız. Bu fotoğrafa ne diyeceksiniz? Bakın bakın...

Fotoğrafta yine ben!.. Yanında Sami Bey... Elimde koca bir cisim. Fotoğraf fulu olduğundan, elimdeki şeyin ne olduğu belli değil.

-- Demek seyyar tüp gazcılık da yaptınız..

Masamın üstündeki fotoğraflara bakıyorum. Dalmışım... Hamdi Bey devam ederek:

-- Daha çok fotoğraf var. Ya burada ne yapıyorsunuz?

Yanındakine gösterdiğiniz nedir? Ne sattığınızı iyice düşünün.

-- Bizim yeğene İngilizce dersi veriyorum.

-- Ya bu fotoğrafta?

-- O fotoğrafta gazete okuyorum.

Hayır.... Gazete satıyorsunuz. Baksaniza kolkutlarınıza altı, gazete ve dergiyle dolu.

-- Günde üç gazete alırım. Aylık, haftalık tüm dergileri...

-- Bizi kandırıramazsınız.

Hamdi Bey, eline aldığı fotoğrafı göstererek:

-- Burada berbersiniz. Berberlik yaptığımızı inkar edecek değilsiniz.

Vergi dairesinden çıkarken, müdüre göndereceğim yazıyı düşünüyorum.

Eve döñünce, vergi dairesine şu yazıyı yazdım:

"(...) Gönderdiğiniz yazıyı alınca, dairenize gelerek siz ve diğer yetkililerle görüşmüştüm. Gerçek sudur: Fotolu servis yetkilileri, usulsüzce benim ve yanındakilerin fotoğraflarını çekmişlerdir. Yüzlerce kişinin sıra beklediği, karaborsanın sürdüğü bir dönemde... insan elini havaya kaldırırsa, kalemi satıyor demektir? Kuyrukluada insan yanındakilerle konuşursa, iþportacılık mı yapıyor anlamına gelir? Yeğenime ders vermek, oğlumun saçlarını kesmek benim ne öğretmen, ne de berber olduğumu gösterir. Umarım bu kadar bilgi yeterlidir. Fotolu servis yetkilileri, fotoğrafları biraz geriden, sıra bekleyenlerin tümünü, geniş açı objektifle çekseydi, bizlerin işporacı olmadığı anlaşılacaktı."

Bu yazıyı (...) vergi dairesine göndereceğim. Acaba müdür nasıl karşılaşacak? Fotolu servis yetkililerine: "Çok dikkatli olun, beni rezil etmeyin" diyecektir.

Bir Halk Sanatçısı: Fakir Baykurt

Mehmet BAYRAK

TÖB-DER adına hazırladığımız Yeni Toplum Dergisinin Nisan 1976 tarihli "Köy Enstitüleri" özel sayısında Fakir Baykurt'u değerlendirdiğimde şöyle demiştim: "Baykurt'un ürünlerinin, yaşamıyla doğrudan ilişkisi, ilintisi var. Bıçandan öze, ürünleriyle yaşadığı toplumsal ortam arasında diyalektik bir birlik vardır. Köy çocukluğundan getirdikleri, enstitü öğrenciliğinden aldığıları, köy öğretmenliğinden kazandıkları, ortaokul öğretmenliği ve ilköğretim müfettişliğinden edindikleri, sendika yöneticiliği ve nihayet hapishane izlenimi ve gözlemleri adım adım onun yapıtlarına simmiştir."

Bu tarihten sonra Baykurt'un yazarlık sürecine yeni bir halka daha ekendi: Almanya serüveni...

Sözünü ettigimiz diyalektik birlik bu süreçte de kendini gösteriyor ve bu kez çeşitli boyutlarıyla 'Almanya' olgunu giriyor onun ürünlerine. "Barış Çöreği", "Yüksek Frınlar" ve "Koca Ren" bunlardan birkaçı.

Ideolojik örgüsü ve estetik dokusuyla Baykurt'un eserlerini irdelemenin yeri burası değil. Ancak şu kadarnı belirlelim ki, Baykurt, gerek köyün köyünün edebiyata girmesinde gerekse edebiyatın halklaşmasında ve bir okuyucu kuşağın oluşmasında belirgin bir simgedir. Daha önce romantik düzlemede ve bir fantezi olarak edebiyata yansyan köylü, bu kuşak aracılığıyla sınıfı kimliği ve söylemiyle, başka bir deyişle "doğrudan" edebiyatta boy vermiştir. Köy kökenli okumuşlar bu ürünlerde kendilerini gördükleri için, şehir kökenler köyü-köylüyü tanımak için bu ürülere başvurur olmuşlardır. Toplumsal yapıda yaşanan değişim ve radyo-televizyon gibi kitle iletişim araçları kuşkusuz bu ürünlerin etkisini oldukça azalttı; ancak herhangi bir ürünü çıktıgı dönemin koşulları için-

Orad

de ele almak gerekiyor. Geçmiş ürünler bir dönemin sanatsal tanığı olarak kalacak, geçmişin ilkel üretimi araçlarının yerini de modern üretim araçları ve olumlu/olumsuz yönleriyle yeni insan tipleri alacaktır. Son ürünler bu oluşumun yansıtıcısı gibidir. Özün biçimini belirlemesine koşut olarak, farklı toplumsal yapılar arasında bocalayan insanların dramı da bu ürünlerin kahramanlarına yansıyacak, dış anlatım giderek yerini iç hesaplaşmaya ve bilinc-akışı yöntemine bırakacaktır. Çünkü insanlar bilinclenmeye daha bir iç hesaplaşmaya ve irdelemeye gidiyorlar. Sanatçıya duisen görev, bu yeni oluşumun ve ivmesi hep ile- riden yana olan toplumsal gelişmenin bilinci ve doğru tanımlığını yapmaktadır.

İnanyorum ki, "Almanya işçiliği" olgusu kapanıp yeni bir dönem açıldıında da, bu sürecin en iyi tanımlarından birini Baykurt'un ürünler yapacaktır. Ancak yine vurgulamamız gerekiyor ki, sanatçı yalnızca olana tanıklık etmekle kalmamalı, aynı zamanda olması gerekenin de işilda olmalıdır. Bu işlevi yüklenen toplumcu-gerçekçi sanat, Türkiye toplumunun ve genelde halkın yaşadığı sancıları olumlu bir "doğum"la başlatmasında önemli bir rol oynayacaktır. Ne mutlu bu kutsal işlevi yüklenen sanatçılara.

“Romancı Fakir Baykurt’un Yapıtlarında Geçen İnsan Tiplerinin Evrimi”

Mariya Mihaylovna PEPENKOVA

Fakir Baykurt’un yapıtlarını konu alan bir doktora çalışması 1988 yılında Moskova’da yayımlanmıştır. Pepenkova’nın, özgün adı “Evolutiona obrazu geroya v tvorčestve Fakira Baykura-Romanista” olan bu incelemesini Tekin Özbeyp Rusça’dan özetleyerek çevirmiştir.

Inceleme Konusunun Güncelliği: Doktora tezinde, yazar Fakir Baykurt’un yapıtları sıklıkla bağlı olan köy edebiyatı incelenecektir. Köy edebiyatına duyan ilgisinin nedenlerini ise şöyle sıralayabiliriz: a) Eleştiriye açık gerçekçi edebiyatın, onun zemininde bireşimlenmeye ve gelişmeye olması; b) 1950’li yıllarda buna ulusal edebiyat hareketine damgasını vuran “sosyal realizm”的 karakteristik yönlerinin, yine bu edebiyat türünde cisimlenmiş olması; c) edebiyat türlerinin sıralanmasında romanın başta gelmesi.

Doğu ülkelerinin edebiyatlarında önemli bir yeri olan köy edebiyatı türünün anlamını kavramada, F.Baykurt’un yapıtları ayrı bir güncelik kazanmaktadır. Gerçekçi yazar Fakir Baykurt’un yapıtsal arayışları oldukça genişir. Onun kaleminden romanlar, öyküler ve politik yazılar çıkmaktadır. Sanatsal üstünliği, roman yazımında ise iyice belirlilik kazanmıştır. Bu nedenle doktora tezinin de ana amacı onun romanlarında merkezi yer tutan insan tiplerinin araştırılmasına yöneliktedir. Yazarın yapıtlarında insan tiplerinin nasıl değişimlere uğradıklarına, sanat açısından da hangi araçlarla anlatıldıklarına tezde somut olarak değinilecektir.

Yazarın, araştırmaya konu edinilen yapıtları şunlardır: “Yılanların Öci” (1959), “Irazca’nın Dırılığı” (1961), “Onuncu Köy” (1961), “Amerikan Sargısı” (1967), “Keklik” (1975), “Kara Ahmet Destanı” (1975).

Bu doktora çalışması, F.Baykurt’un yapıtlarını bir monografik bütünsel içinde ele alan ilk doktora çalışmasıdır. Yazarın somut yapıtlarından yola çıkıp kulandığı insan tiplerinin evrimini adım adım izleyerek, onların köy edebiyatındaki yerlerini, ideolojik ve estetikselleşmeyle belirlemeye özen göstermiştir.

Çalışmanın pratikteki önemi ise, araştırmadan alınan neticelerin Türk Edebiyatı Tarihi adı altında yapılacak akademik çalışmalarla ışık tutacağı gibi, yüksek okullarda Doğu ülkelerinin ede-

biyatları incelenirken de karşılaştırılara yardımcı olacaktır.

Konu şu üç bölümde incelenecaktır: “F.Baykurt’un izlediği sanatsal yol ve estetiksel bakış açısı; F.Baykurt’un ilk yapıtları: Kendiliğinden başlayan direnenin bilinci bir karşılaşmeye dönüsümü; romanlarında kullandığı antiemperyalist kahramanları.”

Doktora tezinin hazırlanmasında, Türkçe ve Rusça yazılmış iki yüzük aşkın bilimsel yazı gözden geçirilmiştir.

F.Baykurt’un yapıtlarının ideolojik içeriğinin üstünlüğü, Sovyet yazarlarının olduğunu kadar, diğer yabancı edebiyatçıların da ilgisini çekmektedir.

(Bu kısmda teze, F.Baykurt’un özgeçmiş anlatılarla bir giriş yapılmakta ve yazarın yaşamının önemli olayları kronolojik sıralamaya anlatılmaktadır. Yazarın toplumsal-politik ve sanatsal estetik bilincinnesinde önemli bir yertutan, öğrenimini yaptığı Köy Enstitüsü’ne eğilimliktedir. Yazarın ilk kez Köy Enstitüsü döneminde edebiyata gönüldiği, öğretmenlik yaptığı sırada yazdığı eserleriyle tanınmaya başladığı ve daha sonra da TÖS başkanlığına seçildiği, bu görevini 12 Mart 1971 tarihine kadar sürdürdüğü anlatılmaktadır. Cev.—).

Diğer “gerçekçi sosyalist”lerde de görüldüğü gibi F.Baykurt’un dünya görüşünün temelinde de, Türk toplumunun sosyalist bir bazda yeniden yapılanması yatkınlıdır. Bu yeniden yapılanmanın, ancak köylülerin bilincenmesiyle olanağını olduğunu anlatmaya çalışan yazar, böyleselikle toplumsal değişimlerin de, ardından bunu izleyeceğini vurgulamaktadır. Yazarın görüşüne göre devrimsel sanat çalışmaları, kitleler arasında sosyalist fikirlerin yayılmasına önderlik ederler.

F.Baykurt’un edebi alanda, görülmemiş derecede üretilen çalışmaları yazarın ilk dönemine isabet etmektedir. Yazar bu ilk dönemde su eserlerini yazmıştır: “Çilli” (1955), “Efendilik Savaşı” (1959), “Karın Ağrısı” (1961), röportajlarını topladığı “Efkâr tepesi” (1960), Yunus Nadi Ödüllü’nu aldığı “Yılanların Öci” (1961), aynı romanın devamı olan “Irazca’nın Dırılığı” (1961), “Onuncu Köy” (1961).

Köy edebiyatının 1950’li yılların sonlarında öncül bir yerinin olması, F.Baykurt’un önemli Türk edebiyatında daha da artmaktadır. 1960’lı yıllarda bazı Türk eleştirmenlerin, köy edebiyatının

artık iflas ettiği, tükenmediği yolunda ortaya atmış oldukları iddialarının ne kadar yersiz olduğu kanıtlanmıştır. Zira, bu öne sürülen iddiaların aksine, Talip Apaydın, Kemal Bilbaşar, Yaşa Kemal gibi romancıların da en çok eğildikleri konular yine köylülerdir. F.Baykurt da bu dönemde öykülerini topladığı “Cüce Muhammet” (1964), “Kerem ile Aslı” (1964), “Amerikan Sargısı” (1967), “Kaplumbagalar” (1967) gibi yapıtlarını yayımlamıştır. Bu dönemde öykücülerden Bekir Yıldız, Dursun Akçam, Mehmet Başaran ve diğerleri de dahil edilebilir.

F.Baykurt’un 1970’li yıllarda yazmış olduğu öykü ve romanlarının konusunu köylü insanların kişiliği, onun değişen bilinci ve ona özgü hareket tarzının psikolojisi oluşturmaktadır. Bu süjeler “Anadoluh Garajı” (1970), “On Binlerce Kağım” (1971), Sait Faik Ödüllü’nu aldığı “Can Parası” (1974), “İçerdeki Oğul” (1974) “Simirdaki Ölü” (1975), “Şamar Oğlani” (1976), “Kalekale” (1978), TDK’nın ödüllendirdiği “Tırpan” (1970), “Köy Göçüren” (1973), “Keklik” (1975), Orhan Kemal Roman Ödüllü’nu alan “Kara Ahmet Destanı” (1978), “Yayla” (1976) isimli yapıtları yeni bir içerikle karşımıza çıkmaktadır.

F.Baykurt’ın F.Almanya yaşamında yazmış olduğu yapıtları ise, tamamıyla aynı içerikliktedirler: “Barış Çoreği” (1982), “Gece Vardiyası” (1982) ve “Yüksek Frınlar”da (1983) görüldüğü gibi. Bu romanlarında yazar, kaderlerini yurtlarından savurup “makineleşmiş Avrupa” gurbetine attığı bir buçuk milyon Türk köylüsünün yaşam kavgasını anlatmaktadır.

“Köy edebiyatı” diye tanımlanan yeni yazın türü Türkiye’de, 1930’uncu yıllarda belirginlik kazanmıştır. Bu yeni yazına Sabahattin Ali, Sadri Ertem, Reşat Enis gibi yazarların yapıtları da dahil edilebilir. Fakat Türk dünyasının edebiyatının gelişim dönemi olan 1950’li ve 1970’li yıllarda köy konusuna doğrudan Yaşa Kemal, Orhan Kemal, Kemaal Tahir, Samim Kocagöz gibi “sosyal realist” yazarların yanısıra, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Yusuf Ziya Bahadınlı, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt gibi ‘Köy Enstitüllüler’ de eğilimlişerdir. Köy Enstitüllüler yazarlar köylerin sosyal konumlarını çok daha iyi tanıdıklarını ve olayları yerinde izledikleri için, işledikleri konulara köylülerin gözleriyle bakmayı başarmışlardır ve onların durum-

larını çok iyi yansımışlardır. Köy Ensitüülerin yapıtlarında yepen bir insan tipi ortaya çıkmaktadır. Bu insanlar köylülerdir ve gelenekleşmiş bilinçleri, artık yavaş yavaş toplumsal bir bilinclelmeye doğru ilk adımlarını atmaktadır.

Yeni insan tipinin üstün yetenekleri sergilenmekte, onlardan bazıları geniş kitlenin içinden sıyrılp çıkmaktadırlar. Dolayısıyla, bu noktada geleneksel halk destanlarında geçen romantik kahramanlarla ya da halka önderlik eden diğer geleneksel halk kahramanlarıyla bir bağlantı kurmak zor değildir. (Yaşar Kemal'in "İnce Mehmed" (1955), Kemal Bilbaşar'ın "Cemo" (1966), "Memo" (1968) adlı romanlarında veya F. Baykurt'un 1950'li yıllarda 1970'li yıllar arasında yazdığı romanlarında olduğu gibi).

Bu bölümde, F. Baykurt'un "Yılanların Öcü", "Irazca'nın Dırılığı" ve "Onuncu Köy" isimli romanlarında önemli roller oynayan kişilerin sanatsal açıdan anlatım biçimlerine, konu ve kompozisyon itibarıyle bu kişilerin betimlenmesine, yazarın sessiz bir direnişten bilinçli bir karşı çıkmaya yönelikine yer verilecektir.

Yazar, "Yılanların Öcü" ve "Irazca"nın Dırılığı'nde kullandığı diyaloglarda aile yaşıntısını ele alıp, bu yolla köy yaşamındaki sosyal gelişmeleri yansıtmaktadır. Yoksul köylü ailelerinin kaderleri, halkın 1950'li yıllardaki yaşamı gözler önüne serilmektedir. Romanda, yoksul yaşı köylü Irazca'nın oranın yerel varsız insanlarıyla karşılaşması anlatılır. Irazca'nın kişiliği, romanda geçen diyalogların ideolojik ve sanatsal merkezini oluşturur. Irazca'yı bireyselleştirmeye diyaloglar yoluyla kullanılan söz sanatı, yazarın ustalığı göstermektedir.

Irazca'nın kişiliğinde yansyan bilinç ve psikolojinin içinde müslüman olmadan önceki devirde yaşamış Türk kadınının, benliğinde taşıdığı bir takım özelilikler vardır ("Dede Korkut" destanının Sarı Selcan'i, Banu Çiçek'inde ya da "Köroğlu" destanın Benli Hanım, Dönem, Harman Deli'sinde olduğu gibi.)

Romanda geçen kaymakamın kişiliğinde ise yazar "halk-aydım" ikilemini canlandırmaktadır. 1920'li yıldan 1950'li yıllara dek yazılan Türk edebiyatında da görüldüğü gibi, aydınların halka yaklaşması, onunla "kaynaşması", kahramanlarla kurulan diyaloglara yansımıştır. (Yakup Kadri'nin "Yaban" (1932), Orhan Hançerlioğlu'nun "Karancılı Dünya" (1951) isimli romanlarında, Yaşar Kemal'in "Temeke" (1955) öyküsünde olduğu gibi.)

"Onuncu Köy" romanı ideolojik yönü ve değişim istedigi konular bakımından aynı doğrultuda yazılmış olan diğer romanlara benzemektedir. Bu roman da toplumun sosyal yapısı büyük bir heyecanla dışarıya yansıtılmaktır, köylülerin yaşamlarından beklenilerinin, umutlarının nasıl kırıldı anlatıl-

maktadır. Yazar ayrıca, aydınların devrimsel çalışmalarına da yer vermektedir, geniş halk kitlelerinin uyandırılmasının, kültür ve bilgiye kavuşturulmasının önemini vurgulamaktadır.

Bu yapıtında estetik yönden ideal kişi köy öğretmenidir. Köy öğretmeni bilinçli bir biçimde sosyal adaletin kavgasını vermektedir. Kendisi de bir köylü olan öğretmen, halkını iyi tanımakta ve onun psikolojisini bilmektedir. Burada "halk-aydım" ikilemi fikri bir diğer romanlarından ayrı bir çözüme kavuşturulmaktadır: Öğretmen, güçlü ve köylüe sözünü geçirebilecek yetkilerle donanmıştır. Yazar o nedenle, belirli ölçülerde idealleştirme yolunu seçmiştir.

Romanda halkın uyandırılışı ve sosyal adalet uğruna bilinçli kavgası iyi anlatılmıştır. Benzeri diğer romanlarından ayrı olarak, halk artık kişiliği belirsiz bir kitle olmaktan çıkmıştır. F. Baykurt gayet ustaca köylü kahramanlarının kişisel özelliklerini de belirtmektedir.

"Onuncu Köy"ün canlı ve renkli yapısı diğer benzeri yapıtlarına benzemektedir. Kişiler olumlu ya da olumsuz nitelikleriyle, geleneksel destanların yapılardında olduğu gibi, birbirlerinden kesin çizgilerle ayırmaktadırlar.

F. Baykurt'un çalışmalarında yeni bir dönemin başlangıcını simgeleyen "Amerikan Sargası", "Keklik", "Kara Ahmet Destanı" anti-emperyalist yapıtlarının ayrıca incelenmesi gereklidir. Türk toplumunun birçok katmanını kapsayan antiemperyalist atmosfer, Osmanlı devletinin yıkılmasının ardından 1920'li yıllarda başlatılan Kurtuluş Savaşı'nı, sultanatın yıkılışını, dış güçlerin yurdu işgal etmelerini çok sayıda yazarın ilgi sahnesine sokmuştur. Kemal Tahir'in "Esir Şehrin Mahpusu", "Yorgun Savaşçı", Samim Kocagöz'ün "Kalpaklılar" ve "Doldudizgin", İlhan Tarus'un "Hükümet Meydanı", "Vatan Tutkusu", "Var Olmak", Hasan İzzettin Dinamo'nun "Kutsal İsyân", "Ateş Yılları"; Erol Toy'un "Toprak Acıkimea" isimli yapıtları bu dönemin birer kanıtlarıdır.

F. Baykurt'un eserlerini, diğer antiemperyalist yapıtlardan ayıran en önemli özellik, tarihsel temellere değil günün gerçeklerine dayalı olmasıdır. Daha da önemlidir; köylerde olanlara ve bitenlere dayalı güncel gerçekleri doğrudan yansıtmasıdır. İşte bu nedenle de romanların yenilikçi yönünü açığa çikaran eleştirmenler, onun hakkındaki son derece olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

"Amerikan Sargası" Türk yazımında ilk kez somut olarak ülkenin ekonomik ve kültür yaşamına Amerikalıların gitgide egemen olmaya başladıklarını anlatarak, bunun Türk halkına beraberinde getireceği tehlikeli sonuçları gözler önüne sermektedir. F. Baykurt yapıtlarında diğer yazarlardan değişik simgeler kullanmakta ve değişik düşünsel eklemeler yapmaktadır. Yazar, eski geleneksel simgelerden uzaklaşıp onların yerine, "Kek-

lik" te de görüldüğü gibi, sosyal içerikli yeni simgeler kullanmaktadır.

F. Baykurt, diğer yazarların kullandıkları geleneksel öykü biçimlerinden de ayrılmaktadır. O, öykü yazarı olarak girişleri yaptıktan sonra metni "terketmek", sözü yapıtındaki kişilere verip, öyküyü onlara anlatırmaktadır. Böylece her şeyi bilir "laf ebeliği yapan" yazar gereksinim kalmamakta, öykünün içindeki kişiler işlerlik kazanmaktadır, onların işlevi artmaka ve değerlendirmelerde onlar yapmaktadır. Tezde tanıtanmaya çalışıldığı gibi, yazar, olup bitenlerle ilgilendiği kadar, yapıtlarındaki kişilerin ruhsal yapıları, yaşadıkları olaylar ve düşünceleriyle de yakından ilgilenmektedir.

Romanın yeni yapısı, kahramanlarını yeni betimleme tarzını da beraberinde getirmektedir. Yazarın betimlemeleri ve yorumlamaları öykülerinde kullandığı kişilere göre değişikliğe uğramakta, sık sık metin içi monologlar kurulmakta ve kahramanları bu iç monologlar aracılığıyla içlerini dökebilmekte ve kendilerini daha iyi tanıtabilmektedirler. Bu yolla da öykülerin kahramanları çok keskin bir canlılık ve artan bir duygusalı kazanmaktadır.

Öykünün büyük bir bölümünün kendisine aynıldığı Kızılıöz köyünden gece bekçi Temelos, Türk edebiyatında bir köylü önderi niteliklerine kavuşturulmaktadır. (Yaşar Kemal'in "İnce Mehmed"; Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" ki Zeynel; Kemal Bilbaşar'ın "Memo" sundaki Memo; Cengiz Tuncer'in "Hacıçılı Toprak" isimli romanındaki Hasan gibi.)

Temelos'un kişiliğinde F. Baykurt, kendi ideal aktif kahramanı, halkın çırkarlarını savunan bilinçli bir savaşçıyı canlandırmaktadır.

"Amerikan Sargası"nda olduğu gibi, "Onuncu Köy"de F. Baykurt halkın uyanışını, geri kalmışlığından silkinisini ve sosyal adalet uğruna bilinçlenmeğini sergilemektedir. Köylülerin geleneksel bilinçlerini, psikolojilerini yenip dumurlarını değiştirmelerinin, ancak kökü toplumsal değişimlerle gerçekleşeceğini F. Baykurt "Keklik" romanında anlatmak istemektedir. Bu tür tarihsel bir değişimin kaçınılmazlığı bilincini F. Baykurt köylü delikanlı Yaşar'a yüklemiştir ve Yaşar sonunda bunu başarabilmeğtedir.

"Amerikan Sargası"ndan değişik olarak, "Keklik"te de yazar kendi anlatımından tümüyle elini çekmekte, sözü, romanın içindeki anlatıcılarla bırakmaktadır, onların her birine ayrı bir bölümünü anlatırmaktadır. Metin içi monologları yazar etkin kılmaktadır.

Romanda köylü bir ailenin üç kuşağını canlandırmaktadır. Araştıracının kanısına göre, Elvan Çavuş, oğlu Seyid ve torunu Yaşar sosyopsikojik bilinclenmenin ve hareket tarzının üç ayrı düzeyini etkin kılmaktadır. Önce Elvan

Çavuş, arkasından da Yaşar doğruya arama yolunu seçerlerken, Seyid ise refahı aramakta ve böylece insansal ve ulusal gururunu yitirmektedir. Romandaki kişiler çoğu zaman hikayeci rolüne bürünmekte, yazar onların iç dünyalarını yenilemelerine özen göstermekte, onlara yeni bir kişilik, yeni bir psikoloji vermektedir. Yazar "Keklik"te, kahramanlarının edilgenliklerini kaldırımı, onlara değişimlerinde ve gelişmelerinde yeni bazı batılılaşma özelliklerini kazanılmayı başarmıştır.

Diger taraftan yazar, yer yer bazı çizgileri de yapımının içeresine serpiştirmiştir. Ankara'da cereyan eden öğrenci hareketini konusuna alan yazar, çağdaş Türkiye gerçeginin yeni bir yönünü islemeğtedir. Romanda yer verilen bu yeni yön, birbirini izleyen olayları belirli bir çizgi içerisinde yansıtmadığından dolayı da, yüksek okul öğrencileri bireyselleştirilememiş ve psikolojik bir devrinlik kazanamamışlardır. Ancak iki konusal çizgi birbirinden bağımsız olarak işlenmiş, belirli yerlerde de kesişmişlerdir.

Konuya bu tür bir çözümle yaklaşan yazar, bir taraftan yurtsever, antiemperyalist düşünceler etrafında köylüler, devrimci öğrencilere yaklaşturma olanağına kavuşurken, diğer taraftan aralarında zaman zaman ortaya çıkan bağı da sergileyebilmektedir.

Aynen "Amerikan Sargısı"nda olduğu gibi F.Baykurt burada da, kullandığı simgelerle yapının ideolojik içeriğini derinleştirilebilmektedir.

"Yılanların Öcü" ve "Irazca'nın Dirliği" romanlarının ardından, köylü tiplerini daha sonraki gelişmiş şekil "Kara Ahmet Destani"nda ortaya çıkmıştır. Yazar ana fikrine düşündüğü, halkın davası uğrunda savaşan insan tipine "Kara Ahmet Destani"nda yaklaşmış ve onu, sanatının tüm ustalığıyla canlandırmıştır. F.Baykurt, öğrenci Ahmet'in kişiliğinde, haklı toplumsal davası uğruna savaşan, doğru bir düzen arayan yep-yeni bir kahraman yaratmıştır.

1969 ile 1971'in başında cereyan eden gerçek politik olayları yansitan yapıt, yazarın politik düşüncelerini de içeren bir yapıya sahiptir. Çağdaş Türk tarihinin bu trajik dönemi, politize olmuş yeni oir edebiyat yaratmıştır, "Kara Ahmet Destani"nda önemli yerleri tutan kişiler yine köylü kökenlidirler. Ancak F.Baykurt'un burada getirdiği yenilik, toplumsal bilinçlenmenin ve bilincin somut olarak yaşama geçirilmesinin, kişilerin toplumsal konumlarının değişim süreci açısından ne denli zor olduğunu göstermesidir. F.Baykurt'un sözü edilen romanında "köy edebiyatı"na getirdiği diğer bir yenilik de, davasının haklılığını kanıtlamak ve romanına yeni bir sanatsal doku sokmak amacıyla, bazı dökümanların asıllarını sunmasıdır.

"Kara Ahmet Destani"nda, öncesi yapıtlarında da olduğu gibi, yine iki çiz-

gi belirlik kazanmaktadır: Bunlar, köylüler ve öğrencilerdir. Her iki çizgi de başından itibaren iç içe geçmekte ve birbirlerini tamamlamaktadır. Ancak köy delikanlısı Ahmet artık devrimci öğrenci gençlerin saflarında yerini almıştır. F.Baykurt romanda, devrimsel dava ya katılımın karışık ve zar psikolojik sürecini sanatsal olarak da çok iyi islemiştir. Yazar bu sürecin tüm ayrıntılarına inmekte, kahramanının attığı her adımı izlemekte, onun yaşadığı değişen ruh hallerini ve düşüncelerini ustaca yansımaktadır. Yazar, köylerde yetişen yeni kuşakların kati köy geleneklerinden artık uzaklaşarak, yeniden bilinçlenmeye sürecine ilişkin sorunları, hem "Keklik"te hem de "Kara Ahmet Destani"nda dikkatleri çekerken, bunun belirtilerinin, çağdaş Türk toplumunun sosyo-politik yenilenme süreciyle de doğrudan ilgisinin olduğunu göstermektedir.

Dönüşüme uğrayan sosyal koşullarla birlikte F.Baykurt, "köylü kahramanları"nın da yeni yaşam koşullarına göre değiştirmekte, onlara değişik psikolojik özellikler kazandırmaktadır. Kişiler artık edilgenliklerinden arınmışlar ve kadere de razi olmamaktadırlar. Geleneksel değer yargularından bağımsız yeni bir bilinc kazanmanın zor ve karışık süreci "Kara Ahmet Destani"nda çok güzel yansıtılmıştır.

Alınan sonuçların bir genellemesi yapılacak olursa:

1. F.Baykurt ve diğer "sosyal realizm"e inanmış yazarlar, devrim hareketi bilincinin yayılmasına, sanat yoluya katkıda bulunmaktadırlar. Yapıtlarının toplumsal işlevi vardır. Onlar salt halkın çıkarlarını savunmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyal bilinçlenmenin biçimlenmesini sağlamaktadırlar.

2. F.Baykurt yazinsal çalışmalarının daha ilk başlarından itibaren, kalemiyle devrim hareketine aktif olarak katılmıştır.

3. Yazarın romanlarında canlandırıldığı kişilerin değişken, dönüşümsel özellikleri vardır ve aydınlanma döneminin koşullarına uygun olarak belirli ideolojileri benliklerinde taşımaktadırlar.

4. F.Baykurt yaratıcılığının ikinci döneminde, "Amerikan Sargısı", "Keklik", "Kara Ahmet Destani" gibi yapıtlarıyla anti-emperyalist devri yansımış, halkın istek ve arzularını daha derinlemesine ve çok çeşitli yönleriyle yapıtlarına konu ederek, sosyopolitik değişim süreci içerisinde çok somut konuları işlemiştir. Dolayısıyla da "köy edebiyatı"nda realizmin yeni bir yönünü yansımıştır.

5. Türk halkın çıkışlarını çiğneneyen kişilere karşı, halkın etkin karışıkoyma gücünün varlığını ve bilinc dönüsümüne olan inancını "Amerikan Sargısı" yapıtındaki kişiler aracılığıyla ideolojik olarak pekiştirmiştir. Bu yapıttaki kişilerin betimlenmesinde, daha önceki yapıtlarından farklı olarak, psikolojik öğeler-

den yararlanmak istediği göze çarpmaktadır.

6. "Keklik" ve "Kara Ahmet Destani"nda yazarın tüm dikkati, köylü bilincinin değişimi, gelişimi ve dönüşümü üzerinde toplanmıştır. F.Baykurt'un, Türk toplumunun her davranışını dikkatle izlediği, daha da fazlası, onun, geleceğini önceden saptadığı ve gelişmesine egemen olacak yönlenmeleri görülebileceği gözle çarpmaktadır. Yazarın kahramanları artık baş eğmeyen, isyancı tipler olmaktadır.

7. "Keklik" romanı didaktik geleneğin de artık bir dönüşüm sürecine girdigini yansıtmaktadır. Romandaki öğretmen, artık ahlâk ve örgüt veren kişiliğinden arınmış, devrim hareketini ve karşısnevrimi gözler önüne seren bir kişi olmuştur.

8. Türkiye'nin politik yaşamında cereyan eden gerçek olaylara ilişkin bazı dökümanların asıllarını kullandığından, "Kara Ahmet Destani"na politik bir edebiyat yapıtı olarak bakılması gereklidir.

9. F.Baykurt'un sosyopsikolojik analizlerini derinleştirme isteği, onu romanlarında kullandığı kişilerin iç dünyalarına inmeye sürükləmiş, bu da romanda bazı yapısal değişikliklere yol açmıştır. Yazar metin içi monologları artırmıştır. Kişilerin psikolojik özelliklerini, onların duygusal iç dünyalarını gerçek ve etkin araçlarla betimleyerek atanlatan yazar "köy edebiyatı"nda, psikolojik potansiyelin artmasını sağlamıştır.

10. F.Baykurt'un yapıtları Türk "köy edebiyatı"nın, gerçekçi genel edebiyatını gelişimine önemli katkısının olduğunu doğrulamaktadır. Çağdaş ulusal yazın sürecinin ana hatlarını genişletmekte, ideolojik ve sanatsal gücünü artırmaktadır.

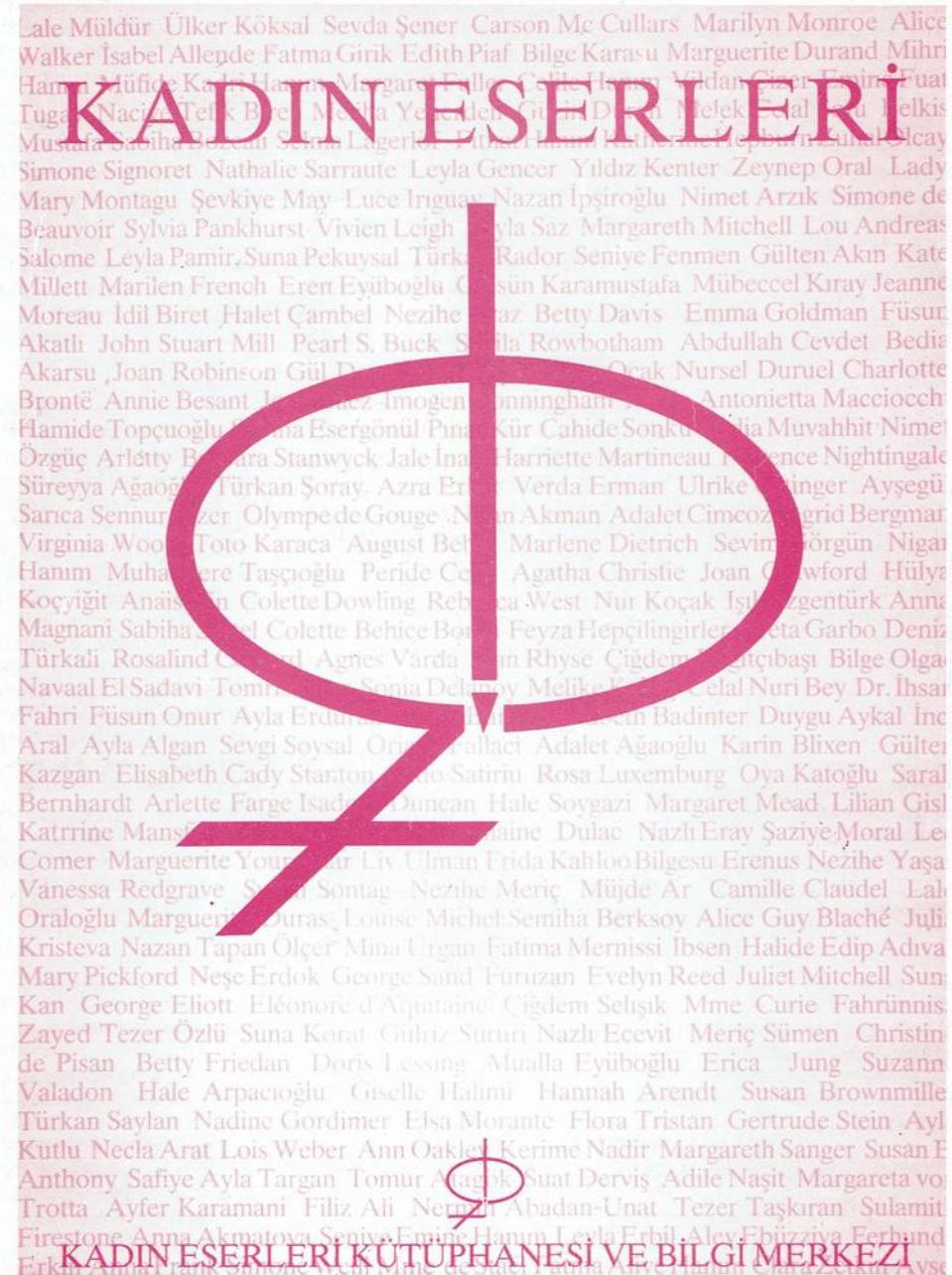
Araştırmacının yararlandığı bazı temel kaynaklar:

1. Sosyal realizme dair sosyalist fikirlerin Türk edebiyatındaki sözcüsü F.Baykurt. —Soyyetler Birliği Genç Doğu Araştırmaları 3. Konferansı'nda sunulan bilimsel tebliğlerin özeti (kitap). 1. c., 1. b. Edebiyat Bilimleri. Nauka, 1984. (Rusça)

2. Antiemperyalist konular ve F.Baykurt'un romanlığına Batı'nın eleştirisini. —S.Birliği Genç Doğu Araştırmaları 4. Konferansı'nda sunulan bilimsel tebliğlerin özeti. 1. c. Edebiyat Bilimleri. Nauka, 1986. (Rusça).

3. Türk Köy Edebiyatında Köylü Tipi. —Doğu Edebiyatının Arıştırılması Sorunları: yazarlar, konular, şiir sanatı (kitap). Moskova, Nauka, 1986. (Rusça)

4. Fakir Baykurt'un Trilojisindeki Kisişiliklere İlişkin Anafikir. —Doğu Edebiyatı Araştırmalarının Kuramsal Sorunları. 2. Bölüm: Doğu Edebiyatında 20. yy. (Kitap). Moskova, Nauka, 1987. (Rusça).

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ

İstanbul'da Türkiye'nin ilk "Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi"ni kurma çalışmaları oldukça ilerledi.

Kütüphane Osmanlı döneminden günümüze, kadınlar tarafından yazılmış eserlerle, kadınlar üzerine erkekler tarafından yazılmış yayınlanmış bütün eserleri bir merkezde toplamayı amaçlıyor. Yayınlanmış, mektup, anı gibi kadın eserlerini de biraraya getirecek olan kütüphanede, günümüzle ilgili olarak, kadınlarla ilgili her türlü bilgi ve belgenin sistemi biçimde toplanması isteniyor. Bu amaçla, günlük gazetelerin taranıp haberlerin konu başlıklarına göre dosyalandırılması ve bir arşiv kurulması söz konusu. Çeşitli toplantılar sunulan kadınlarla ilgili bildirilerin, raporların, fotoğrafların, kadın dernekleriyle ilgili bilgilerin vb. her türlü materyalin derlemesiyle, gelecek kuşak kadınlarının tarihlerini anlayabilmelerine yardımcı olacak derli toplu bir araştırma kütüphanesi ve bilgi mekezi yaratılması hedefleniyor.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Jale Baydal, yazar Füsun Akatlı, kütüphaneci Aslı Mardin, arkeolog-fotografçı Füsun Yaraş ve kadın araştırmaları uzmanı Şirin Tekeli tarafından kurulan kütüphanenin Osmanlı döneminde kalma bir eski kütüphane binasında faaliyete geçmesi planlanıyor.

Kadın Eserleri Kütüphanesi için gereksinim duyulan parasal fonun, çok sayıda kadının bağışlarıyla oluşturulmasına başlandı. Son günlerde İstanbul TÜYAP 8. Kitap Fuarı'na bir stand ve afişle katıldı. "Afis alın, destek olun" çağrısına yanıt veren çok sayıda izleyici okura kütüphane hakkında ayrıntılı bilgi verildi.

Not: "Kadın Eserleri Kütüphanesi"ne yapılacak yardımlar, Şirin Tekeli, (İş Bankası, Teşvikiye Şubesi, Şube No:1074300, Hesap No: 161225) hesabına yatırılabilir, ayrıca F. Almanya'da konuya ilgilenenler Necile Deliceoğlu (Dahlmann Str. 24, 4100 Duisburg 11, Tel: 0203/403211) ile ilişkiye geçebilirler.